

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**FİİLİ MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN
RİSK GÖRÜNÜMÜNÜN SEÇİLİ AVRUPA BİRLİĞİ
ÜYESİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Mehmet Selçuk SADAK

Yüksek Lisans Tezi

GİRİŞİMCİLİK VE YENİLİK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

OCAK 2022

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**FİİLİ MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN RİSK
GÖRÜNÜMÜNÜN SEÇİLİ AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ
ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Tez Yazarı

Mehmet Selçuk SADAK

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Zülfükar Aytaç KİŞMAN

İkinci Danışman

Öğr. Gör. Dr. Yavuz ÖZEK

OCAK 2022

ELAZIĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı: FİİLİ MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN RİSK
GÖRÜNÜMÜNÜN SEÇİLİ AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ
ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Yazarı: Mehmet Selçuk SADAK

**Tez Önerisi
Tarihi:** 13.02.2020

**Savunma
Tarihi:** 21.01.2022

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ** ile kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zülfükar Aytaç KİŞMAN
Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İmza

Onayladım

Başkan: Metin girmek için buraya tıklayın veya dokunun.
Fırat Üniversitesi,

Onayladım

Üye:
Fırat Üniversitesi,

Onayladım

Üye:
Fırat Üniversitesi,

Onayladım

Üye:
Fırat Üniversitesi,

Onayladım

Üye:
Fırat Üniversitesi,

Onayladım

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında tescillenmiştir.

İmza

Prof. Dr. Murat SUNKAR
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “ FİİLİ MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN RİSK GÖRÜNÜMÜNÜN SEÇİLİ AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI ” Başlıklı Yüksek Lisans Tezimin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

21.01.2022

Mehmet Selçuk SADAK

ÖN SÖZ

“FİİLİ MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN RİSK GÖRÜNÜMÜNÜN SEÇİLİ AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI” adlı yüksek lisans tezimi hazırlarken bana değerli zamanını ayırıp bilgi ve tecrübeleriyle yoluma ışık tutan saygıdeğer tez danışmanım ve değerli abim Dr. Öğr. Üyesi Z. Aytaç KİŞMAN’a, mesai arkadaşım ve aynı zamanda ikinci danışman hocam Öğr. Gör. Dr. Yavuz ÖZEK’e, zorlu bu süreçte ihmal ettiğim ama desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen eşim ve çocuklarıma gönülden teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Selçuk SADAK
ELAZIĞ, 2022

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
TABLolar LİSTESİ	VII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
1. GİRİŞ	1
2. AVRUPA BİRLİĞİ’NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ	2
2.1. Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişimi	3
2.2. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)	4
2.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM).....	5
2.4. Avrupa Tek Senedi	6
2.5. Maastricht Antlaşması	7
2.6. Avrupa Birliği’nin Genişleme Evreleri	9
2.6.1. Birinci Genişleme Dönemi	10
2.6.2. İkinci Genişleme Dönemi	11
2.6.3. Üçüncü Genişleme Dönemi	11
2.6.4. Dördüncü Genişleme Dönemi	12
2.6.5. Beşinci Genişleme Dönemi	12
2.6.6. İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden Ayrılması (Brexit)	15
2.7. Türkiye’nin Avrupa Birliği Macerası	16
2.7.1. Türkiye’nin AB ’ne Katılım Müzakere Sürecinin Başlaması	16
2.7.2. Katılım Müzakerelerine Konu olan AB Müktesebatına İlişkin Fasıllar	18
2.7.3. Katılım Müzakere Sürecinin Aşamaları	19
2.7.4. Gümrük Birliği	23
3. LİTERATÜR İNCELEMESİ	24
4. RİSK ÇEŞİTLERİ	33
4.1. Politik Risk	33
4.1.1. Politik Risk Bileşenleri	33
4.1.1.1 Yolsuzluğun Kontrolü	34
4.1.1.2 Hükümetin Verimliliği	36
4.1.1.3 Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması	38
4.1.1.4 Düzenleyici Kalite	40
4.1.1.5 Hukuk Devleti	42
4.1.1.6 İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik	44
4.2. Ekonomik Risk	46
4.2.1. Ekonomik Risk Bileşenleri	46
4.2.1.1 Cari Hesap Dengesi (GSYİH’ye Oranı)	47
4.2.1.2 Yıllık GSYİH Artışı (%)	49

4.2.1.3	Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden).....	51
4.2.1.4	Tüketici Fiyat Enflasyonu (Yıllık %).....	53
4.2.1.5	Reel Efektif Döviz Kuru (REER)	55
4.2.1.6	Reel Faiz Oranı (%)	57
4.2.1.7	İşsizlik (Toplam İşgücü İçindeki %) (ILO tahminlerine göre modellenmiş)	59
4.3.	Finansal Risk	61
4.3.1.	Finansal Risk Bileşenleri.....	61
4.3.1.1	Toplam Hükümet Borcu (GSYİH'ye Oranı).....	62
4.3.1.2	Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH %)	64
4.3.1.3	Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %)	66
4.3.1.4	Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH Oranı)	68
SONUÇ		70
KAYNAKÇA		73
ÖZ GEçMİş		

ÖZET

FİİLİ MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN RİSK GÖRÜNÜMÜNÜN SEÇİLİ AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Mehmet Selçuk SADAK

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Anabilim Dalı

Ocak 2022, Sayfa: ix + 77

Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Birliği’ni oluşturan kurum ve kuruluşlar ile olan ilişkileri son 60 yıldır Türk siyasetinin, Türk ekonomisinin ve Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden birini teşkil etmiştir ve etmeye de devam etmektedir. Dolayısıyla AB ile olan ilişkilerin aynı şekilde Türk siyaset, ekonomi ve dış politikasına etkileri de tartışılmaz olmaktadır. Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde önemli bir kilometre taşı olan ve 2005 yılında başlayan AB ile tam üyelik müzakerelerinde 2007 yılı sonrasını kapsayan Fiili Müzakere Süreci içerisinde bu etkilerin hangi seyrinde olduğu bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Gerek temel makro ve mikro ekonomik veriler gerekse de çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlarca değerlendirme konusu yapılan politik bazı değerlendirmeler ülkeler için oluşan ve/veya oluşabilecek ekonomik, finansal ve politik risklerin anlaşılmasında önemli göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’nin AB ile Fiili Müzakere Sürecinde ekonomik, finansal ve politik risk göstergelerinin ne durumda olduğu incelenmiştir. Politik Risk görünümü için Dünya Bankası tarafından yayınlanan ve altı bileşenden oluşan Yönetim Göstergeleri (Governance Indicators: Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Verimliliği, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması, Düzenleyici Kalite, Hukuk Devleti, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik) incelenmiştir. Ekonomik ve Finansal Risk görünümleri için ise bazı ekonomik göstergeler (Cari Hesap Dengesi, Yıllık GSYİH Artışı, Kişi Başı GSMH, Tüketici Fiyat Enflasyonu, Reel Efektif Döviz Kuru, Reel Faiz Oranı, İşsizlik, Toplam Hükümet Borcu, Mal ve Hizmet İhracatı, Mal ve Hizmet İthalatı, Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar) Türkiye için ve Avrupa Birliği’ne beşinci genişleme döneminde üye olmuş ve çoğunluğunu Sovyet sonrası Doğu Avrupa ülkelerinin oluşturduğu ülkeler için incelenmiş, karşılaştırmalar yapılmış ve Türkiye’nin Fiili Müzakere sürecindeki risk görünümü değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Politik Risk, Ekonomik Risk, Finansal Risk.

ABSTRACT

COMPARISON OF TURKEY'S RISK OUTLOOK WITH SELECTED EUROPEAN UNION COUNTRIES IN THE ACTUAL NEGOTIATION PROCESS

Mehmet Selçuk SADAK

Master's Thesis

FIRAT UNIVERSITY
Graduate School of Social Sciences

Entrepreneurship and Innovation

January 2022, Pages: ix + 77

Turkey's relations with the European Union (EU) and the institutions and organizations that constitute the European Union have been and will continue to be one of the most important topics of Turkish politics, Turkish economy and Turkish foreign policy for the last 60 years. Therefore, the effects of relations with the EU on Turkish politics, economy and foreign policy are in the same way indisputable. The main subject of this study is the course of these effects in the Actual Negotiation Process, which is an important milestone in Turkey's relations with the EU and covering the period after 2007 within the full membership negotiations with the EU started in 2005.

Both basic macro and micro economic data and some political evaluations made by various international institutions and organizations are considered as important indicators in understanding the economic, financial and political risks that have occurred and/or may occur for countries. In this study, the status of economic, financial and political risk indicators in Turkey's Actual Negotiation Process with the EU has been examined. For the Political Risk outlook, the Governance Indicators published by the World Bank and consisting of six components (Control of Corruption, Efficiency of Government, Political Stability and Violence / Absence of Terrorism, Regulatory Quality, Rule of Law, Freedom of Expression and Accountability) have been examined. For Economic and Financial Risk outlooks some economic indicators (Current Account Balance, Annual GDP Growth, GNP Per Capita, Consumer Price Inflation, Real Effective Exchange Rate, Real Interest Rate, Unemployment, Total Government Debt, Goods and Services Exports, Goods and Services Imports, Net Foreign Direct Investments) have been examined and comparisons were made for Turkey and for the countries that became a member of the European Union in the 5th enlargement period and mostly composed of post-Soviet Eastern European countries, and the risk outlook of Turkey in the Actual Negotiation process has been evaluated.

Keywords: Turkey, European Union, Political Risk, Economic Risk, Financial Risk.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.	AB'ye Üye Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Önemli Tarihler	10
Tablo 2.	Avrupa Birliği'nin Bütünleşmesinde Önemli Tarihler	14
Tablo 3.	Katılım Müzakerelerine Konu olan AB Müktesebatına İlişkin Fasıllar	18
Tablo 4.	Yolsuzluğun Kontrolü	34
Tablo 5.	Hükümetin Verimliliği	36
Tablo 6.	Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması	38
Tablo 7.	Düzenleyici Kalite	40
Tablo 8.	Hukuk Devleti	42
Tablo 9.	İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik	44
Tablo 10.	Cari Hesap Dengesi (GSYİH'ye Oranı %)	47
Tablo 11.	Yıllık GSYİH Artışı (%)	49
Tablo 12.	Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden)	51
Tablo 13.	Tüketici Fiyat Enflasyonu (Yıllık %)	53
Tablo 14.	Reel Efektif Döviz Kuru (REER)	55
Tablo 15.	Reel Faiz Oranı (%)	57
Tablo 16.	İşsizlik (Toplam İşgücü İçindeki %) (ILO Tahminlerine Göre Modellenmiş)	59
Tablo 17.	Toplam Hükümet Borcu (GSYİH'ye Oranı%)	62
Tablo 18.	Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH %)	64
Tablo 19.	Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %)	66
Tablo 20.	Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH Oranı)	68

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.	Yolsuzluğun Kontrolü 2007-2019 Ortalaması.....	35
Grafik 2.	Hükümetin Verimliliği 2007-2019 Ortalaması.....	37
Grafik 3.	Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması 2007-2019 Ortalaması.....	39
Grafik 4.	Düzenleyici Kalite 2007-2019 Ortalaması.....	41
Grafik 5.	Hukuk Devleti 2007-2019 Ortalaması.....	43
Grafik 6.	İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik 2007-2019 Ortalaması.....	45
Grafik 7.	Cari Hesap Dengesi (GSYİH'ye Oranı %) 2007-2019 Ortalaması.....	48
Grafik 8.	Yıllık GSYİH Artışı (%) 2007-2019 Ortalaması.....	50
Grafik 9.	Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden) 2007-2019 Ortalaması.....	52
Grafik 10.	Tüketici Fiyat Enflasyonu (Yıllık %) 2007-2019 Ortalaması.....	54
Grafik 11.	Reel Efektif Döviz Kuru (REER) 2007-2019 Ortalaması.....	56
Grafik 12.	Reel Faiz Oranı (%) 2007-2019 Ortalaması.....	58
Grafik 13.	İşsizlik (Toplam İşgücü İçindeki %) (ILO Tahminlerine Göre Modellenmiş) 2007-2019 Ortalaması.....	60
Grafik 14.	Toplam Hükümet Borcu (GSYİH'ye Oranı %) 2007-2019 Ortalaması.....	63
Grafik 15.	Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH %) 2007-2019 Ortalaması.....	65
Grafik 16.	Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %) 2007-2019 Ortalaması.....	67
Grafik 17.	Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH Oranı).....	69

KISALTMALAR

Kısaltmalar

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif Sınır Testi
AT	: Avrupa Topluluğu
BIST	: Borsa İstanbul
BRICS-T	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti-Türkiye
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GB	: Gümrük Birliği
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HAK	: Hükümetlerarası Katılım Konferansı
ICRG	: International Cooperation Review Group
IPA	: Katılım Öncesi Yardım Aracı
KK	: Kapanış Kriteri
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MÇB	: Müzakere Çerçeve Belgesi
NATO	: Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü
NIC	: Yeni Sanayileşmiş Ülkeler
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OTP	: Ortak Tarım Politikası
VIKOR Yöntemi	: Çok Kriterli Optimizasyon ve Uzlaşık Çözüm Yöntemi

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyada artık ülkelerin tek başına hareket edemeyeceği yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme sürecine uyum sağlayabilmesi ve iktisadi anlamda gelişim sağlayabilmesi için ekonomik entegrasyonlara üye olması gerekmektedir. Türkiye'nin, günümüzde bu ekonomik bütünleşmenin en önemli örneği olan Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik süreci devam etmektedir. Türkiye'nin üyelik süreci bazı düzenleme ve uyum yasaları çerçevesinde gelişmekte olup, birlik tarafından düzenli olarak incelenmektedir. Gerekli koşullar sağlanmadan birliğe tam üyeliğin gerçekleşmesi mümkün değildir. Zaman zaman kesintiye uğrayan üyelik sürecine rağmen, Türkiye'nin gerekli şartları sağlayıp AB'ne tam üyelik statüsüne kavuşma noktasındaki istek ve hevesi devam etmektedir. Türkiye'nin AB'ne üyelik macerası 1959 yılının 31 Temmuz tarihinde Topluluğa ortaklık başvurusuna kadar uzanmaktadır. Bu macera 17 Aralık 2004'de yapılan Brüksel Zirvesi'nde, siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı belirtilen Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanması kararı alınmasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Müzakerelerin başlamasının ardından 2005-2007 arasında müzakere başlıklarını içeren toplam 35 müzakere faslının AB ve Türkiye'deki durumlarının ortaya konduğu "Tarama Süreci" gerçekleşmiştir. 2007 yılından itibaren ise AB ile Türkiye arasında Fiili Müzakere süreci başlamış ve söz konusu fasıllar teker teker ele alınarak uyumlu hale getirilmesi için yasal düzenleme ve çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmamızda da AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin görece yoğunlaştığı dönem olan 2007 sonrası dönem ele alınmıştır. Çalışma, bu sürecin gerekli kıldığı şartlar yerine getirilirken Türkiye'nin maruz kalacağı ve kalması muhtemel olan risklerden politik, ekonomik ve finansal riskler üzerine odaklanmıştır. Literatürde ülkelerin politik, ekonomik ve finansal risk seviyelerinin analizine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalara katkı yapıcı ve önceki çalışmaları tamamlayıcı unsurlar içeren bir çalışma olması hedeflenmektedir.

Entegrasyonun giderek önem kazandığı ve ekonomik sınırların kalktığı günümüzde Avrupa Birliği dünyanın en büyük siyasi ve ekonomik topluluğu olarak öne çıkmaktadır. Bu topluluğa dâhil olmak isteyen ekonomilerin bazı yaptırım ve düzenlemeleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Aşama aşama ilerleyen bu üyelik süreci ülkelerin politik ve ekonomik yapılarında değişimlere neden olabilmektedir. Türkiye'nin 1959 yılından beri süregelen Avrupa Birliği'ne üyelik süreci 2007 yılında fiili müzakere sürecine geçilmesiyle farklı bir boyut kazanmış olup, birliğe tam üyelik noktasında önemli bir adım atılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği üyelik sürecinde 2007 yılında fiili müzakerelere başlayan Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'ne beşinci genişleme döneminde tam üyelikleri gerçekleşen ülkelerin 2007-2019 yılları için politik, ekonomik ve finansal risk seviyelerini incelemektir. Politik, ekonomik ve finansal risk seviyeleri özellikle küreselleşmenin arttığı günümüzde ekonomiler için önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu kavramlar, ekonomilerin uluslararası boyutta itibarlarının bir göstergesi olarak da görülmektedirler. Bu risklerin ekonomiler üzerinde nasıl etkiler yarattığı ve bu etkilerin siyasi ve ekonomik sonuçlarının neler olduğunun belirlenmesi politika belirleyiciler için yol gösterici olacaktır.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Avrupa ülküsü, Avrupa kıtasındaki birkaç ülkede gerçekleşebilecek bir siyasi proje ve uzun vadeli hükümet politikası hedefi haline gelmeden önce yalnızca filozofların ve kâhinlerin zihinlerinde olan bir olguydu. Avrupa kıtasındaki ülkelerin birleşip bir devlet kurma isteği, insancıl ve barışçıl rüyanın bir parçasıdır. Avrupa, yüzyıllardır sık sık kanlı savaflara sahne olmuştur. Almanya ve Fransa 1870-1945 tarihleri arasında üç kez savaştı. Bu savaşlarda birçok insan öldü. Bu felaketlerden sonra, Avrupalı bazı liderler, barışı korumanın yegâne yolu olarak Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik yönden birleşmesi gerektiği düşüncesine vardılar. Avrupa kıtasında ulusal düşmanlıkların üstesinden gelebilecek uluslar üstü bir örgütün kurulması, İkinci Dünya savaşı döneminde totaliter hükümetlerle savaşıran direniş hareketlerinden kaynaklanmaktadır (ab.gov.tr, 08.01.2021).

Yaşanan Birinci ve İkinci Dünya savaşlarından sonra uluslararası arenada böylesine bir savaşın bir daha tekrarlanmasını önlemek için farklı arayışlara girilmiştir. Bu süreç uluslararası kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Teknoloji ve bilimdeki hızlı gelişim sonucunda sanayileşmenin artması, üretimin artması, yeni pazar yerleri aranması vb. faktörler küreselleşme, entegrasyon ve bölgesel entegrasyon gibi kavramlarının literatüre girmesine neden olmuştur. Günümüzde bölgesel entegrasyon kavramı, aynı coğrafyadaki ülkelerin üretim, pazarlama, ekonomik, politik hatta sosyo-kültürel ve stratejik güçlerini birleştirmek için gösterdikleri çabaları ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. Entegrasyon ise bölgesel işbirliği tanımını aşan, çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Bölgesel entegrasyonlar veya entegrasyonlar genel olarak, ülkelerin birbirleriyle olan karşılıklı çıkar ilişkileri doğrultusunda yaşanan yoğun etkileşimleri ile ortaya çıkmakta, büyümekte ve güçlenmektedir. Bu ilişkiler ağının temelini güvenlik, ekonomik ve karşılıklı ticari çıkarlar oluşturduğunu ve takip eden gelişmelerle birlikte, bu ilişkilerin, sosyo-kültürel, siyasi ve stratejik boyutlar da kazandığı görülmektedir (Kaya, 2007: 43).

Avrupa'da bir birlik oluşturma fikrinin ortaya çıkışı ve gelişimi İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllara denk gelmektedir. Avrupa kıtası, tarihin belki de en ağır savaşları olan dünya savaşlarını çeyrek asırdan daha kısa bir sürede yaşamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kıtası adeta ekonomik, siyasi ve insan gücü bakımından iflas ederek çıkmıştır. Bu durum Avrupa'nın yeni bir model arayışına girmesine neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın yeniden imarı için Marshall yardımları olarak bilinen Amerika Birleşik Devleti'nin (ABD) yardım planı devreye girmiştir. Sovyetler Birliği'nin o dönemdeki tutumunu sebebiyle ortaya çıkan gelişmelerden ötürü ABD, Avrupa'da sadece ekonomik yardımlarla değil, aynı zaman da NATO vasıtasıyla askeri varlığını da artırmaya yöneltmiştir. Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki ilişkilerden kaynaklan bu gelişmeler, Avrupa kıtasındaki ülkelerinin birleşme yönündeki girişimlerinin arkasındaki itici güç olarak hizmet etmiştir. Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu siyasi ve askeri tehdidin yanı sıra, Marshall yardımlarıyla ABD sermayesinin Avrupa'daki varlığının artması, Avrupa ekonomilerinde endişe uyandırmıştır. Bu nedenle, Avrupa'daki bu birleşme hareketi, ekonomik, siyasi ve askeri bakımdan Avrupa'nın güvenliğini sağlama girişimidir. Bu girişimin başlangıç noktası olarak savaş endüstrisinin temel hammaddesi olan kömür ve çelik sektörlerinde işbirliği yapmayı öngören bir yapılanma ile başlanılmıştır. Bu girişimin en önemli vizyonu ise Avrupa gelenekselleşen Fransız-Alman gerilimlerini işbirliğine dönüştürüp ortadan kaldırmasıdır. Avrupa entegrasyonu, yarım asırdır üye ülkelerde barış, istikrar ve ekonomik refahın kurulmasını sağlamış, dünyanın en gelişmiş entegrasyon modelidir. Bu entegrasyon, üye ülkelerdeki yaşam standartlarının iyileştirilmesini, teknik, fiziki ve mali tüm engelleri kaldırılmış serbest bir iç pazarın

oluşturulmasını, ortak bir paranın kullanılmasını ve dünyada Avrupa'nın sesinin giderek daha güçlü çıkmasını sağlamak için gerekli olan zemini oluşturmuştur (Nedir ve Oluşum, 2002: 3).

2.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi

Avrupa entegrasyonuna yönelik somut adımlar daha 1950 yılının başlarında atılmıştır. Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Fransız siyasetçi ve iş adamı Jean Monnet'nin birlikte hazırladıkları ve 9 Mayıs 1950 tarihinde yayımlanan Schuman Bildirisi'nde; Avrupa'daki barış ancak tarih boyunca iki düşman ülke olan Fransa ve Almanya'nın birbirlerine yakınlaşmasıyla sağlanabileceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda, İkinci Dünya Savaşı'nın temel ham maddeleri olan ve Fransa ile Almanya'nın da sanayilerinin temelini oluşturan kömür ve çeliğin üretimini üst bir örgüt tarafından idare edilmesi gerektiği Schuman Bildirisi'nde belirtmiştir. Bu nokta, önceki devletlerarası bütünleşme çabalarından farklı olarak artık uluslar üstü (supranasyonal) bir yapılanmayı öngörmesi anlamında dikkat çekicidir. 9 Mayıs 1950 tarihinde ilan edilen Schuman Bildirisi, Avrupa Birliği'nin kuruluşunu anlatan birçok kitapta “başlangıç noktası” olarak adlandırılır. Hâkim olan görüşe göre, Fransızların artık Almanlarla barışçıl bir şekilde yaşamı devam ettirebilmek için “iş birliği” seçeneğini ortaya koymuş oldukları şeklindedir. Hâlbuki dönemin kaynakları incelendiğinde ve Schuman Bildirisinden önce yapılan toplantıların içeriklerine bakıldığında, Fransızlar iş birliği yapmaktan ziyade Almanya'yı kontrol altında tutmak ve gelecekte tekrar kendilerine bir tehdit oluşturmasını engellemek için bu planı geliştirdiği anlaşılmaktadır (Erhan vd.: 9-10).

Günümüzde anlamında “Bölgesel Entegrasyon” kavramı, aynı coğrafi bölgeyi paylaşan devletlerin üretim süreçlerini, ekonomilerini, pazarlarını hatta daha ileri gidip siyasi ve stratejik güçlerini de birleştirmek için gösterdikleri çabaları anlamak üzere kullanılmaktadır. Ancak bazı Bölgesel Entegrasyon'ların taraf ülkeler arasında son derece yoğun ilişkiler olmasından dolayı önce uygulamada ortaya çıkmaktadır. Zamanla güçlenen ilişkiler sonrasında hükümetlerin devreye girmesi ile antlaşmaların imzalanması sonucu resmiyet kazandığı görülmektedir. Diğer entegrasyonlarda ise, belirli bir coğrafyadaki ülkelerin; aralarında fiilen bir entegrasyon olmamasına ve karşılıklı olarak birbirlerine bağımlılıkları olmamasına rağmen; siyasi ve ekonomik alanda güçlerini birleştirip pazarlık marjlarını artırma amacıyla aldıkları bilinçli kararların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Entegrasyonların ortaya çıkma şekilleri, ortaya koydukları hedeflere başarıyla ulaşılmasını önemli ölçüde etkiler. Avrupa Toplulukları da; gümrük birliği ile başlayıp siyasi birlik olma yolunda büyük mesafeler kat eden önemli bir entegrasyon olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa kıtasındaki birleşme çabalarının nedenlerine göz atıldığında, bugün de başarılı bir biçimde devam eden bu fikrin;

- Avrupa'da refah düzeyini artırmak ve barışı kalıcı kılmak,
- Fransa ve Almanya arasında süre gelen sorunlara kalıcı bir çözüm bulmak,
- Sovyetler Birliğinden gelen siyasi ve askeri tehditlere karşı bir bütünleşme oluşturmak,
- ABD tarafından yapılan Marshall Yardımlarının dağıtımını etkin bir biçimde gerçekleştirmek,
- İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yıkımı ortadan kaldıracı bir yapıyı oluşturmak olduğu anlaşılmaktadır (Tatoğlu ve Taşkiran, 2006:100).

Avrupa kıtasındaki bütünleşme hareketine hız kazandıran, federasyon yanlısı ve işlevselci olmak üzere iki akımın önde gelen savunucularından İtalyan federalist Altiero Spinelli ile 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasına zemin oluşturan Schuman Planı'nın

ilham kaynağı olan Jean Monnet'dir. Federasyon yanlısı olan bu yaklaşım, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki diğer güç odakları arasında diyaloga ve tamamlayıcı bir ilişki kurulmasına dayanmaktaydı. Öte yandan işlevselci yaklaşım ise egemenliğin kademeli olarak ulusal düzeyden Topluluk düzeyine transfer edilmesini savunuyordu. Bu farklı iki görüş, günümüzde, ekonomik ve sosyal kaynaşma, para politikası, tek pazar, güvenlik ve dış politika gibi konularda Topluluk olarak birlikte hareket etmenin, Avrupa devletlerinin tek başına hareket etmelerinden daha etkili olacağı düşünüldüğü için bağımsız ve demokratik Avrupa kurumlarına verilecek sorumluluğun en az ulusal ve bölgesel makamlara verilen sorumluluk kadar olması gerektiği inancı iç içe geçmiştir. Neticede 1951 tarihinde Batı Almanya, Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İtalya olmak üzere 6 üyeli Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. Bu ülkelerin kömür ve çelik sektörlerine ilişkin kararları, devletler üstü ve bağımsız bir kuruma (Yüksek Otorite) devredildi. Jean Monnet ise bahse konu bu kurumun ilk başkanıdır. Avrupa Birliği, adeta ilk öncülerini anmak için 1995 yılında inşa edilmiş bir anıt gibidir. Siyaset, sanayi, ekonomi, dış politika ve yurttaş haklarını kapsayan çok bileşenli bir bütünleşmenin en gelişmiş şeklidir. Üye ülkelerin imzaladığı, Paris Antlaşması (1951) ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Roma Antlaşmaları (1957) ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), diğer egemen devletlerin birbirleriyle yaptıkları geleneksel anlaşmalardan farklı olarak, çok daha sıkı bir şekilde birbirine bağlayan AB'nin yasal temellerini oluşturur. AB, doğrudan uygulanabilir bir mevzuat oluşturabilmekte ve AB vatandaşları lehine olacak özel haklar ihdas edebilmektedir (tbmm.gov.tr, 26.12.2021).

2.2. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

18 Nisan 1951'de, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'dan oluşan Avrupa'daki altı ülkenin Fransa'nın başkenti Paris'te imzaladıkları ve 1952 yılında yürürlüğe giren Paris Antlaşmasıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Paris Antlaşması'na göre, bu antlaşmanın hukuki varlığı 50 yıl olup 2002 yılında sona erdi. Antlaşma hükümlerine göre, kömür ve çelik üretiminde bu altı ülkenin karar verme yetkileri, uluslar üstü bir kurum olan AKÇT'ye devretmelerini içermektedir. Ayrıca isteyen diğer Avrupa ülkeleri de bu oluşuma sonradan katılabileceği hüküm altına alınmıştır. Paris Antlaşmasının 2. maddesinde "AKÇT'nin görevi, bu topluluğa üye olan devletlerin genel ekonomik durumları ile uyum içinde olmalarını sağlamak" ve 4. maddesinde sayılan şartlar çerçevesinde "Ortak bir pazarın kurulması ile üye devletlerde, yaşam standardının yükselmesine, istihdama ve ekonomik genişlemeye katkı sunmaktır" şeklinde ifade edilmiştir. Her iki madde ile aslında yani AKÇT'nin temel amacı; "İstihdamda sürekliliği devam ettirmek ve üye devletlerin ekonomilerine önemli derecede ve süreklilik arz edecek şekilde bozulmalara meydan vermemek, üretim miktarının olabilecek en yüksek verimlilikle gerçekleştirmek ve bu üretimin rasyonel bir şekilde dağılımını bizzat sağlayabilecek şartları kademeli olarak gerçekleştirmekle sorumludur." şeklinde belirlenmiştir. Yukarıdaki kuruluş amacına rağmen, topluluk oluşturma düşüncesinin altında yatan gerçek neden ise II. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkan ve bu savaşta milyonlarca insanını kaybedip ekonomik ve politik yıkım yaşayan Avrupa'nın tekrar bu duruma düşmek istememesidir. Kömür ve çelik sektörlerinin temel alınarak, ileride kademeli olarak entegrasyona dönüşecek olan AKÇT'nin önerilmesinin arkasında aşağıdaki şu düşünceler yatmaktadır;

* Zaman içinde Avrupa’da kömür ve çelik sektörlerinde çeşitli kartel yapılar oluşmuştur. Bu iki sektör aslında Avrupa sanayisinin temel yapı taşlarını oluşturmaktaydı. Bu sektörlerde yapılacak iş birliği ile kömür ve çelik üretimi daha rekabetçi hâle getirilip kartellerin dağılması sağlanacak ve rekabetin getireceği verimlilik artışıyla endüstriyel gelişim hızlanacaktır.

* Her iki Dünya Savaşı’nın meydana gelmesinde baş aktör olarak görülen Almanya’nın bir şekilde denetim altında tutulması gerektiğine dair düşünce, uluslar üstü kurumların oluşturulması fikrini ortaya çıkarmıştır. Çünkü, savaş için gerekli olan silahların temel ham maddelerini oluşturan olan kömür ve çelik sektöründe yapılacak bir entegrasyon ile Almanya denetim altında tutulabilecektir.

AB’nin kurucu ülkeleri olan Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg’un her biri kendilerine özgü sebeplerle Schuman Deklarasyonu’na olumlu yanıt vermişlerdir. Bu çerçevede, 1951 tarihinde imza altına alınan Paris Antlaşmasıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurularak, kömür ve çelik sektörlerinde entegrasyon süreci başlamıştır. AKÇT’nun kurulmasıyla tarihte ilk kez Avrupalı üye ülkeler kendi istekleriyle ulusal egemenlik haklarının bir kısmını uluslar üstü özerk bir yapıya devretmişlerdir (Aydemir, 2013: 5-6).

2.3. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)

1955’te düzenlenen Messina Konferansı’nda AKÇT’nin kurucusu altı ülkenin önerdiği hem Ortak Pazar hem EURATOM görüşülmüştür. Bu Konferansın sonucunda Belçika eski Başbakanı Paul-Henri Spaak’ın liderliğinde kurulacak bir komitenin Ortak Pazar ve EURATOM konularını derinlemesine incelemesi kararı alınmıştır. 1955 yılının Temmuz ayında başlayıp 1956 yılının Mart ayına kadar devam eden sürede Brüksel’de toplantılar yapan Spaak Komitesi, üye ülkelerin tarımsal ürünler, sanayi ürünleri ve bölgesel kalkınma için Ortak Pazar alanlarında birbirlerine tavizler vererek anlaşmaları gerektiğine dair bir rapor hazırlamıştır. 1956’da Ortadoğu’da meydana gelen Süveyş Kanalı krizi, Fransa’ya karşı Cezayir’in başlattığı istiklal savaşı ve Macaristan’ın Sovyetler Birliği tarafından işgali gibi gelişmeler de özellikle Fransa’nın görüşlerini değiştirmiştir. 25 Mart 1957’de altı Avrupa ülkesinin imzaladığı Roma Antlaşması ile Ortak Pazar sürecini başlanmış olup, aynı anda EURATOM ve AET iki farklı örgüt şeklinde kurulmuştur. Roma Antlaşması’nda Batı Almanya ve Fransa arasındaki müzakerelerin en önemli başlığı kuşkusuz olarak Ortak Tarım Politikası (OTP) yönünde oluşturmıştır. AET antlaşmasında ayrı bir başlıkta incelenen tarım politikası, çok fazla siyasi etkinliğe sahip Fransa’daki küçük çiftçilerin menfaatlerini korumuştur. Fransa’daki çiftçilerinin devlet tarafından verilen destekler AET’ye devredilmiştir. Bunun yanında Fransa’nın tarımsal ürünleri, diğer üye ülkelerin pazarlarına herhangi bir engelle karşılaşmadan ihracatına başlamıştır. Ortak tarım politikası düzenlenmesi aslında Batı Almanya’nın menfaatlerine aykırıdır. Ancak Almanya’nın sanayi ürünlerinin ihracatında, Avrupa pazarına herhangi bir engel olmadan girebilmesinin daha önemli olduğu düşünülmüştür. Batı Almanya’nın bu isteği doğrultusunda Fransa, sanayi ürünleri için de Ortak Pazar’ın kurulması fikrine rıza göstermiş ve buna karşılık ortak tarım politikası konusunda Batı Almanya’nın onayı alınmıştır. Her iki ülke bu şekilde tavizler vererek Roma Antlaşması imza altına alınmıştır (Kaya vd., 2011: 5).

Avrupa Birliği yolunda atılan çok önemli bir adım olduğu kabul edilen Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması altı Avrupa ülkesi tarafından 1957’de Roma’da imzalanmıştır. Bu antlaşmanın amacı, hem ekonomik hem de siyasal alanda bir Avrupa Birliği ortaya çıkarmaktır. Ortak Pazar Antlaşmasında, antlaşmada hâkim olan genel ilkeleri birinci bölümün "İlkeler 1" başlığının altında

yazılmıştır. Antlaşmanın ikinci bölümü “Topluluğunun Temelleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ise malların birliğe üye ülkelerin topraklarında serbestçe dolaşması ve kişi, hizmet ve sermayenin serbest bir şekilde hareket etmesi düzenlenmiştir. Antlaşmanın 48-66. maddeleri arasında bulunan kısım aşağıdaki gibi tanzim edilmiştir;

- 1- İşçilerin (Emek Faktörü) serbest hareketi,
- 2 - Hizmetlerin serbest hareketi,
- 3 - Sermayenin serbest hareketi,
- 4 - Yerleşme hakkı (Aydınoglu, 2012: 38).

Avrupa Birliği, Ulusüstü (supra-national) ve geçmişte görülmemiş eşi olmayan (suigeneris) bir örgüttür. 1957 Roma Antlaşmaları ile kurulan Avrupa Birliği’nin amaçları arasında, Avrupa kıtasındaki ülkeleri birleştirmek, ticari faaliyetleri artırmak, gümrük birliği kurmak, ekonomik birlikteliği sağlamak, serbest rekabeti sağlamak, ABD karşısında Avrupa’yı tekrar eski konumuna getirmek ve barışçıl bir ortama sahip olmayı sağlamak sayılabilir (Demirel, 2003: 5-6).

1951’de imzalanan Paris Antlaşmasıyla AKÇT’yi kuran altı ülke, 1957’de Roma Antlaşmasıyla topluluğa üye ülkelerin atom enerjisi konusunda her türlü işbirliğini hedefleyen Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu ve ekonomik entegrasyonu hedefleyen Avrupa Ekonomik Topluluğunu kurmuşlardır. Bu yeni iki örgütte de esas itibariyle AKÇT’nun örnek alınarak “uluslarüstü” kimliğinin benimsendiği dikkat çekmektedir. Hatta bu antlaşma ile daha önce AKÇT için ihdas edilmiş olan Adalet Divanı ve Parlamento’nun AET ve EURATOM için de faaliyette bulunması kararlaştırılmıştır. Daha sonra 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşmasıyla her üç örgütün organları birleştirip tamamen ortak bir yapı oluşturulmuştur. Böylece teorik anlamda Avrupa Topluluğu’nun (AT), çatı bir uluslararası örgüt olarak meydana geldiği anlaşılmaktadır. Ancak bu yapı 1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senet Antlaşmasına kadar AT olarak değil, Ortak Pazar veya Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak adlandırılmakta ve esasen literatürde de bu haliyle geçmektedir (Mor, 2010: 508).

2.4. Avrupa Tek Senedi

27 Şubat 1986 tarihinde gündeme getirilen Avrupa Tek Senedi (The Single European Act) 1 Temmuz 1987’de imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Avrupa Tek Senedi’nin temel hedefi ise 1992’ye kadar üye ülkelerin ortak pazardan tek pazara geçmesi, ticaretin önündeki engellerinin tamamıyla kaldırılması ve emek faktörü ile sermaye faktörünün serbest dolaşımını sağlamaktır. Roma Antlaşması’ndan sonra Avrupa’nın birleşmesinde en önemli kilometre taşı olarak kabul gören Avrupa Tek Senedine, üye ülkeler tarafından özellikle Japon ve ABD ekonomileri ile rekabet edemedikleri için destek verilmiştir. 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik krizinden hemen sonra hızla bir şekilde büyüyen Japonya ve ABD, Avrupa sermayesini kendi ülkelerine çekebilmiştir. Avrupa ülkeleri ise aynı şekilde bir çekim gücü oluşturmak, sermayenin okyanus aşırı ülkelere gitmesini engellemek ve ekonomik gelişimlerini hızlandırmak için tek pazarın kurulması gerekliliğini fark etmişlerdir. İngiltere serbest pazar ilkelerini Muhafazakâr Parti hükümetinin başbakanı Margaret Thatcher’in döneminde kabul etmiş ve serbest pazara destek vermiştir. Komisyon başkanlığını 1985’de devralan Jacques Delors’un bu projenin hayata geçirilmesindeki rolünü de vurgulamak gerekir. 1992’ye kadar ticaret, işgücü ve sermayenin serbest olarak dolaşımını sağlayabilmek için yapılması gerekenler, o güne kadar uygulana gelen ve her üyeye veto hakkı veren karar alma mekanizmasıyla çok mümkün görülmemiştir. Bu nedenle Avrupa Tek Senedi, Bakanlar Konseyi’nin bazı politikalarda Nitelikli Çoğunluk Oylaması (Qualified Majority Voting) sistemine geçmesini

sağlayarak karar alma süreçlerini hızlandırmıştır. Ayrıca, direk seçimlerle gelen vekillerin belirlendiği Avrupa Parlamentosu'nun da yetkileri ilk olarak 1979 yılında Avrupa Tek Senediyle arttırılmıştır. Dönemin Komisyon Başkanı olan Delors'un da söylediği gibi, ortak pazara geçiş ile beraber artık başka alanlarda da birleşmeyi mecbur kalınmıştır. Çevre politikası, sosyal politika ile teknoloji ve araştırma gibi diğer birçok alan da antlaşma kapsamına girmiştir. Bununla beraber AT'ye 1980'li yıllarında üye olan Güney Avrupa ülkeleri İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın az gelişmiş bölgelerinde ortak pazarın oluşturacağı rekabet sonucu ortaya çıkacak olumsuz şartların giderilmesi amacıyla yapısal fonlar devreye alınmıştır (Gürsoy ve Beşgül, 2013: 27-28).

Roma Antlaşması'nda değişiklikler yaparak çevre sorunlarına ilk defa bağımsız bir bölümde (VII. başlıkta) yer verilmesini öngören Avrupa Tek Senediyle birlikte çevre sorunları konusunda da önemli sayılabilecek düzenlemeler yapıldığı ve Topluluğun uygulayacağı çevre politikasında yeni bir devrin başladığını söyleyebiliriz. Çevre sorunları alanında bu dönemde yol gösterici olacak kuralların belirlenmesi, ekonomi alanında tam olarak birleşmeyi sağlamaya yönelik gereken adımlardan biri olarak görülüyordu. VII. başlığın altında olan 130r, 130s ve 130t maddelerinde, insan sağlığının korunmasından, çevre kalitesinin korunması ve iyileştirilmesinden, doğal kaynakların akılcı kullanımından, çevresel tahribatın kaynağında önlenmesinden, önleyici eylem ilkesinden, kirleten öder ilkesinden ve çevre koruma gereklerinin Topluluğun diğer politikalarının ayrılmaz bir parçası olmasından söz edilmektedir. İlgili bölümde ifade edilen noktalardan biri de, Topluluğun, ancak üye devletlerce gerçekleştirilmesinden daha iyi olacaksa çevreyle ilgili konularda harekete geçebilmesidir. Ortak çevre politikası için çok önemli bir hüküm Avrupa Tek Senedin 100A maddesinde yer almaktadır. Buna maddeye göre, ortak pazarı kurma amacına yönelik olarak Konsey, çevreyi koruma konusunda oybirliği ile karar alma yerine nitelikli çoğunlukla karar alabilecektir. Buna ek olarak yine aynı maddede, Komisyon'un güvenlik, sağlık, çevre koruma ile tüketiciyi koruma alanlarında üst düzeyde bir korumayı temel alacağı da belirtilmiştir. Avrupa Tek Senedinde ayrıca, üye ülkeler ile Topluluğun çevre sorunlarıyla mücadelesinde üçüncü ülkelerle veya ilgili uluslararası kuruluşlarla işbirliğine gidebileceğine değinilmektedir. Üye ülkelerin, Avrupa Tek Senediyle getirilen kurallara ters düşmemek şartıyla, daha sıkı koruma tedbirleri alabileceğinden söz edilmektedir (Duru, 2007: 3).

2.5. Maastricht Antlaşması

Avrupa Birliği Antlaşması olarak da adlandırılan Maastricht Antlaşması, 7 Şubat 1992'te imzalamış olup Kasım 1993'te yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmayla ile Avrupa Topluluğu'nun adı Avrupa Birliği (AB) olarak değişmiştir. Maastricht Antlaşması'yla kurulan AB, Avrupa Topluluklarına yeni boyutlar kazandırılmıştır. Tek Para Birimine geçilmesi de bu antlaşmada hükme bağlanmıştır. Ayrıca, Parasal Birliğe geçiş sürecinde uygulanacak olan parasal ve mali kurallar da belirlenmiştir. Yine bu antlaşma ile 1999 yılına kadar Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına, parasal birliğin tamamlanmasına, ortak bir güvenlik politikası, dış politika, adalet politikası ve içişlerinde işbirliği politikasının ortaya çıkarılmasına karar verilmiştir. Maastricht Anlaşması ile AB'nin ekonomik ve siyasal birliğe doğru ilerlemesi yönünde atılmış bir adımdır. Maastricht Anlaşması, ekonomik ve siyasal birliği oluşturmuş bir Avrupa Birleşik Devleti'nin anayasası olma niteliği taşımaktadır. Bu anlaşma, Roma Antlaşması'nın bazı maddelerinde değişikliklere ve düzenlemelere uğramasına neden olmuştur. Üye ülkelerin aralarında uzun süren görüşmelerin sonucu bu anlaşma ortaya çıkmıştır. Maastricht Anlaşması'nın nihai hedefi Avrupa Birliği oluşturulmasıydı. Bu nihai hedefi gerçekleştirebilmek için Politik Birlik ve Parasal - Ekonomik Birlik

öngörülmüştür. Politik Birliği gerçekleştirebilmek için bazı reformların yapılması gündeme getirilmiştir. Bu politik reformlardan bazıları şunlardır;

- 1) Ortak Dış Politika ve Ortak Güvenlik; Buradaki temel amaç şuan var olan hükümetler arası işbirliği aracılığı ile yapılabilenden daha süratli ve daha etkin bir şekilde hareket etmektir. Antlaşma' da üye ülkelerin ortak faaliyetler sürdürebilecekleri ve oy birliği yerine nitelikli çoğunlukla karar alarak bunların uygulamaya konmasını hızlandırabilecekleri özellikle belirtilmiştir. Ortak Savunma Politikasının uygulanması Batı Avrupa Birliği'ne verilmiştir. Birlik üyesi ülkelerin Batı Avrupa Birliği'ne üye olmaları, Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü (NATO) üyesi diğer Avrupa ülkelerine (Norveç, Türkiye) de gözlemci üye veya ortak üye sıfatı verilmesi kararlaştırılmıştır.
- 2) Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin artırılması; 14-15 Aralık 1990'da düzenlenen toplantıda Avrupa Parlamentosu'na bazı konularda veto hakkı verilerek yetkileri artırılmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin artırıldığı konulardan bazıları; tüketicinin korunması, eğitim, sağlık, çevre stratejileri, kültür, tek pazar ve araştırma geliştirme gibi konulardır.
- 3) Avrupa Konseyinin karar alma sürecini oybirliğinden çoğunluk oyuna geçmesi.
- 4) Polis ve yargı alanlarında işbirliği; bu alanda üye ülkelerin aralarında işbirliğini geliştirilerek, örgütlü suçlarla mücadele ve uyuşturucu kaçakçılığını önleme amacıyla sınırlardaki kontroller artırılmıştır.
- 5) Yeni işbirliği alanları yaratma; araştırma, çevre, teknolojik gelişme, sosyal politika gibi karar alma sürecinde nitelikli çoğunluk gerektiren bazı alanlarda Birliğin yetkileri artırılmıştır. Ayrıca bu antlaşmaya Birliğe enerji, telekomünikasyon, tüketicinin korunması, sanayi politikası, kültür, sağlık gibi yeni bazı alanlarda da yetki tanımıştır.

Ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirebilmek için yapılacak reformlara gelince; bunların 3 aşamada yapılmasına karar verilmiştir. Birinci aşama, 1 Temmuz 1990'da başlayıp 31 Aralık 1993'de son bulmuştur. Birinci aşamada her üye ülkenin kamu maliyesini sağlamlaştırmaya, fiyat istikrarını sağlamaya, üye ülkelerin Merkez Bankalarını bağımsızlaştırmaya, sermaye hareketlerinin önündeki engelleri kaldırılmaya yönelik kararlar alınmıştır. İkinci aşama ise 1 Ocak 1994 tarihinde başlamıştır. Bu aşamada ise bütün üye ülkelerin ayrı ayrı olmak üzere fazla bütçe açıklarından kaçınması, çok yıllık ekonomik uyum politikalarını benimsemesi, Merkez Bankasının sağladığı kolaylıklarının yasaklanması, para basımı gibi konuları içermektedir. Birliğin bütünü için ise Avrupa Para Enstitüsünün kurulması yönündeki kararları içermektedir.

Maastricht Anlaşması'nda belirlenen üçüncü aşamadaki kriterler ise şu şekildedir;

1. Topluluğa üye ülkelerin enflasyon oranı, toplulukta bulunan en düşük enflasyon oranına sahip (en iyi performans gösteren) ilk üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ile arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.
2. Üye ülkelerin devlet borçları, GSYİH'sına oranla % 60'ı geçmemelidir.
3. Üye ülkelerin bütçe açığı, GSYİH'sına oranla % 3'ü geçmemelidir.
4. Üye ülkelere herhangi birinde uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşamayacaktır.
5. Son 2 yıl itibariyle üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.

En geç 1 Ocak 1999 tarihinde üçüncü aşamaya geçilecektir. Üçüncü aşamanın başlamasıyla bağımsız Avrupa Merkez Bankası oluşturulacaktır (Kutlu, 2008: 192-194).

2.6. Avrupa Birliği'nin Genişleme Evreleri

Avrupa Birliği aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonrasında çok büyük bir yıkıma uğrayan Avrupa kıtasında barışın tesis edilmesi, istikrarın sağlanması ile ekonomik olarak yeniden yapılanması amacıyla oluşturulmuş ülkeler topluluğudur. 1957 yılında Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg tarafından kurulan AKÇT ile AB'nin temeli atılmıştır. İlk evrede sadece ekonomik alanda bir birlik iken, ilerleyen zamanda tarım, sanayi, ticaret, maliye, vergiler gibi politikalarında tek elden yönetildiği, ortak para birimi olarak Euro'nun kullanıldığı ve birliğe ye ülkeler arasındaki sınırların kaldırıldığı büyük bir ekonomik ve siyasi güç haline dönüşmüştür (Yılmaz ve Kaya, 2005: 1).

AB Antlaşması'nın 49. Maddesi AB genişleme politikasının yasal kaynağını oluşturur. AB genişleme siyasetinin hukuki altyapısı AB Antlaşması'nın 49. Maddesinde yer almaktadır. Maddede insan haklarına saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlık hakları gibi Birliğin temel ilkelerine değer veren ve bu ilkeleri desteklemeyi garanti eden devletlerin Birliğe yelik başvurusunda bulunabileceği belirtilmektedir. Ayrıca yelik başvuruları konusunda hem Avrupa Parlamentosu hem de ulusal parlamentoların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte başvuru hakkında Komisyona danışılması ve Parlamentonun ye tam sayısının çoğunluğu ile karar alması zorunludur. Daha sonra alınan onayın oybirliği ile Konsey tarafından kabul ya da reddedilmesi aşaması gelir. Tüm bu süreçte AB Zirvesince tasdik edilen üyelik kriterlerinin göz önünde bulundurulması zorunluluğu da ortaya konulmaktadır. Katılım süreci esasen ilgili ilkeleri ve kurucu antlaşmalarda zorunlu kılınan değişikliklerin yazılı olduğu katılım antlaşmasının birliğe ye ülkeler ile katılan ülke arasında imzalanmasıdır. İlgili antlaşmanın resmiliği aday ve ye ülkelerde anayasal yollarla onaylanması ile geçerlilik kazanmaktadır (Erdoğan, 2015: 5).

Tablo 1. AB'ye Üye Olan Ülkeler ve Türkiye Açısından Önemli Tarihler

Aday Ülke	Üyelik Başvurusu	Üyelik Müzakereleri	Üyelik Tarihi
İngiltere	09.08.1961 - 11.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
Danimarka	10.08.1961 - 11.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
İrlanda	31.07.1961 - 11.05.1967	30.06.1970	01.01.1973
Yunanistan	12.06.1975	27.07.1976	01.01.1981
İspanya	28.07.1977	05.02.1979	01.01.1986
Portekiz	28.03.1977	06.06.1978	01.01.1986
İsveç	01.07.1991	01.01.1993	01.01.1995
Finlandiya	18.03.1992	01.01.1993	01.01.1995
Avusturya	17.07.1989	01.01.1993	01.01.1995
Çek Cum.	17.01.1996	30.03.1998	01.05.2004
Slovakya	27.06.1995	15.02.2000	01.05.2004
Macaristan	31.01.1994	30.03.1998	01.05.2004
Polonya	05.04.1994	30.03.1998	01.05.2004
GKRY	04.07.1990	30.03.1998	01.05.2004
Malta	16.07.1990	15.02.2000	01.05.2004
Slovenya	10.06.1996	30.03.1998	01.05.2004
Litvanya	12.12.1995	15.02.2000	01.05.2004
Letonya	27.10.1995	15.02.2000	01.05.2004
Estonya	27.11.1995	30.03.1998	01.05.2004
Bulgaristan	14.12.1995	15.02.2000	01.01.2007
Romanya	22.06.1995	15.02.2000	01.01.2007
Hırvatistan	21.02.2003	03.10.2005	01.07.2013
Türkiye	14.04.1987	03.10.2005	-

Kaynak: Avrupa Birliği Bakanlığı (2021)

2.6.1. Birinci Genişleme Dönemi

Avrupa Topluluğu birinci genişleme sürecini İngiltere, Danimarka, İrlanda ve Norveç ile başlatmıştır. Ancak İngiltere müzakere sürecinde Avrupa Topluluklarının kurucu antlaşmaları konusunda sert bir tutum sergileyince Avrupa Topluluğu ülkeleri “topluluk müktesebatının tartışılması” konusunda bir kural koymuşlardır. Bütün tartışmalar sonucunda 22 Ocak 1972 tarihinde İngiltere ile ilk Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma antlaşması imzalanmıştır. Danimarka, İrlanda ve Norveç ile benzer antlaşmalar yapılmıştır. İngiltere, İrlanda ve Danimarka yaptıkları referandumla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılım için halklarından onay alarak 1 Ocak 1973'te Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmuşlardır. Norveç halkı ise yapılan referandum sonucuna göre bu oluşum dışında kalmayı tercih etmiştir (Altıntuğ, 2003: 5).

Avrupa Topluluğu'nun birinci genişleme süreci ilk bakışta sorunsuz olarak gerçekleştiği söylenebilir. Hemen hemen aynı yönetim anlayışına sahip, benzer ekonomik kalkınma düzeylerine ulaşmış ülkelerin Avrupa Topluluğu'na entegrasyonlarının daha sorunsuz bir şekilde gerçekleştiği düşünülebilir. Bu düşünceler doğru olmakla birlikte, Avrupa Topluluğu'nun ilk genişleme süreci, o dönemin konjonktürüne bağlı olarak sorunsuz bir şekilde gerçekleşmemiştir. Öncelikle, 1970'li

yıllarda yaşanan ekonomik kriz ile Avrupa Topluluğu'nun yeni gelişme süreciyle meydana gelen ekonomik problemler aynı zamana denk gelmiş olup bu durum Avrupa Topluluğu'nu negatif yönde etkilemiştir. Petrol ve dolar şoklarının etkisiyle, Topluluğa üye ülkeler korumacı ekonomik politikalar izlemeye başlamıştır. Bu durum Topluluğu'nun öngördüğü hedeflerinden uzaklaştırmış aynı zamanda Topluluğa yeni ülkelerin de katılmasıyla problemler daha da ağırlaşmıştır. İkinci olarak, yeni genişleme ile birlikte karar alma süreçleri daha yavaş işlemeye başlamıştır. Başlangıçta altı üyesi olan bir Topluluk için öngörülen karar alma mekanizmaların dokuz üyeye uyarlanması, karar alma süreçlerinde ciddi huzursuzluklara yol açmıştır. Bu sorun her genişleme ile birlikte artarak ilerlemiştir. Bu olumsuzluklara rağmen İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın Avrupa Topluluğu'na katılmasını sağlayan birinci genişleme süreci, AT'nin tüm Avrupa kıtasındaki ülkelere açık olduğu prensibi, uygulamada da geçerli bir ilke olduğunu kanıtlamış ve böylece diğer Avrupa ülkeleri için bir model olmuştur. Topluluğun kuzey tarafına doğru gerçekleşen bu genişleme sürecinde izlenen prosedür ve benimsenen prensipler daha sonra gerçekleşecek genişleme süreçlerine ışık tutmuştur (Yiğit, 2006: 12-13).

2.6.2. İkinci Genişleme Dönemi

9 Temmuz 1961 tarihinde AT ile ortaklık antlaşması (Atina Antlaşması) imzalayan Yunanistan'ın 21 Haziran 1967'de meydana gelen askeri darbeden sonra toplulukla ilişkileri dondurulmuştur. 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda Yunanistan'da "Albaylar Cuntası" hükümetten düşmüş, demokrasiye geçiş süreci başlamış ve tekrar Atina Antlaşması yürürlüğe girmiştir. Yunanistan, bu tarihten bir yıl sonra, 12 Haziran 1975'te Avrupa Topluluğu'na tam üyelik için başvurmuştur. Komisyon bu başvuruyu, ekonomik gerekçelerle reddetmiştir. (29 Ocak 1976) Ancak 9 Şubat 1976'da, ekonomik gerekçeleri geri plana atan Bakanlar Konseyi, siyasi gerekçeleri ön plana çıkararak komisyonun olumsuz görüşünü olumlu yönde değiştirmiştir. Müzakereler 27 Temmuz 1976'da başlamış, 1 Ocak 1981'den itibaren de Yunanistan Avrupa Topluluklarının 10. üyesi olmuştur. Avrupa Topluluğu'nda Yunanistan'ın katılmasıyla ikinci bir genişleme yaşanırken bir de topluluktan kopma meydana gelmiştir. Danimarka'ya bağlı olması dolayısıyla 1 Ocak 1973 tarihinde AT'na girmiş olan Groenland 23 Şubat 1983'te yapılan halk oylamasında %52 hayır oyu ile AT'dan ayrılma kararı almıştır. Bunun üzerine yapılan antlaşma sonucu Groenland, Topluluklardan 1 Şubat 1985'te ayrılmıştır (Karluk, 1998; 13).

2.6.3. Üçüncü Genişleme Dönemi

İspanya ile Portekiz'in 1986'da Avrupa Topluluğu'na üye olmasıyla üçüncü genişleme süreci gerçekleşmiştir. AT ile İspanya hükümeti arasındaki görüşmeler sonucunda 12 Haziran 1985'te Topluluğa katılma antlaşması imzalanmıştır. İspanya imzalanan bu antlaşmayla 01 Ocak 1986'dan itibaren AT'nin yeni üyesi olmuştur. Aynı İspanya'daki gibi Portekiz de, 1974'de yönetimdeki Spinola diktatörlüğünden kurtularak 28 Mart 1977'de AT'ye tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin (EFTA) de kurucu ülkelerinden birisi olan Portekiz, AT ile müzakerelere 1978'de başlamıştır. Avrupa Topluluğu'na katılımdan önceki dönemlerde de Portekiz, devamlı bir şekilde Topluluk tarafından ekonomik yardımlar alıyordu. 1985'te Lizbon'da imzalanan Topluluğa katılma antlaşmasıyla Portekiz, 01 Ocak 1986'dan itibaren AT'nin yeni üyesi olmuştur. Daha önceki genişleme süreçlerinde yaşandığı gibi İspanya'nın ve Portekiz'in Topluluğa tam üye olmasıyla, AT'nin karar almada yaşadığı problemler tekrar su üstüne çıkmıştır. Bununla birlikte son katılan her iki ülkenin de ekonomilerinin tarıma dayalı olması, ekonomik anlamda da

AT’de problemler oluşturmuştur. Yeni genişlemelere karşı çıkan AT içerisindeki bazı ye lkeler, İşpanya ve Portekiz’in katılımıyla AT’nin tekrardan güneye doğru ilerlemesine karşı açıkça memnuniyetsizlikleri ifade etmişlerdir. AT’nin bu son genişleme sürecinde yaşadığı katılıma yönelik ilişkilerden sonra 1985’de beyaz kitap adıyla bilinen bir belgeyi hazırlatmıştır. Bu belge ile AT’ye ye ülkelerin iç sınırlarının ortadan kaldırılması yönündeki önlemlerin neler olacağını içermektedir (İmamovi, 2007: 16-17).

2.6.4. Dördüncü Genişleme Dönemi

Avrupa Topluluğu’nun dördüncü genişleme süreci Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında ortaya çıkan gelişmelerle yakından ilgilidir. Soğuk Savaş döneminde tarafsız kalmayı tercih eden Avusturya, İsveç ve Finlandiya, savaşın bitmesiyle AT’ye katılmak istemişlerdir. Sözü geçen ülkelerin kültürel anlamda Avrupa’nın bir parçası olmaları ve üyelik başvurusundan önce de AT ile çok yakın ekonomik ilişkilere sahip olmaları nedeniyle bu genişleme dönemi son derece problemsiz geçmiştir. 1 Ocak 1995’de Avusturya, İsveç ve Finlandiya, AT’ye ye olmuştur (ab.gov.tr, 09.01.2021).

Maastricht Anlaşması’na kadar Avrupa Topluluğu olarak adlandırılan bu örgüt, bu antlaşmadan sonra Avrupa Birliği adını almıştır. Dolayısıyla, artık AT’ye katılım yerini AB’ye katılıma bırakmıştır. Avusturya, İsveç ve Finlandiya’nın Avrupa Birliği’ne ye olmasıyla, Doğu Bloğunun yıkılmadan önceki dönemde İşkandinavya ve Orta Avrupa’ya doğru yapılan son genişlemesidir. Bu arada Norveç 1972 yılında ilk kez Avrupa Topluluğu’na ye olmayı halk oylamasına sunmuş, bu sonucunda ret kararı çıkmıştır. 1994’te ise Norveç AB’ne katılmak için yine halkoylaması yapmış, bu oylamanın sonucu da %52 hayır çıkmış ve Norveç halkı ikinci kez bu örgüte katılımı reddetmiştir (Yiğit vd, 2007: 84).

2.6.5. Beşinci Genişleme Dönemi

Soğuk Savaş dönemin bitmesi Avrupa kıtası için bir dönüm noktası oldu. Yarım asırlık bölünmenin son bulmasını bütün Avrupa sevinçle karşıladı. İradeleri dışında Avrupa’daki bütünleşme sürecine katılamayan Doğu Avrupa lkeleri, Orta Avrupa lkeleri ile Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği’ne ye olmak için vakit kaybetmeden arka arkaya başvuruda bulundular. Ancak “Avrupa’nın yeniden birleşmesi” (Reunification of Europe) düşüncesine duyulan ilk günlerdeki sevinç ve heyecanının yerine “genişlemenin bedeli derinleşme olmamalı, Birliğin edinimleri zayıflamamalı” düşüncesi almaya başladı. AB’nin beşinci genişleme süreci, aday ülkelerin hem nitelikleri hem de nicelikleri bakımından Avrupa bütünleşme hareketinin gelmiş olduğu derinlik bakımından daha önceki genişlemelerden çok farklı gerçekleşti. Bu durum hem aday olan ülkeler için hem de AB için oldukça sancılı bir süreç oldu. Bu genişleme sürecinde AB’nin kurumsal yapısı değiştirilerek, karar alma organları da yeni baştan dizayn edildi. Birliğe aday ülkeler ise Kopenhag kriterleri çerçevesinde toplumsal yaşamın neredeyse her alanını baştan sona düzenlediler. Böylece 1998’de ek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Macaristan, Polonya ve Slovenya, 2000 yılında ise Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile başlatılan müzakereler, Bulgaristan ve Romanya dışında kalan diğer ülkelerin 1 Mayıs 2004 tarihinde AB’ye tam ye olmalarıyla sonuçlandı. Yolsuzlukla mücadele konusundaki eksikliklerini tamamlayan Bulgaristan ve Romanya ise 1 Ocak 2007 tarihinde Birliğe tam ye oldu. Bu son katılımlarla AB’nin ye ülke sayısı yirmi yediye ıktı. Sonuçta Birliğin temel önceliği, geçen zaman içinde daha çok alanda ortak mevzuatın oluşması ve uygulamanın gelişmesi ile AB müktesebatının

aslının korunması ve birleşme esnasında bu öncelikten geri adım atılmamasıdır. Bu bakımdan AB'nin gelişim sürecine paralel olarak Birliğin genişleme politikası değişmiştir. Birliğe üye olmak isteyen yeni ülkelerden, ilk dönemlerde istenen üyelik koşulları değiştirilmiş ve üyeliğin getireceği sorumluluklar arttıkça, üye ülkelerin önündeki engeller olabildiğince yükseltilmiştir. Ancak genişleme politikası hala AB'nin en önemli dış politika araçlarından biridir. AB'nin uluslararası sistemde artarak devam eden gücünün temel kaynağıdır (www.ab.gov.tr, 09.01.2021).

Beşinci genişleme döneminin son dalgası, 2013'de Hırvatistan'ın Birliğe üye olmasıyla son bulmuştur. Hırvatistan 2003 yılında Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunmuş Ekim 2005'te başlayan üyelik müzakereleri sonrası 1 Temmuz 2013'te Avrupa Birliği üyesi olmuştur. Böylece Avrupa Birliği'ne üye olan ülke sayısı Hırvatistan'ın Birliğe dâhil edilmesiyle birlikte yirmi sekize ulaşmıştır.

1989'da demir perdenin inmesi, doğu ile batı Almanya'nın tekrar birleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonucunda Yalta düzeni de son bulmuştur. Bu durum Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin de tekrar bağımsızlıklarını kazanmasına neden olmuştur. Hemen hemen yarım asır süreyle Avrupa'yı iki bölen Doğu-Batı kutuplaşmasının son bulması Avrupa kıtasının birleşmesi için önemli bir fırsat doğurmuştur. Bütün bu gelişmeler doğrultusunda Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin demokrasiye ve liberal ekonomik düzene geçmek için başlattıkları reform süreci, söz konusu ülkelerin bugün Avrupa Birliği'ne tam üye olmasını sağlamıştır. 1900'lü yılların en önemli birleşme hareketlerinden biri olan ve günümüzde uluslararası arenada en etkin aktör olmayı amaçlayan Avrupa Birliği bugünler de çok önemli bir yol ayrımına gelmiştir. İlk andan itibaren ekonomik anlamda bir birliktelik olarak temeli atılan bu oluşum, ilerleyen zamanlarda siyaset ve güvenlik alanlarında da iş birliğini geliştirme yolunu seçmiştir. Günümüz dünyasında yapısal bakımdan çok farklı denilebilecek bir güç olarak Avrupa Birliği ortaya çıkmıştır. Ancak, Dünya üzerindeki hiçbir oluşumun kendisini devamlı suretle yenilemeden güçlenmesi, hatta ve hatta hayatta kalabilmesi neredeyse mümkün gözükmemektedir. Bu anlamda AB'nin gerçekleştirdiği beşinci genişleme dönemi o güne kadar ki en kapsamlı gelişim ve değişim projesi olarak ifade edilmektedir (Hacıtahiroğlu ve Aslan, 2006: 1).

Tablo 2. Avrupa Birliği'nin Bütünleşmesinde Önemli Tarihler

Nisan 1951	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması imza altına alındı. <u>İlk üyeler</u> : Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg.
Temmuz 1952	AKÇT Antlaşması yürürlüğe girdi.
Mart 1957	Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluklarını (EURATOM) kuran Roma Antlaşmaları imzalandı.
Ocak 1958	Roma Antlaşmaları yürürlüğe girdi.
Ocak 1973	Birinci genişle süreci gerçekleşti. İngiltere, İrlanda ve Danimarka Avrupa Topluluğuna üye oldu.
Haziran 1975	Yunanistan, Topluluğa üyelik başvurusu yaptı.
Ocak 1981	Yunanistan Topluluğa tam üye oldu.
Ocak 1986	İspanya, Portekiz Topluluğa tam üye oldu.
Temmuz 1987	Avrupa Topluluğu Kurucu Antlaşmalarında ilk ciddi revizyon yapıldı. Revizyona ilişkin Tek Avrupa Senedi yürürlüğe girdi. İç Pazarın hukuki altyapısı oluşturulmuş oldu.
3 Kasım 1990	Doğu ve Batı Almanya birleşti.
Aralık 1991	Sovyetler Birliği çözülmeye başladı.
Şubat 1992	Maastricht Antlaşması imzalandı.
1 Kasım 1993	Maastricht Antlaşması yürürlüğe girdi.
1 Ocak 1995	AB üye sayısı 15'e çıktı. Avusturya, İsveç ve Finlandiya tam üye oldu. Norveç yeniden AB dışında kalmayı tercih etti.
22 Haziran 1993	Kopenhag Kriterlerinin belirlendiği Zirve gerçekleştirildi.
26 Mart 1995	Schengen Antlaşması yürürlüğe girdi.
2 Ekim 1997	Amsterdam Antlaşması imzalandı.
Aralık 1997	Genişleme sürecinin kabul edildiği Lüksemburg Zirvesi gerçekleştirildi.
1 Mayıs 1999	Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girdi.
Aralık 1999	Türkiye'nin aday ülke üyeliğinin teyit edildiği Helsinki Zirvesi gerçekleştirildi.
Aralık 2000	Nice Zirvesi yapıldı. AB'nin kurumsal yapısında, genişleme sonucunda üye ülkelerin temsiline ilişkin düzenlemeler getiren, Nice Antlaşması imzalandı.
Aralık 2001	Laeken Zirvesi yapıldı. Aday ülkeleri de içeren Avrupa Konvansiyonu çalışmaya başladı.
1 Ocak 2002	Avrupa Birliği tek para birimi Euro tedavüle girdi.
28 Şubat 2002	Ulusal Paralar, Euro'ya dâhil AB üyesi ülkelerde tedavülden kalktı.
25 Temmuz 2002	AKÇT son erdi.
1 Mayıs 2004	Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, GKRY, Malta, Slovenya, Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya ve Estonya tam üye oldu.
3 Ekim 2005	Türkiye ve Hırvatistan üyelik müzakerelerine başladı.
1 Ocak 2007	Bulgaristan ve Romanya tam üye oldu.
1 Temmuz 2013	Hırvatistan tam üye oldu.
23 Haziran 2016	İngiltere Brexit referandumu yapıldı.
31 Aralık 2020	İngiltere'nin Avrupa Birliği üyeliği sona erdi.

Kaynak: Europa.eu (2021)

2.6.6. İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden Ayrılması (Brexit)

Brexit en temelde İngiltere'nin Avrupa Birliği'ndeki üyeliğinin geleceği ile ilgili süreci ifade etmektedir. Bu süreç başlangıçta Britanya'nın AB'den ayrılması eksenli başladığı için "Brexit" olarak ifade edilmiştir. Esasen Britanya'nın AB karşısındaki pozisyonu tarihsel açıdan bakıldığında ekonomik ve siyasi çıkarların karmaşık bir birleşimi olarak görülebilir. Klasik jeopolitik yaklaşımla Birleşik Krallık ile AB arasındaki karşılıklı ekonomik bağımlılık iki boyuta sahiptir. Dikey karşılıklı bağımlılık bir ülkedeki faktör fiyatlarındaki değişimin diğer ülkeleri nasıl etkilediğine dayanırken karşılıklı yatay bağımlılık ülkeler arasında gerçekleşen işlemlerin sınırlarını ifade etmektedir. Ancak ifade edildiği gibi İngiltere ile AB arasındaki ilişki sadece ekonomik temelli olmayıp pek çok politik öğeyi de bünyesinde barındırmaktadır. Güvenlik ve dış politika bu hususlardan bazılarıdır. Kaldı ki pek çok delil AB'den ayrılma referandumunun İngiltere Muhafazakâr Partisinin kendi iç siyasi dinamikleriyle ilgili olduğunu da göstermektedir. Sonuç her ne kadar farklı olsa da yapılan çeşitli analizler de göstermiştir ki ülke içindeki güçlü çıkar gruplarının tercihi AB'de devam etmek yönünde olmuştur (Jensen&Snaith, 2016: 1302-1308).

2016 yılında yapılan Brexit referandumunda, Birleşik Krallık bir bütün olarak AB'den ayrılma hususunu oylamış ve az bir farkla (%51,9 - %48,1) AB'den ayrılma yönünde karar çıkmıştır. Ancak ülke bazında bakıldığında ise İngiltere'nin, özellikle Birleşik Krallık nüfusunun %84'ünü teşkil ettiği dikkate alındığında, bu ayrılma iradesinde önemli rol oynadığı görülmektedir. İngiliz vatandaşlarının bu kararında ise İngiliz ulusal kimliğini ön planda tutanların etkili olduğu söylenebilir (Hendersen vd., 2017: 631).

Her ne kadar Brexit'in hem Britanya'da hem de Avrupa ve hatta Amerika çapında uç sağ grupları tetikleme riski olduğu düşünülse de AB'den ayrılma iradesinin ekonomistlerin küreselleşmiş ve pazarlaştırılmış toplum yaklaşımına duyulan popüler tatminsizliğin bir manifestosu olarak da görülebileceği söylenebilir. Yine Brexit'in İngiliz toplumunu bazı yönlerden tehlikeye attığı düşünülse de bunun kendi kendini regüle eden para, ticaret ve emek piyasalarına karşı bir tür öz-korumacılık olduğu da kabul edilmektedir (Pettifor, 2017: 131). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki AB'den ayrılma yönünde irade ortaya koyan vatandaşların buradaki motivasyonlarının anlaşılması Brexit sonrası Birleşik Krallık ile AB arasında geliştirilecek ilişkilerin niteliği ve ekonomik ve siyasi entegrasyonun pek çok faydasının korunup korunamayacağının belirlenmesinde önemli olacaktır (Sampson, 2017: 182).

Brexit referandumu ve tamamlanan süreç neticesinde 31 Aralık 2020 tarihinde İngiltere'nin AB üyeliğinden ayrılması gerçekleşmiştir. Brexit referandumunun sonucu Muhafazakâr Partili bir yetkili tarafından "*Birleşik Krallık siyasetinde bir devrim anı*" olarak nitelendirilmiştir. Brexit kimi çevrelerce İngiltere halkını 17.yy'daki iç savaştan beri ilk defa görülmemiş bir biçimde bölen bir süreç olarak ifade edilmiştir. Brexit için farklı görüşe sahip Birleşik Krallık ülkelerine nasıl bir etki yapacağı ilerleyen dönemde daha net anlaşılabilir. Ekonomik açıdan ise AB ile bir serbest ticaret anlaşması ile bağlarını sürdüren İngiltere'de 2021'in ilk 3 ayında AB ile ticaret hacminde düşüş gözlenmiştir. Ancak uzun dönemli ekonomik etkilerde zaman içerisinde daha sağlıklı olarak gözlenebilecektir (BBC, 2021).

2.7. Türkiye'nin Avrupa Birliği Macerası

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında dış politikasında yönünü tamamen Batı istikametinde belirledi. Atatürk'e mal edilen batılılaşma misyonu çerçevesinde 1949'da Avrupa Konseyi'ne, 1952'de Kuzey Atlantik İttifakı Örgütü'ne (NATO) katılıp, Avrupa'da süratle gelişen uluslararası örgütlenme çabaları içerisinde yer aldı. Bu doğrultuda Türkiye, 1958'de kurulan AET'ye, 31 Temmuz 1959'da üyelik için başvurusunda bulundu. AET Bakanlar Konseyi, yapılan bu müracaatı kabul edip üyelik için gerekli kriterleri yerine getirilinceye kadar geçerli bir ortaklık antlaşması imzalamayı önermiştir. 12 Eylül 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması'nın 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmesi ile AB- Türkiye ortaklık ilişkisi başlamıştır (Poyraz, 2009: 118).

AB'nin başlattığı yeni genişleme sürecine, Türkiye'de katılma isteğini ilk defa 1996'da birliğe iletmiştir. 1998'de toplanan Cardiff Zirvesi'nde, diğer aday ülkelerin katıldığı raporlama sistemine Türkiye'yi de katmıştır. Kopenhag kriterleri açısından Türkiye'nin gösterdiği performansını inceleyen ilk İlerleme Raporu 1998 yılında yayımlanmıştır. 10-11 Aralık 1999'de Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde, diğer aday olan ülkelerle eşit koşullarda Türkiye'nin de AB'ye aday ülke statüsünde başvurusu kabul edilmiştir. Türkiye-AB ilişkileri için çok önem arz eden Helsinki Zirvesi, olabildiğince detaylı bir şekilde Türkiye'nin adaylık sürecinin sınırlarını belirlemiştir. Helsinki Zirvesinde Türkiye aday ülke olarak ilan edilmiş ve bu süreçle ilgili reformların hayata geçirilmesine ilişkin olarak AB tarafından Türkiye için bir katılım öncesi strateji oluşturulması öngörülmüştür. Bununla birlikte katılım sürecinde, Türkiye Topluluk programlarından faydalanacak ve AB ile aday ülkelerin toplantılarına katılacaktır. Ayrıca Türkiye AB müktesebatı ile uyuma dair bir ulusal program hazırlayacaktır. AB komisyonu ise uygulanması gereken AB mevzuatına ilişkin bir çalışma yapacak ve katılıma ilişkin yapılacak tüm mali yardımların koordinasyonuna dair bir plan belirleyecektir. Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesi sonrası, Avrupa Komisyonunca düzenlenerek Avrupa Birliği Konseyince onaylanan Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'nin AB müktesebatı yükümlülükleri dâhil olmak üzere Kopenhag Kriterlerine uyuma dair kısa ve orta vadeli öncelikleri ve sağlanacak mali yardımları içermektedir. Belge 24 Mart 2001 tarihinde Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Türkiye'de ise bunun karşılığı olarak AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (Ulusal Program) 19 Mart 2001'de Bakanlar Kurulunca onaylanmıştır. Programda AB müktesebatına uyum sağlanması için mevzuatta öngörülen değişikliklerin, uyum için gerekli kaynakların, AB müktesebatının uygun bir idari kapasitenin geliştirilmesine dair düzenlemeler bulunmaktadır (Özer, 2009: 93-94).

2.7.1. Türkiye'nin AB 'ne Katılım Müzakere Sürecinin Başlaması

Türkiye 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsünde kabul edilmiş ve buna istinaden diğer aday ülkeler gibi Türkiye için de bir yol haritası anlamına gelen Katılım Öncesi Ortaklık Belgesi düzenlenmiştir. Türkiye, aday ülke olarak kabul edilmesinden sonra, yaptığı geniş çaplı çalışmalar sonucunda katılım müzakereleri için ön şart olarak görülen Kopenhag siyasi kriterleri bağlamında önemli atılımlar yapmıştır. Bu olumlu durum 2004 yılındaki Brüksel Zirvesi'nde müzakerelerin başlamasına karar verilmesinde etken olmuştur (Demirbaş, 2010: 79).

Katılım müzakereleri süreci, adayların AB müktesebatına uyumlarını nasıl koordine edeceklerini, hangi düzenlemelerle yürürlüğe koyacaklarını ve nasıl uygulayacaklarını belirler. Aday ülkeler AB müktesebatını tamamen benimsemek durumunda olduklarından AB müktesebatını benimsemek adına gerekli bazı kanuni düzenlemeler yeterli olmayacaktır. Ayrıca 1995 Madrid

Zirvesi sonrası yayımlanan mevzuatı da uygulamak için, etkin bir "adli ve idari" kapasite kurması gerekir. Başka bir deyişle, mevzuatı uygulayacak kurumsal yapıyı ve kapasiteyi güçlendirmek zorundadır. Bir aday ülkenin AB'ye katılımı, Birlik müktesebatındaki Birlik sistemini ve Birliğin ilkesi haline gelen hak ve yükümlülüklerin kabulünü gerektirir. Türkiye bu müktesebatı, katılım tarihindeki haliyle hayata geçirmek durumundadır. Çünkü AB müktesebatı demek toplumsal hayata dair bütün konularda yürürlükteki hukuk sistemi ve kurallar bütünüdür. Öte yandan bu müktesebat durağan olmayıp sürekli gelişmektedir. Avrupa Birliğini kuran antlaşmalar ile onu dönüştüren antlaşmalar; tüzükler, kararlar gibi ikincil kaynaklar; üçüncü ülkelerle düzenlenen antlaşmalar, Adalet Divanı kararları, vb. içerir. Bunun dışında kurumlar arası antlaşmalar, ilke kararları, yönlendirici ilkeler gibi AB açısından hukuki bağlayıcılığı olan ya da olmayan işlemler, dış güvenliğe ilişkin kabul görmüş ortak eylemler, ortak tutumlar, deklarasyonlar, sonuç bildirgeleri ile adalet ve içişleri dâhilinde kabul edilmiş ortak eylemler, ortak tutumlar, imzalanmış sözleşmeler, ilke kararları, bildirimler ve diğer işlemler de müktesebat kapsamına dâhildir. Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerine başlaması müzakerelerin usul ve esaslarını belirleyen Müzakere Çerçeve Belgesi'nin de onaylandığı 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla olmuştur. Türkiye'nin AB Katılım Müzakereleri, Müzakere Çerçeve Belgesi kapsamında, toplumsal hayatın önemli bölümünü içeren otuz beş fasıl üzerinden yapılmaktadır. 34. Kurumlar ve 35. Diğer Konular fasılları müzakerelerin en son aşamasında ele alınmaktadır. Müzakere sürecinde fasıllar, aday ülkelerin AB Konseyi tarafından belirlenen açılış kriterlerini karşılama durumuna göre açılır ve yine her fasıl için Konsey tarafından belirlenen kapanış kriterlerini karşılama durumlarına göre geçici olarak kapatılır. Yalnız bir üyenin olumsuz görüş bildirmesi ilgili fasılların açılıp veya kapanmalarını engelleyebilmektedir. (ab.gov.tr, 22.01.2021).

2.7.2. Katılım Müzakerelerine Konu olan AB Müktesebatına İlişkin Fasıllar

Türkiye'nin Müzakere Çerçeve Belgesiyle belirlenmiş ve müzakerelere konu olacak otuz beş fasıllar şunlardır;

Tablo 3: Katılım Müzakerelerine Konu olan AB Müktesebatına İlişkin Fasıllar

Fasıl Başlığı	Tanıtıcı Toplantı (Komisyon Sunuşları)	Ayrıntılı Toplantı (Türkiye Sunuşları)
1) Malların Serbest Dolaşımı	16-20 Ocak 2006	20-24 Şubat 2006
2) İşçilerin Serbest Dolaşımı	19 Temmuz 2006	11 Eylül 2006
3) İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi	21-22 Kasım 2005	19-20 Aralık 2005
4) Sermayenin Serbest Dolaşımı	25 Kasım 2005	22 Aralık 2005
5) Kamu Alımları	7 Kasım 2005	28 Kasım 2005
6) Şirketler Hukuku	21 Haziran 2006	20 Temmuz 2006
7) Fikri Mülkiyet Hukuku	6-7 Şubat 2006	2-3 Mart 2006
8) Rekabet Politikası	8-9 Kasım 2005	1-2 Aralık 2005
9) Mali Hizmetler	29-30 Mart 2006	2-3 Mayıs 2006
10) Bilgi Toplumu ve Medya	12-13 Haziran 2006	13-14 Temmuz 2006
11) Tarım ve Kırsal Kalkınma	5-8 Aralık 2005	23-26 Ocak 2006
12) Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı	9-15 Mart 2006	24 - 28 Nisan 2006
13) Balıkçılık	24 Şubat 2006	31 Mart 2006
14) Taşımacılık Politikası	26-29 Haziran 2006	25-28 Eylül 2006
15) Enerji	15-17 Mayıs 2006	14-16 Haziran 2006
16) Vergilendirme	6 -7 Haziran 2006	11-12 Temmuz 2006
17) Ekonomik ve Parasal Politika	16 Şubat 2006	23 Mart 2006
18) İstatistik	19-20 Haziran 2006	17-18 Temmuz 2006
19) Sosyal Politika ve İstihdam	8-10 Şubat 2006	20-22 Mart 2006
20) İşletme ve Sanayi Politikası	27-28 Mart 2006	4-5 Mayıs 2006
21) Trans-Avrupa Şebekeleri	30 Haziran 2006	29 Eylül 2006
22) Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	11-12 Eylül 2006	9-10 Ekim 2006
23) Yargı ve Temel Haklar	7-8 Eylül 2006	12-13 Ekim 2006
24) Adalet, Özgürlük ve Güvenlik	23-25 Ocak 2006	13-15 Şubat 2006
25) Bilim ve Araştırma	20 Ekim 2005	14 Kasım 2005
26) Eğitim ve Kültür	26 Ekim 2005	16 Kasım 2005
27) Çevre	3-11 Nisan 2006	29 Mayıs - 2 Haziran 2006
28) Tüketicinin ve Sağlığın Korunması	8-9 Haziran 2006	6-7 Temmuz 2006
29) Gümrük Birliği	31 Ocak - 1 Şubat 2006	13-14 Mart 2006
30) Dış İlişkiler	10 Temmuz 2006	13 Eylül 2006
31) Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları	14 Eylül 2006	6 Ekim 2006
32) Mali Kontrol	18 Mayıs 2006	30 Haziran 2006
33) Mali ve Bütçesel Hükümler	6 Eylül 2006	4 Ekim 2006
34) Kurumlar		
35) Diğer Konular		

Kaynak: Avrupa Birliği Bakanlığı (2019)

2.7.3. Katılım Müzakere Sürecinin Aşamaları

Türkiye'nin AB'ne katılım müzakereleri aşamalarını sırasıyla; Müzakere kararının alınması, Katılım müzakerelerinin başlaması, Hükümetlerarası Katılım Konferansı (HAK), Tarama süreci, Tarama Sonu Raporları, Fiili Müzakere Süreci, Türkiye'nin Müzakere Pozisyon Belgesini hazırlaması, AB'nin Ortak Tutum Belgesi hazırlaması, Müzakere başlıklarının geçici ve nihai olarak kapatılması, "Diğer" ve "kurumlar" başlıklarının müzakeresi, Katılım Antlaşmasının imzalanması şeklinde sıralayabiliriz. İlk olarak, AB'ye üye ülkelerin hükümet ve devlet başkanlarının katıldığı 17 Aralık 2004'deki Brüksel Zirvesi'nde Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır (ab.gov.tr, 22.01.2021).

16-17 Aralık 2004 tarihleri arasında Brüksel'de yapılan AB Zirvesi, Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler açısından çok önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu Zirve'de Türkiye'nin AB'ne katılım müzakerelerinin başlayacağı tarihinin belirlenmesi, Türkiye için 1959 yılından beri devam eden AB'ne tam üye olma sürecindeki mühim olaylardan biri olmuştur. Zirvenin Sonuç Bildirgesi'nde, Türkiye'nin AB'ne aday diğer ülkeler ile aynı kriterler ölçüt alınarak aday ülke statüsüne alınacağı, Kopenhag siyasi kriterlerinin tam anlamıyla yerine getirildiğine karar verilmesi durumunda ise müzakere sürecinin bekletilmeksizin başlayacağı hatırlatılmıştır (Güzel, 2015:73).

Katılım müzakerelerinin ikinci ve üçüncü aşaması, Hükümetlerarası Katılım Konferansı (HAK) ile katılım müzakerelerinin başlamasıdır. 3 Ekim 2005'de Hükümetlerarası Konferans ile Türkiye için müzakere süreci resmi olarak başlamıştır. Müzakere süreci için önem arz eden siyasi kararlarının deklare edildiği, birliğe üye ülkelerin ve birliğe aday olan ülkenin Dışişleri Bakanları'nın oluşturduğu bir platformdur. Aslında seremonik bir yapısı olan HAK toplantılarında, fasılların açılması veya kapanması resmi olarak ilan edilir. Aynı gün, bu müzakerelerin ilkeleri, usulleri, esasları ile müzakere başlıkları olarak ifade edilen fasılları belirleyen "Müzakere Çerçeve Belgesi (MÇB)" kabul edilmiştir. MÇB kapsamında müzakereleri üç ana unsur üzerine kurulmuştur. Bunlar;

- 1- Kopenhag Zirvesi'nde alınan siyasi kriterlerin eksiksiz olarak uygulanması ve bu kriterleri yerine getirebilmek için yapılacak siyasi reformların içselleştirilerek daha da derinleştirilmesi,
- 2- Hâlihazırdaki AB müktesebatının aday ülke tarafında üstlenilerek uygulamaya geçirilmesi
3. Sivil toplum kuruluşlarıyla olan iletişimin güçlendirilerek hem AB'ne üye ülkelerinin kamuoylarına, hem de Türkiye kamuoyuna yönelik olarak bir iletişim stratejisinin yürütülmesi (ab.gov.tr, 22.01.2021).

Avrupa Birliği müktesebatında müzakerelerin ve katılım sürecinin başlamayabilmesi için aday ülkenin Kopenhag Zirvesi'nde belirlenmiş olan kriterlerden en azından siyasi kriterlerin yerine getirilmiş olmalıdır. Bu kriterlerin İlerleme Raporu'yla da onaylanması durumunda, müzakereler için Avrupa Zirvesi'nde verilecek tarihle başlamaktadır. AB'ne üyeliğin onaylanması sonucunda müzakereler sona ermektedir. Başka bir ifadeyle, bu dönem müzakere sürecinden Birliğe üyeliğin kabulüne doğru ilerleyen bir süreç olarak da adlandırılabilir. Bu süreç, aday olan her ülke için aynı şekilde işlemektedir. Katılım müzakereleri, öncelikle Kopenhag Zirvesi'nde belirlenen "Siyasi Kriterler" başlığı altında yer alan konuların istisnasız bir biçimde yapılmış olmasını gerektirmektedir. Aday ülkelerinin siyasi kriterleri yerine getirdiğine dair Komisyon tarafından onaylanması ile müzakere sürecinin başlaması yolundaki ilk adımı oluşturmaktadır. Avrupa Zirvesi, komisyon tarafından onaylanan tavsiye niteliğindeki bu rapor doğrultusunda, aday ülke ile müzakere sürecinin başlanmasına dair karar alır ve müzakerelerin başlama tarihlerini belirler (Özer, 2009:98).

Katılım müzakerelerinin dördüncü aşaması tarama sürecidir. Tarama Süreci, AB müktesebatının analitik bir şekilde incelenmesi demektir. Bu süreçte Birliğe aday ülkelere AB

müktesebatı hakkında ayrıntılı bilgi verilip, aday ülkenin ulusal mevzuatının AB müktesebatıyla ne derece uyumlu olduğu ortaya konulmaktadır (Sayın, 2016:50).

Katılım müzakerelerinin beşinci aşaması Tarama Sonu Raporlarının hazırlanmasıdır. Müzakereye konu her bir fasılın tarama işlemi bitince, Komisyon tarafından "Tarama Sonu Raporu" adıyla bilinen bir rapor hazırlayıp üyeliğe aday ülkelere vermektedir. Bu rapordaki değerlendirmeler ve yapılan öneriler, o fasıldaki müzakerelerinin açılıp açılmamasına temel oluşturur. Başka bir ifadeyle Komisyon, tarama sonu raporlarında, yapılan toplantılar esnasında Türkiye tarafından verilen bilgilere istinaden müzakerelere hazır olup olmadığını değerlendirmektedir. Sonuç kısmında ise tarama sonu raporu düzenlenen fasılın müzakereye açılmasını önermekte veya fasılın müzakereye açılabilmesi için tamamlanması gereken açılış kriterlerini (benchmarks) ortaya koymaktadır (ab.gov.tr, 22.01.2021).

Komisyon tarafından tarama süresince Birliğe aday olan ülkelerin AB müktesebatına ne kadar uyum gösterdiği incelenir. İnceleme sonucuna ilişkin tarama sonu raporlarını Konseye gönderir. Otuz beş başlık altındaki fasılların fiili müzakerelerine başlanabilmesi için, hem aday ülkenin hem de AB Konseyi'nin onayı gereklidir. AB Konseyi, bu konudaki kararı oybirliği ile alır. Bu konuda aranan oybirliği, tabiri caizse Musevi nikâhından önce yapılan ritüele benzeyen, "Bir itirazı olan varsa söylesin, ama bundan sonra da Komisyon'un işine köstek olmaya kalkmasın" manasına gelir (Mumcu, 2005:177).

Katılım müzakerelerinin altıncı aşaması Fiili Müzakere Sürecidir. Tarama süreci biten fasılların Komisyon tarafından önerilmesi ve üye ülkenin oybirliği ile onaylaması sonucunda fiili müzakereler başlayacaktır. Komisyon, her fasıl için sunacağı öneri de o fasılın kapanmasını veya gerektiği zaman tekrar açılabilmesi için bazı kriterler belirleyebilecektir. Müzakere sürecinde klasik olarak bilinen pazarlık olayı yaşanmamaktadır. Müzakere sürecinden önce açılan fasılla ilgili aday ülke mevzuatını inceleyerek, ilgili yasal düzenlemelerin AB müktesebatına ne kadar uyum gösterdiği ve hangi zaman dilimi içerisinde nasıl bir değişiklik yapılarak AB müktesebatına uyumun gerçekleşeceğini içeren bir Müzakere Pozisyon Belgesi'nin hazırlanması gerekecektir. Bu belgesi aday ülkenin onayıyla kesinleşecek ve AB'ye iletilecektir (ab.gov.tr, 22.01.2021).

Katılım müzakerelerinin yedinci aşaması Müzakere Pozisyon Belgesini hazırlamasıdır. Oybirliği ile açılan fasıllar için AB Dönem Başkanlığı tarafından aday ülkeye resmi bir mektup gönderilir ve aday ülkenin o fasıl için Müzakere Pozisyon Belgesini hazırlaması talep edilir. Bu belgeler hazırlanırken ilgili tüm taraflar ile sivil toplum örgütlerinin de görüşleri alınır. Katılım müzakerelerinin sekizinci aşaması AB'nin Ortak Tutum Belgesi hazırlamasıdır. Aday ülkenin Müzakere Pozisyon Belgesini inceleyen Avrupa Komisyonu, aynı başlıklarda taslak olarak AB Ortak Tutum Belgesini hazırlayıp Bakanlar Konseyi'nin onayına sunar ve bu belge Bakanlar Konseyi'nde oybirliğiyle kabul edilir (ab.gov.tr, 22.01.2021).

Katılım müzakerelerinin dokuzuncu aşaması müzakere başlıklarının geçici ve nihai olarak kapatılması sürecidir. Açılan müzakere fasılları, aday ülkenin uyumu ve uygulama düzeyi anlamında yeterli görülürse öncelikle geçici olarak bu fasıl kapatılır. Aday ülkenin müzakereye konu faslı geçici olarak kapatılması uygun görülmezse, Konsey'de bu fasılın kapanışı için gerekli kriterler belirtilir. Müzakereye konu fasıllar öncelikle geçici olarak kapatılır. Müzakere sürecinin sonucunda müzakere edilen tüm fasıllar tekrar değerlendirilmeye tabi tutulup sonra nihai olarak kapatılır. Müzakere sürecinin yıllarca sürmesi ve bu geçen sürede AB müktesebatında önemli değişiklikler gerçekleşebilir. Aday ülkenin bu son değişikliklere uyumlu olması gerekebilir. Ayrıca geçici olarak

kapatılan fasıllarda aday ülkenin AB müktesebatına olan uyum düzeyi başlangıçtaki düzeyinden geriye doğru gitmiş olabilir (ab.gov.tr, 22.01.2021).

Katılım müzakerelerinin onuncu aşaması Diğer ve Kurumlar başlıklarının müzakere edilmesidir. Otuz üç adet fasıl tamamının ilk olarak geçici kapanışı daha sonra nihai şekilde kapatılmasından sonra "34 Diğer" ve "35 Kurumlar" başlıklı fasılları müzakere eder. Diğer başlığı altındaki fasılda, daha önce müzakere edilen fasıllar içinde olmayan konular yer alır. Kurumlar başlığı altındaki fasılda ise aday ülkenin, AB karar alma organlarında (Komisyon, Konsey veya Parlamento vb) temsil oranlarının ne olacağı kararlaştırılır. Katılım müzakerelerinin on birinci ve son aşaması ise Katılım Antlaşması'nın imzalanmasıdır. Toplamda otuz beş fasıl olan müzakere başlıklarının tamamında anlaşma sağlanması durumunda, aday ülke için "Katılım Antlaşması" hazırlanır. Bu antlaşma, Avrupa Parlamento'sunda basit çoğunlukla Konsey'de ise oy birliği ile kabul edildikten sonra, AB'ne üye ülkeler ve aday ülke tarafından da imzalanır. Katılım Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, üye ülke ya da aday ülkeler kendi ulusal mevzuatları çerçevesinde bu antlaşmayı meclislerinde onaylayabilecekleri gibi referanduma da götürebilirler (ab.gov.tr, 22.01.2021).

Türkiye ile AB müzakerelerinde açılan ilk fasıl Bilim ve Araştırma başlığı olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Türkiye'nin havaalanlarını ve limanlarını kendilerine açmaması durumunda müzakerelerin başlamasına onay vermeyeceklerini deklare etmiştir. Rum Yönetimi'nin onayı alınarak müzakerelere başlayabilmek için Ortak Tutum Belgesi'ne "Türkiye yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirmezse bunun tüm müzakere sürecini etkileyeceği" ve "AB'nin gerekli görmesi halinde ilgili müzakere başlığına geri dönebileceği" gibi ifadeler eklenmiştir. Sonuçta AB ile Türkiye arasında 12 Haziran 2006'da fiili müzakereler başlamıştır. Fiili müzakerelere ilk olarak bilim ve araştırma faslı başlığında başlanılmış ve bu fasıl açılıp geçici olarak kapanmıştır (Güzel, 2015:79).

Türkiye ile AB arasında katılım müzakerelerine açılan fasıl başlıkları on altı adet olup müzakereye açılma tarihlerine göre bu fasıllar şunlardır; 12 Haziran tarihinde ilk olarak Bilim ve Araştırma faslı açılmış ve aynı tarihte geçici olarak kapatılan tek fasıldır. 2007 yılında içinde beş başlık müzakerelere açılmıştır. 29 Mart 2007 tarihinde İşletme ve Sanayi Politikası faslı, 26 Haziran 2007 tarihinde İstatistik faslı, 26 Haziran 2007 tarihinde Mali Kontrol faslı, 19 Aralık 2007 tarihinde Trans-Avrupa Ağları faslı ve 19 Aralık 2007 tarihinde Tüketicinin ve Sağlığın Korunması faslı. 2008 yılında ise dört başlık müzakerelere açılmıştır. 17 Haziran 2008 tarihinde Şirketler Hukuku faslı ve Fikri Mülkiyet Hukuku faslı, 19 Aralık 2008 tarihinde Sermayenin Serbest Dolaşımı faslı ile Bilgi Toplumu ve Medya faslı. 2009 yılında iki fasıl müzakerelere açılmıştır. 30 Haziran 2009 tarihinde Vergilendirme faslı ile 21 Aralık 2009 tarihinde Çevre faslı. 30 Haziran 2010 tarihinde Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı faslı müzakerelere açılmıştır. 05 Kasım 2013 tarihinde Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslı müzakerelere açılmıştır. 14 Aralık 2015 tarihinde Ekonomik ve Parasal Politika faslı, müzakerelere açılmıştır. 30 Haziran 2016 tarihinde Mali ve Bütçesel Hükümler faslı son başlık olarak müzakerelere açılmıştır (ab.gov.tr, 22.01.2021).

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olarak katılmasına AB'nin kurucu üyelerinden biri olan Fransa'nın sıcak bakmaması nedeniyle müzakere süreci olumsuz yönde etkilenmiştir. Özellikle Mayıs 2007 - 15 Mayıs 2012 tarihleri arasında Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy döneminde, Türkiye'ye yönelik sürdürülen ideolojik yaklaşım nedeniyle bazı müzakere fasıllarının açılmamasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Fransa, Ekonomi ve Parasal Politika, Tarım ve Kırsal

Kalkınma, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, Mali ve Bütçesel hükümler ile birlikte Kurumlar başlıklı fasılların Birliğe tam üyelikle ilgili olduğu için müzakerelere açılmasını engellemiştir. Bu konuda Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, müzakere sürecinin devam etmesini istediklerini fakat bu müzakerelerin sonucunda Türkiye'nin Birliğe tam üye olmasını değil "imtiyazlı ortaklık" oluşturulmasını tercih ettiklerini, bunun için de tam üyelik için olmazsa olmaz görülen fasılları bloke ettiklerini ifade etmiştir (Karluk, 2013: 465).

AB ile müzakereler başlamış olmasına rağmen Türkiye havaalanlarına ve limanlarına GKRY'ye ait uçakların ve gemilerin girişine engel teşkil eden yasaklara devam etmiştir. Ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) izolasyonuna yönelik uygulanan Doğrudan Ticaret Tüzüğüne uygulamaya almamıştır. Bu iki durum müzakere sürecinin tıkanmasına neden olmuştur. KKTC'ye uygulanan ekonomik izolasyon devam ettiği sürece Türkiye'nin havaalanlarını ve limanlarını GKRY'ye açılmasının mümkün olmayacağını bildirmiştir (Güzel, 2015:79).

AB Konseyi'nde 11 Aralık 2006'da alınan karar gereğince Ek Protokol'ün uygulanmaya girmesi sekiz fasıl için müzakereler açılış kriteri olarak belirlenmiştir. Ayrıca geriye kalan tüm fasıllar için ise Ek Protokol'ün uygulanmaya girmesi kapanış kriteri olarak belirlenmiştir. Bu sebeple Bilim ve Araştırma başlıklı fasıl dışında müzakerelere açılan hiçbir fasıl, geçici olarak dahi kapatılamamıştır. Bu kararda, *"Konsey; Türkiye'nin, gümrük birliğine Kıbrıs da dâhil olmak üzere on üye ülkeyi kapsayacak şekilde genişleten AB-Türkiye Ortaklık Anlaşması'nın Ek Protokolü'nde yer alan taahhütlerini yerine getirene kadar, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne getirdiği kısıtlamalarla ilgili sekiz fasılın müzakerelerinin askıya alınmasına ve diğer fasılların kapanmamasına karar vermiştir."* ifadesi yer almaktadır. 11 Aralık 2006 tarihinde AB Konseyi kararı uyarınca sekiz fasıl bloke edilmiştir. Askıya alınan bu fasıllar, Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler başlıklarıdır (ab.gov.tr, 22.01.2021).

Ayrıca, 8 Aralık 2009 tarihli Genel İşler Konseyi toplantısında GKRY, Türkiye ile altı fasılda ilerleme kaydedilmesini tek taraflı olarak bloke ettiğini açıklamış ve bu fasılların açılması için ilişkilerin normalleşmesi gerektiğini beyan etmiştir. İşçilerin Serbest Dolaşımı faslı, Enerji faslı, Yargı ve Temel Haklar faslı, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslı, Eğitim ve Kültür faslı ile Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası faslı GKRY'nin siyasi içerikli engellemeleri nedeniyle bloke ettiği fasıllardır. Öte yandan, Türkiye için 2006 yılında otuz üç fasıldaki tarama süreci sona ermiş olmasına rağmen, sekiz fasılın tarama sonu raporu hala Konsey'de beklemektedir. İşçilerin Serbest Dolaşımı faslı, Balıkçılık faslı, Taşımacılık Politikası faslı, Enerji faslı, Yargı ve Temel Haklar faslı, Adalet, Özgürlük ve Güvenlik faslı, Dış İlişkiler faslı ve Dış, Güvenlik ve Savunma Politikalar faslı, tarama süreçleri sona erdiği halde, Konsey'de bekletilerek görüşülmeyen başlıklardır. Konsey tarafından tarama sonu raporlarının onaylanmamış olması, bu fasıllardaki olası açılış kriterlerinin Türkiye'ye resmi olarak bildirilmemiş olması demektir. AB Konseyinin aldığı Ek Protokol Kararı ile hiçbir fasıl geçici olarak kapatılamamaktadır. İşletme ve Sanayi Politikası faslı ve Trans-Avrupa Ağları faslı ise teknik anlamda kapatılmaya hazır durumdadır. Bununla birlikte beş fasılda yedi Kapanış Kriterini (KK) yerine getirdiğimiz Komisyon tarafından yazılı olarak teyit edilmiştir. KK'nin yerine getirildiği teyit edilen fasıllar ise, Şirketler Hukuku faslı (1 KK), İşletme ve Sanayi Politikası faslı (1 KK), Trans- Avrupa Ağları faslı (1 KK), Tüketicinin ve Sağlığın Korunması faslı (1 KK) ve Mali Kontrol faslıdır (3 KK) (ab.gov.tr, 22.01.2021).

2.7.4. Gümrük Birliği

AB'ye üye olmadan Gümrük Birliği (GB) Anlaşmasına imzalayan tek ülke Türkiye'dir. Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995'de yapmış olduğu 36. dönem toplantısında alınan 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar ile AB ve Türkiye arasında GB'nin oluşturulması ve GB döneminde uygulanacak esaslar, yöntemler ve süreler kabul edilmiştir. Avrupa Parlamentosu'nda sözü geçen karar 13 Aralık 1995'de oylanmış ve 343 Kabul oyuna karşı 149 red oyu ve 36 çekimser oyla kabul edilmiştir. Hemen ardından, 21 Aralık 1995'de, AB ile Türkiye arasında, AKÇT ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Anlaşması da parafe edilmiştir. Böylece, Türkiye'nin AB ile entegrasyonundaki aşamalarından biri olan "Geçiş Dönemi" 22 yıl sonra 31 Aralık 1995'de tamamlanmıştır. Tam üyelik sürecindeki "Son Dönem" ise 01.01.1996'dan itibaren, işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünleri konularında sağlanan Gümrük Birliği ile başlamıştır. Gümrük Birliği en dar anlamıyla üye ülkeler arasındaki miktar kısıtlamaları ve gümrük vergileri ile bunlara benzer etki yaratan diğer önlemlerin kaldırılması ve üye olmayan ülkelere yapılacak dış alımlarda da Ortak Gümrük Tarifesi uygulamasına geçişi tanımlamaktadır. Türkiye, Gümrük Birliği Anlaşmasıyla sanayi ürünlerinde EFTA ve AB ülkelerine karşı koruma oranı % 5.94'ten % 0'a düşmüş, üye olmayan diğer ülkelere karşı koruma oranı ise % 10.79'dan % 6'ya inmiştir (Günaydın, 2006: 29-30).

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bu başlık altında Türkiye'nin AB ile müzakere sürecinin başlamasıyla ekonomik, sosyal ve siyasal yapısı gibi çeşitli alanlarda yaşadığı gelişmeleri konu alan araştırmalar ile Türkiye ve farklı ülkeler açısından politik, ekonomik ve finansal risk görünümünün ekonomiler üzerinde yaratmış olduğu etkileri değerlendirip analiz eden çalışmalar incelenecektir. Konu ile ilgili yapılan literatür incelemesine göre;

Taş (2020) çalışmasında Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere sürecini Kıbrıs sorunu bağlamında değerlendirmiştir. Kıbrıs sorunun müzakerelerin başlamasına engel oluşturmadığını, fakat sorunun varlığını koruduğuna vurgu yapmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin AB üyeliğine üye olmak için Kıbrıs sorununu uluslararası toplumun talepleri doğrultusunda sonuca ulaştırmayacağı müzakere sürecinin birçok aşamasında kanıtlanmıştır. Bu sorunun çözümünün ise tarafların eşit şekilde temsil edilmesi ve KKTC'nin istek ve görüşlerinin de dikkate alınarak sağlanabileceği belirtilmiştir.

Kılıç ve Keser (2020) 34 Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkede yoksulluk, yönetim ve kişi başı GSMH değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Normallik testi ve korelasyon analizi yöntemi kullanılarak yapılan araştırma sonuçlarına göre, tüm yönetim standartları ile kişi başına düşen GSYİH arasında doğru yönlü, öte yandan yoksullukla ters yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çömlekçi ve Bahadır (2020) çalışmalarında AB üyesi ülkelerin özellikle seçim ve referandum dönemlerinde Türkiye-AB ilişkilerini ve medyada Türkiye söylemini incelemişlerdir. Örnek olay olarak 2017 Hollanda-Türkiye diplomatik seçim Krizi ve 2016'da Brexit referandumu öncesi süreç seçilmiştir. Söylem analizi yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonucunda, AB'ni ilgilendiren referandum ve seçim zamanlarında, Türkiye ile ilgili politik söylemlerin kamuoyunu etkilemek, seçmen düşünce ve tercihlerini yönlendirmek, ön yargıları canlandırarak seçim sonuçlarını etkilemek için medyanın araç olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Kutlu vd. (2019) Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde siber güvenlik politikalarını analiz etmişlerdir. Yazarlara göre, AB'nin Türkiye'nin siber güvenlik politikaları başlangıç düzeyinden ziyade ilerleyen dönemlerde etkili olmuştur. Avrupa ülkelerinde yaşanan siber saldırılar ise Türkiye için uyarıcı nitelik taşımaktadır. Türkiye'nin siber alana bakış açısı Gezi olayları ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası farklı bir boyut kazanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde siber güvenlik alanıyla ilgili yeni bir birimin oluşturulmasının Türkiye açısından önemli bir şans olduğu ve etkili bir planlama ile gerekli mekanizmanın oluşturulmasının siber güvenlik sorununu ortadan kaldırdığını belirtmişlerdir.

Öcal (2018) Türkiye'nin AB müzakere sürecinin başlamasıyla İlerleme Raporlarının 19. faslı olan 'Sosyal Politika ve İstihdam' konusunun alt başlıklarından "sosyal içermenin" unsurlarını incelenmiştir. 2006-2018 dönemine ait verilerle yapılan incelemede Türkiye'deki açlık, fakirlik, yoksulluk ve gelir eşitsizliği gibi konular ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de sosyal içirme konusunda önemli gelişmelerin yaşanmasıyla beraber sistematik şekilde bütünleşik ve kapsamlı bir politik çerçeve oluşturmakta güçlük yaşanmaktadır. Farklı kurumsal yapıların uyumlu bir şekilde çalışması ile çözülmesi mümkün olan bu sorun için daha somut adımların atılması, bilgi paylaşımı ve işbölümünün gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal içermenin sağlanması adına harcanan çaba ve milli gelirden ayrılan payın artmasının umut vadettiği vurgulanmıştır.

Kılıç ve Paksoy (2013) çalışmalarında AB müzakere sürecinde Türkiye'nin üyelik olasılığının değerlendirmişlerdir. AB'ne yeni üye olmuş bazı ülkelerin ve özellikle aday statüsünde olan Türkiye'nin Avrupa Birliği ile birleşmeye ne kadar hazır olduğu Maastricht ve bazı sosyoekonomik

gelişmişlik kriterleri dikkate alınarak diskriminant analizi kullanarak incelemişlerdir. Sonuç olarak 2004 yılı ve sonrası AB'ye tam üyeliği gerçekleştiren birçok ülkenin AB ile ekonomik birleşmeye hazır olmadığını gözlemlemişlerdir. Bu sonuçla AB'nin bu ülkeleri tam üyeliğe kabul ederken ekonomik gerçeklerden ziyade siyasi eğilimde olduğu vurgulanmıştır.

Mete ve Yılmaz (2016) Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde, Avrupa Birliği'nin Türkiye için uyguladığı ekonomik standartları değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak, aday ülke olan Türkiye'nin tam üyeliğine ulaşılmasında ciddi bir ekonomik sorunu olmadığı söylenebilir. AB Türkiye'ye karşı tam üyelik çerçevesinde oluşabilecek ekonomik yükümlülüklerini yerine getirmek istememektedir. AB'nin emeğin serbest dolaşımını uzun süre ertelemek istemesi ve yapısal fonlardan Türkiye'yi yararlandırmak istememesi bu duruma verilebilecek en güzel örnekler olduğu belirtilmiştir.

Kırbaçoğlu (2019) çalışmasında Türkiye özelinde AB'nin yükselen güçlere yönelik politikasını değerlendirmiştir. Değerlendirme sonucunda AB'nin dış politikada tek sesliliği yakalayabilmek için çok sayıda kurumsal değişiklik yaptığı analiz edilmiş ve yükselen güçlere yönelik farklı dış politika araçları geliştirdiği belirtilmiştir. Son olarak, AB'nin karşılaştığı zorluklar neticesinde Türkiye ile ilişkilerinin belirli zaman dilimlerinde zirveye ulaştığı belirlenmiş fakat sözleşme taraflar arasında yaşananların, birkaç istisna hariç olmak üzere, Türkiye'nin müzakere sürecini kolaylaştırmadığı görülmüştür.

Bayır (2010) 2005 yılının sonunda başlayan AB üyelik sürecinin Türk Bankacılık Sektörü'nün piyasa yapısı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, Türk Bankacılık Sektörü'nün monopolcü rekabet şartları altında çalıştığı, 2006 yılı itibarıyla bankaların faaliyet gösterdikleri ortamda kârlılıklarını etkileyen faktörler kapsamında AB düzenlemelerinden kaynaklı bir değişim geçirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Türk Bankacılık Sektörü'nde yaşanan değişimlerin bilinmesi hem bankalar hem de düzenleyici otoritelerin doğru strateji oluşturmaları açısından önemlidir.

Felek (2016) Türkiye'de AB doğrudan yabancı yatırımları, finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini ekonometrik olarak analiz etmiştir. 2005Q1-2015Q4 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada analiz yöntemi olarak ARDL eşbütünleşme (Sınır Testi) kullanılmıştır. Sonuç olarak inceleme döneminde Türkiye'ye gelen AB doğrudan yatırımlarının finansal gelişme ve ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık Türkiye'deki ekonomik büyüme düzeyi AB yatırımlarının ülkeye girişinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tutal (2014) ekonomik büyümenin ve doğal kaynakların lanetinin politik istikrar üzerindeki etkisini incelemek için panel veri analizini kullandığı araştırmasında üç farklı örneklem belirlemiştir. İlk örnek dünya çapında yüz yirmi dört ülkedir ve ikinci örnek, 1996-2011 dönemi için politik olarak istikrarlı olan kırk ülkedir. Son örnek, 2003-2011 yılları için daha kısa bir zaman aralığına sahip politik olarak istikrarlı elli ülkeden oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, her üç örnekte de doğal kaynakların varlığı ekonomik büyümeye az da olsa katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, model sonuçlarını test ederken, politik olarak istikrarlı ülkelere doğal kaynakların varlığının ekonomik büyümeye ilk örneklemden daha fazla katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

Balan (2016) Türkiye açısından devlet harcamaları ve politik istikrar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1986-2013 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada VAR analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Türkiye ekonomisi açısından politik istikrar ve devlet harcamaları birbirinin nedeni değildir. Ancak politik istikrarın devlet harcamalarında yaşanan değişimin %8'ini; devlet harcamalarının da politik istikrarda yaşanan değişimin %13'ünü açıkladığını sonucuna varılmıştır.

Alper (2018) enflasyon oranı, politik istikrar, işsizlik oranı, hükümet harcamaları ve dışa açıklık ile ekonomik performans ilişkisini BRICS-T ülkeleri için incelemiştir. 1996-2016 dönemine ait yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada analiz yöntemi olarak panel veri kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, politik istikrar ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Politik istikrarda yaşanan %1'lik artış ekonomik büyüme üzerinde %1.27 oranında artış yaratmaktadır. Ayrıca ekonomik büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve hükümet harcamaları ile negatif, dışa açıklık ile pozitif ilişkilidir.

Erkal vd. (2015) politik istikrarsızlık ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında farklı gelişme düzeylerine sahip 173 ülkeyi (51 gelişmiş, 91 gelişmekte olan ülke ve 31 az gelişmiş ülke) analiz etmek için 1995-2013 verilerini kullanmışlardır. Panel veri analiz yöntemiyle yapılan çalışma sonuçlarına göre, politik hak ve özgürlük endeksinde oluşan %1'lik artışın, yolsuzluk endeksini %0,0603 oranında azalttığı belirterek politik olarak istikrarsız bir yapının yolsuzluğu arttırdığını vurgulamışlardır.

Yaşa vd. (2020) çalışmalarında Türkiye'de politik istikrarsızlık ve bütçenin tutarlık ilkesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 1984-2018 dönemine ait verilerle yapılan araştırmada ARDL analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, kısa dönemde politik istikrarsızlık bütçe hedefinden sapmayı artırıcı etki yarattığı ve bütçe politikasında uygulanan yapısal değişikliklerin bütçe hedefine ulaşmaya katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Yücesan ve Yağış (2019) Türkiye ekonomisi için ekonomik, finansal ve politik istikrarın işsizlik üzerinde yarattığı etkiyi incelemişlerdir. Analiz periyodu 2007Q1-2016Q12 dönemine ait aylık verileri kapsamaktadır. Çalışmada ARDL Sınır Testi yaklaşımı ve Hatemi-J (2012) Asimetrik nedensellik testleri kullanılmıştır. ARDL test sonuçlarına göre, uzun dönemde ekonomik istikrar ve işsizlik arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki varken, işsizlik ve enflasyon arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Hatemi-J (2012) nedensellik testi sonuçlarına göre ise işsizlik ve ekonomik istikrar arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi varken, işsizlikteki pozitif şoklardan enflasyondaki pozitif şoklara doğru, işsizlikteki pozitif şoklardan enflasyondaki negatif şoklara doğru ve işsizlikteki negatif şoklardan enflasyondaki pozitif şoklara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Gülcan vd. (2020) çalışmalarında 2023 hedefleri kapsamında 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye ekonomisi üzerine etkilerini değerlendirmişlerdir. 2023 Hedefleri Kapsamında 2005-2018 dönemi için seçili ekonomik ve sosyal göstergeleri baz alarak yapılan değerlendirme 2005-2015 ve 2016-2018 yılları olarak iki kısım halinde incelenmiştir. Yeterli zaman aralığı olmadığı için betimleyici nitelik taşıyan değerlendirmenin sonuçlarına göre, başarısız şekilde sonuçlanan darbe girişimi Türkiye ekonomisini etkileyerek kısmen de olsa 2023 hedeflerinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Oğuz (2019) 2002-2017 yıllarına ait verilerle Türkiye için politik istikrarın sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarından biri olan çevresel sürdürülebilirlik üzerine etkisini incelemiştir. Çevresel sürdürülebilirliği incelemek için politik istikrar ve reel GSYH'nin yenilenebilir enerji tüketimi üzerinde yarattığı etki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, reel GSYH'de ve politik istikrarda yaşanan artış yenilenebilir enerji tüketimini arttırmaktadır.

Ela (2020) çalışmasında Türkiye için politik devir ve devlet borçları ilişkisini incelemiştir. 1960-2019 yıllarına ait veriler kullanılarak yapılan politik devir ve borç ilişkisi analiz sonuçlarına göre, Türkiye'de yoğun politik devrin yaşandığı dönemleri takiben borç düzeyi artış göstermektedir.

Politik istikrarın yaşandığı dönemlerde ise borç düzeyi düşmektedir. Türkiye’de yoğun politik devrin ardından borç krizi oluşmakta, krizin sonrasında ise politik istikrar hâkim olmaktadır.

Demez vd. (2019) NIC ülkeleri için politik istikrar ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. 2002-2017 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmada analiz yöntemi olarak Konya (2006) bootstrap panel nedensellik testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Endonezya ve Türkiye’de büyümeden politik istikrara tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Biçen (2020) BRICS-T ülkelerinde politik istikrar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2002-2017 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmanın analizi Panel Görünürde İlişkisiz Regresyon Yöntemi ile yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Brezilya, Rusya, Güney Afrika ile Türkiye’de politik istikrar ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olsa da etki seviyesi düşüktür. Hindistan’da politik istikrar ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Çin’de ise değişkenler arasındaki ilişki negatiftir. Çalışmanın sonuçları genel anlamda politik istikrarın gerekli olmasının yanında büyüme için yeterli bir etken olmadığını göstermektedir.

Kartal (2018) çalışmasında yirmi Orta Doğu ülkesi için politik istikrarsızlık, enerji güvenliği ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Kişi başı GSYH, enerji güvenliği ve politik istikrarsızlık değişkenlerinin kullanıldığı çalışma 1960-2016 dönemini kapsamaktadır. Panel veri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada Panel Granger Nedensellik analizine göre, enerji güvenliği ve kişi başı GSYH arasında çift yönlü; enerji güvenliğinden politik istikrara ve kişi başı GSYH’den politik istikrara olmak üzere tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda politik istikrar ve enerji güvenliğinde yaşanan olumsuz gelişmeler incelenen ülkelerin ekonomileri üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Şanlısoy (2020) Türkiye için politik istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. 1987 – 2015 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada analiz yöntemi olarak simetrik ve asimetrik nedensellik testleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ekonomik büyümede meydana gelen pozitif şoklar politik istikrarsızlık üzerinde pozitif şok yaratmaktadır.

Kamacı (2019) çalışmasında yirmi OECD ülkesi için politik istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2003-2017 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada analiz yöntemi olarak panel veri yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, politik istikrarsızlıkta yaşanan 1 birimlik artış uzun dönem için reel GSYİH’yi 1,784 birim azaltırken, kısa dönem için ise ekonomik büyüme üzerinde 5,244 birimlik artış yaratmaktadır.

Özdemir ve Salihoğlu (2019) kırk ülke için ekonomik ve politik faktörler ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Robust yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre, politik istikrar ile ekonomik özgürlük endekslerinde yaşanan olumlu gelişmelerin insani gelişme üzerinde olumlu katkı sağladığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Aykın ve Gürsoy (2011) Müzakere sürecinde Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye yönelik yapmış olduğu mali yardımları incelemişlerdir. Yazarlar inceleme sonucunda, 2007-2012 dönemi için Türkiye’ye Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) kapsamında toplam 3.937.400.000 Euro tahsis edildiğini, söz konusu yardımların özellikle sivil toplum örgütlerinin kuruluş amaçlarını gerçekleştirmeleri için önemli bir finansman olduğunu belirtmişlerdir. Taahhüt edilen mali yardımların gerçekleşmesinin Türkiye’nin fonları “hazmetme kapasitesine” bağlı olduğunu belirterek kurum ve kuruluşların proje geliştirme ve uygulama kapasitelerinin artmasına yönelik programların devam etmesinin uyum süreci için önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Gür ve Akbulut (2012) 19 gelişmekte olan ülke açısından politik istikrar ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. 1986-2003 dönemine ait veriler kullanılarak panel veri yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, on dokuz ülke bağlamında tahmin edilen etki katsayılarının çoğu Asya ülkesi için pozitif, Latin Amerika ülkeleri için ise negatif olduğu tespit edilmiştir.

Serbes ve Tokatlıoğlu (2019) çalışmalarında küresel kriz sonrası AB'ye üyelik sürecindeki Türkiye ve Batı Balkan ülkelerini (Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk aday ülkeler; Kosova ve Bosna Hersek potansiyel aday ülkeler) ekonomik ve mali performans açısından karşılaştırmışlardır. 2008-2017 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmada sonuç olarak Küresel krizin ardından yaşanan borç krizinin Avrupa Birliği'ne üye ülkeleri etkilediği kadar aday Batı Balkan ülkelerini de ekonomik ve mali performans açısından etkilemiştir. Bu dönemde söz konusu ülkeler müzakere sürecinin yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmışlardır. Türkiye ise küresel krizden daha sınırlı etkilenecek olumlu bir ekonomik görünüm sergilemiş olmasına rağmen, AB'nin Batı Balkan ülkelerine üyelik bakımından daha yakın durduğu ve Türkiye ile arasına mesafe koyduğu belirtilmiştir.

Kalaycı ve Küçükali (2018) Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin geleceğini Gümrük Birliği bağlamında incelemişlerdir. Yazarlar, Türkiye'nin AB üyesi olmadan önce Gümrük Birliği'ne üye olmasının bazı dezavantajlar oluşturduğunu vurgulamışlardır. Müzakere aşamasında olan Türkiye'nin birliğe tam üyeliğinin yakın zamanda mümkün görünmediğini bu yüzden de tam üyelik dışında alternatif yollarla çözüm bulunması gerektiğini belirterek Gümrük Birliği'nin güncellenmesini önermişlerdir.

Şahin (2019) çalışmasında AB müzakere sürecinde olan Türkiye'nin üyelik olasılığının değerlendirmiştir. 2010-2017 dönemine ait verilerle hesaplanan ortalama üyelik olasılıklarına göre, 2004 ve sonrası AB'ye tam üye olan Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya ve Romanya gibi ülkelerin olasılık durumlarının Türkiye'den pek de farklı olmadığı belirtilmiştir. Bu durum Türkiye ile benzer ekonomik göstergelere sahip olan ülkelerin tam üyelik statüsü kazanmasının, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için Maastricht ve Kopenhag kriterlerinin dışında siyasi kriterlerin ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Yılmaz (2019) çalışmasında Türkiye'nin de aralarında bulunduğu dokuz ülke için politik istikrar endeksi ve ekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2010-2017 dönemine ait verilerle yapılan araştırmanın analizinde panel veri yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, politik istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki varlığına rastlanmamıştır. Politik istikrarsızlık ile DDY girişleri, DDY çıkışları, enflasyon oranı ve döviz kuru arasında ise düşük negatif korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

Yalçınkaya ve Kaya (2017) çalışmalarında gelişmiş G-12 ve gelişmekte olan G-8 ülkeleri olarak adlandırılan en büyük ilk yirmi ekonomi için politik istikrarın/istikrarsızlığın ekonomik büyümeye etkisini incelemişlerdir. 1996-2015 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışma panel veri analiz yöntemiyle yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, inceleme dönemi için G-12 ve G-8 ülkelerinde politik istikrar/istikrarsızlık endeksinin büyüme üzerindeki etkisi sırasıyla pozitif/negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlıdır.

Kakışım ve Erdoğan (2018) 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilere etkisini incelemişlerdir. Çalışmada öncelikle 15 Temmuz 2016 öncesi, ikinci kısımda ise 15 Temmuz sonrası Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinde yaşananlara yer verilmiştir. Sonuç olarak, yaşanan darbe girişimi sonrası detayları henüz belli olmasa da Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin eskisinden farklı bir boyut kazanacağı vurgulanmıştır.

Erhan ve Akdemir (2016) çalışmalarında Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere sürecinin ilk on yılını değerlendirmişlerdir. 2005-2015 döneminin incelendiği çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, müzakere fasıllarının henüz yarısının bile açılmamış olması Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin geleneksel nokta itibarıyla müzakerelerin asla sonlanmayacak bir adaylık statüsüne dönüşmüş olduğu vurgulanmıştır.

İncekara ve Savrul (2011) Türkiye özelinde küreselleşmenin ülke ekonomileri ve ekonomik entegrasyonlar üzerindeki etkilerini ekonomik büyüme açısından incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, Karadeniz İşbirliği Teşkilatı'nın Türkiye için gelecekte ticaret ve yabancı yatırım alanında daha büyük fırsatlar yaratabileceği, Avrupa Birliği'nin ise içsel büyüme bakımından daha fazla getiri sunabileceği belirtilmiştir.

Barışık ve Şimşek (2015) Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere sürecinin başlangıcı sonrası Thirlwall yasasının geçerliliğini incelemişlerdir. 1983-2013 dönemine ait verilerle McGregor ve Swales testleri kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre, 1983-2013 yılları arası dönemde ve özellikle de tam üyelik müzakerelerinin başladığı 2005 yılı sonrasında Türkiye ekonomisi için Thirlwall Yasası'nın geçerli olmadığı tespit edilmiştir.

Bozkurt (2018) çalışmasında Türkiye kamuoyunda AB'ye yönelik algıların ortaya çıkarılmasını hedeflemiştir. 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesine kayıtlı ve e-mail yoluyla ulaşılabilen 6.607 kişiyi kapsamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, Türk toplumunun Avrupa Birliği üyeliğine tutumunun önemli ölçüde olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

Yıldırım ve Sakarya (2019) çalışmalarında Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi yirmi sekiz ülkeyi bankacılık sektörü açısından karşılaştırmışlardır. 2014-2016 dönemine ait verilerle yapılan incelemede VIKOR yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, yıllara göre ilk dört ülkenin sıralamasının benzerlik gösterdiğini Türkiye'nin ise 2016 yılı itibarıyla bankacılık sektörü sıralamasında ilk beşte yer aldığını göstermektedir.

Akdemir (2017) çalışmasında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencilerinin Avrupa Birliği konusundaki algı düzeylerini analiz etmiştir. Araştırmada 745 öğrenciye anket uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ankete katılan öğrencilerin % 61'i Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasını desteklemekte, % 39'u ise birlik üyeliğini desteklememektedir. Bulgular Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini desteklediği yönündedir.

Kırankabeş (2004) çalışmasında Türkiye için ülke riskinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve milli gelire etkisini incelemiştir. Analiz periyodu 1984-2003 dönemini kapsamaktadır. Regresyon ve korelasyon analizleri kullanılarak yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımları milli gelir üzerinde pozitif etki yaratmakla birlikte birleşik ülke riski ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Kara (2006) Türkiye ekonomisi için ülke riski ve diğer risk türleri üzerinde en çok etkili olan değişkenleri incelediği çalışması 1964-2004 yıllarına ait verileri kapsamaktadır. Ekonomik risk göstergeleri (ödemeler dengesi, borç servis oranı, uluslararası rezervler, ekonomik gelişme, enflasyon, para politikası), sosyo-politik faktörler (politik istikrar, sosyal birlik ve eğitim seviyesi, uluslararası ilişkiler, politik sistem) ve politik risk unsurları (politik yapı ve kurumlar, güç merkezleri ve bürokrasi) değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Türkiye'de kredi notunun yatırım yapılabilir seviyeye ulaşması için bu değişkenlerin daha olumlu görünümüne sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

Topal ve Gül (2016) çalışmalarında Türkiye ekonomisinde 2003Q1 – 2014Q1 dönemine ait verilerle ekonomik risk ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile makroekonomik değişkenler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz yöntemi olarak zaman serisinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, ekonomik risk ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkinin tek boyutlu olmadığını ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki artışın ülke riski düzeyini azalttığını belirtmişlerdir.

Ayaydın vd. (2016) çalışmalarında 2002-2015 dönemine ait aylık verileri kullanarak Türkiye için ekonomik, finansal ve politik risk ile bu risk bileşimlerinin oluşturduğu ülke risk priminin hisse senedi fiyatlarına etkisini incelemişlerdir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Türkiye’de ekonomik, finansal ve politik risk ve ülke riski primleri ile hisse senedi getirisi arasındaki ilişki negatif yönlüdür.

Kara ve Karabıyık (2015) çalışmalarında 1999Q1-2013Q12 dönemini kapsayan verilerle ICRG endeks tarafından hesaplanan ekonomik, finansal, politik risk primi ve ülke riski bileşenleri ile BİST 100 endeksi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Johansen Eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre, ülke riski ve ülke riski bileşenlerinin hisse senedi fiyatları üzerinde negatif yönde etki yarattığını tespit etmişlerdir.

Hassan vd. (2003) 1984-1999 dönemine ait verilerle on Orta Doğu ve Afrika ülkesi borsasına yönelik ekonomik, finansal ve politik risk primlerinin hisse senedi piyasası getiri volatilitesi ve tahmin edilebilirliğini incelemişlerdir. Analiz yöntemi olarak GARCH yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, incelenen ülkelerde ekonomik, finansal ve politik risk primleri hisse senedi volatilitesi ile tahmin edilebilirliğini büyük ölçüde etkilemektedir.

Erb vd. (1996) 117 ülke için yapmış oldukları çalışmalarında 1984-1995 dönemine ait verileri kullanmışlardır. ICRG endeks tarafından hesaplanan ekonomik, finansal, politik risk ve ülke risk priminin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, incelenen tüm ülkelerde ülke riski primi ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu sonucuna varılmıştır.

Goldberg ve Veitch (2010) yazarlar 1993-2008 yıllarına ait verileri kullanarak ekonomik riskin etkilerini inceledikleri çalışmalarını Güney Afrika özelinde gerçekleştirmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre, finansal entegrasyon ve makroekonomik değişkenler arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Cherian ve Perotti (2001) Çin Halk Cumhuriyeti özelinde yapmış oldukları çalışmalarında politik riskin hisse senedi piyasası üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Analiz periyodu 1983-1998 yıllarına ait verileri kapsamaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, politik risk seviyesindeki artışının hisse senedi piyasası üzerinde dalgalanmalara sebep olduğu tespit edilmiştir.

Kaya (2015) 1997Q1-2010Q12 dönemine ait veriler kullanılarak politik, finansal ve ekonomik riskleri içeren ülke riskinin yabancı portföy yatırımları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan analizlerde Johansen-Juselius eş-bütünleşme testlerine göre, politik, finansal ve ekonomik risk ile yabancı portföy yatırımları arasında uzun dönem ilişki olduğu, Granger nedensellik test sonuçlarına göre, finansal riskten yabancı portföy yatırımlarına, yabancı portföy yatırımlarından politik riske nedensellik olduğunu ve ekonomik risk ile yabancı portföy yatırımları arasında nedensellik olmadığı belirtilmiştir. regresyon tahminlerine göre, yabancı portföy yatırımlarını finansal riskin olumlu, politik riskin olumsuz, ekonomik riskin ise anlamlı seviyede etkilemediği tespit edilmiştir.

Oral ve Yılmaz (2017) çalışmalarında Türkiye için 1992-2014 dönemine ait verilerle politik ve finansal riskin BIST Sınai Endeksi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. International Country Risk Guide (ICRG) endeks tarafından hesaplanan politik ve finansal risk seviyeleri ile inceleme dönemi

için ARDL analiz yöntemi kullanılarak yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, BIST Sınai Endeksi ile finansal ve politik risk arasında kısa ve uzun dönemli ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kaya (2019) çalışmalarında 1997-2015 yıllarına ait üçer aylık verileri kullanarak Türkiye ekonomisi için finansal ve politik riskin imalat sektörünün aktif kârlılığına etkisini incelemişlerdir. Politik ve finansal risk bileşenlerine ait veriler ICRG veri setinden elde edilmiştir. ARDL ve sınır testi analiz yöntemlerinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, finansal ve politik riskin imalat sektörünün aktif karlılığını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Türe vd. (2016) çalışmalarında 178 ülke açısından politik risk ve ekonomik gelişmişlik ilişkisini incelemişlerdir. 2013-2014 yılları arasında yapılan araştırma on üç göstergeden oluşmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, politik risk ve ekonomik gelişmişlik arasında yüksek seviyede pozitif yönde ilişki olduğu, politik risk için yolsuzluk kontrolü, ekonomik gelişmişlik için ise insani gelişmişlik endeksi arasında yüksek etkileşim olduğu belirtilmiştir.

Topaloğlu ve Korkmaz (2021) yazarlar G7 ülkeleri için yaptıkları çalışmalarında politik risk, pay piyasa getirisi ve doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. ICRG endeks verilerinin kullanıldığı çalışmanın analizi panel veri analiz yöntemiyle yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, politik risk ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı ve negatif, politik risk ve pay piyasa getirileri arasında ise anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Yapraklı ve Güngör (2007) Türkiye ekonomisi için 1986Q1-2006Q12 dönemini kapsayan verilerle ekonomik, finansal ve politik ülke risklerinin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Ülke risk primlerine ait veriler ICRG endeks veri setinden elde edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, finansal, politik ve ekonomik ülke risklerinin hisse senedi fiyatlarını negatif yönde etkilediği belirtilmiştir.

Kök vd. (2017) çalışmalarında geçiş ekonomileri kapsamında olan Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan ile Türkiye ekonomileri için ekonomik, finansal ve politik risk bileşenlerinin reel sektör performansı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 1998-2015 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada analiz yöntemi olarak panel ADRL modeli kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, risk bileşenleri ve reel sektör performansı arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Kısa dönemde görülen sapmaların uzun dönemde görülmediği tespit edilmiştir.

Bilson vd. (2002) 1984Q1-1997Q12 dönemine ait verilerle politik risk ve hisse senedi getirisi ilişkisini, küresel ve yerel etkenleri de dâhil ederek incelemişlerdir. Çalışmada altı Latin Amerika, yedi Asya, bir Avrupa, bir Orta Doğu ve iki Afrika ülkesi olmak üzere 17 ülke incelenmiştir. Regresyon yönteminin kullanıldığı analiz sonuçlarına göre, politik risk gelişmekte olan piyasalarda önemli derecede etkili olmakta ve hisse senedi getirilerini negatif yönde etkilemektedir.

Le ve Zak (2006) politik risk bileşenlerini inceledikleri çalışmalarını kırk beş gelişmekte olan ülke açısından 1976-1991 dönemine ait verilerle gerçekleştirmişlerdir. Analiz yöntemi olarak panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmanın bulgularına göre, iç ayaklanmalar ve anayasaya aykırı şekilde gerçekleşen hükümet değişiklikleri gibi politik risk bileşenleri ülkeden sermaye kaçışının hızlanmasına neden olmaktadır.

Demirtaş ve Akçay (2006) çalışmalarında yetmiş bir gelişmiş ve gelişmekte olan ülke açısından kurumsal göstergeler ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz periyodu 1995-2002 dönemine ait verileri kapsamaktadır. Kurumsal gösterge olarak politik istikrar, hukukun üstünlüğü, bürokratik etkinlik, düzenlemelerin kalitesi ve yolsuzlukla mücadele gibi göstergelerin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, kurumsal göstergeler ve doğrudan yabancı yatırım arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Artan ve Hayaloğlu (2015) doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen kurumsal belirleyiciler üzerine yaptıkları çalışmalarında yirmi dokuz OECD ülkesini incelemişlerdir. Analiz periyodu 1990-2012 yıllarına ait verileri kapsamaktadır. Kurumsal kalite göstergesi olarak on iki bileşenin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, incelenen ülkelerde yabancı sermaye yatırımları üzerinde kurumsal göstergeler ekonomik göstergelere göre daha çok etkili olmaktadır. Kurumsal yapının güçlenmesi yabancı yatırımları çekmede önemli rol oynamaktadır.

Chaib ve Siham (2014) yazarlar kurumsal kalite göstergeleri ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi Cezayir özelinde incelemişlerdir. 1995-2011 dönemine ait verilerle yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, kurumsal kalite göstergeleri uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımlarını pozitif yönde etkilemektedir. Kurumsal göstergelerin güçlenmesinin uzun dönemde doğrudan yabancı yatırımları artıracığı belirtilmiştir.

4. RİSK ÇEŞİTLERİ

Bu başlık altında Türkiye ve seçili Avrupa Birliği ülkelerinde (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Hırvatistan, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya) 2007-2019 dönemi için ülke risk seviyelerini gösteren politik, finansal ve ekonomik risk bileşenleri incelenecektir. Risk bileşenlerine ait veriler Dünya Bankası ve Avrupa Birliği veri setinden elde edilmiştir. Risk seviyelerine ait bazı alt bileşenler veri kısıtından dolayı çalışmaya dâhil edilememiştir. Araştırmaya dâhil edilen risk seviyelerine ait bileşenler çeşitli risk endekslerinde kullanılan bileşenler arasından seçilmiştir. Çalışmada incelenen ülkelerin politik, ekonomik ve finansal risk göstergelerine yönelik on yedi alt bileşen araştırmaya dâhil edilmiştir.

4.1. Politik Risk

Politik risk; genel itibarıyla hükümet değişiklikleri, seçimler, vergi değişiklikleri, yasal düzenlemeler, yapısal çökmeler, grevler, halk gösterileri vb. gelişmelerle tanımlanır. Bununla birlikte şiddet içeren politik aktiviteler, adam kaçırma, terörizm, askeri darbe, etnik kökenli savaşlar, sivil savaş gibi durumlar da politik riski oluşturan olaylardan bazılarıdır. Çok uluslu işletmeler yabancı bir ülkeye yatırım yapmak istedikleri zaman o ülkenin siyasi koşullarını da incelemek zorundadırlar. Bunun nedeni; politik durumun direkt etkileyeceği rekabet şartları, teknolojik gelişmişlik seviyesi, sosyo-kültürel değişimler gibi alanlarda doğru tahminlerde bulunup rasyonel kararlar almalarını sağlamaktır. Bu bilgilere dayanan uzun dönemli yatırım planlarını içeren konularda doğru yaklaşımlar sergileyebilmektir (ozyazilim.com, 07.09.2021). Politik risk derecelendirmesinin amacı ülkelerin siyasi istikrarını karşılaştırılabilir bir temelde değerlendirmek için bir araç sağlamaktır (prsgroup.com, 14.09.2021).

4.1.1. Politik Risk Bileşenleri

Politik riskin alt bileşenleri Dünya Bankası tarafından hesaplanan Yönetim Göstergeleri (Governance Indicators) benimsenerek tespit edilmiştir ve ilgili veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Politik riske ait incelenen alt bileşenler; Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Verimliliği, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması, Düzenleyici Kalite, Hukuk Devleti, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik şeklinde olup toplam altı alt bileşen araştırmaya dâhil edilmiştir.

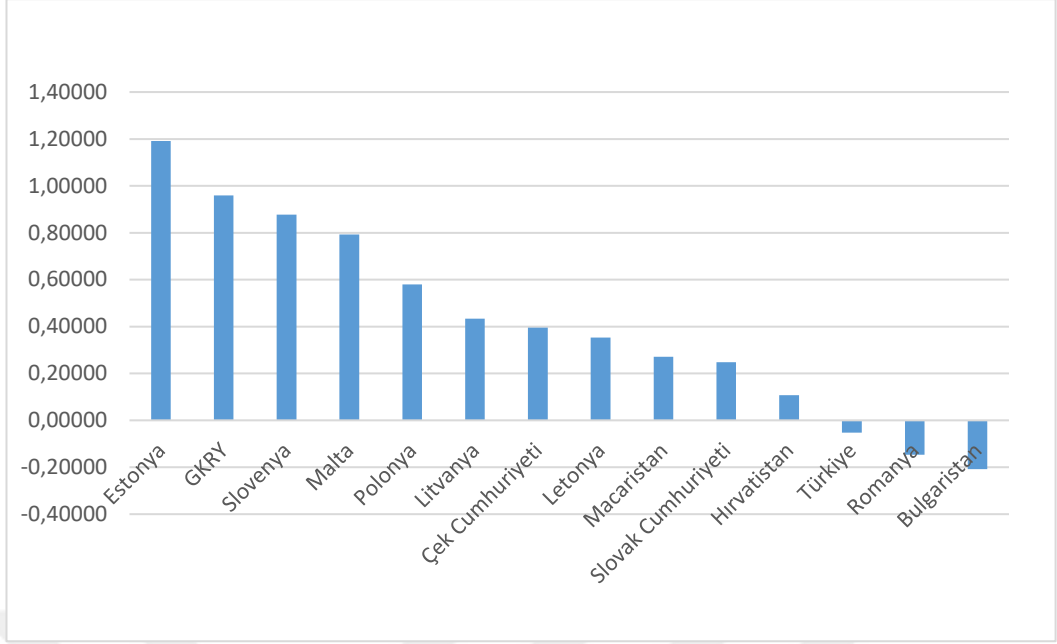
4.1.1.1 Yolsuzluğun Kontrolü

Hem küçük hem de büyük yolsuzluk biçimleri ve devletin elit ve özel çıkarlar tarafından "ele geçirilmesi" dâhil olmak üzere, kamu gücünün özel kazanç için ne ölçüde kullanıldığına ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimlerinde verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 4. Yolsuzluğun Kontrolü

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Estonya	1,00326	0,99058	1,00758	0,99517	1,05250	1,09604	1,18876	1,30346	1,29365	1,27235	1,24243	1,50654	1,54233	1,19189
GKRY	1,08097	1,20464	0,91205	0,97487	0,86636	1,25113	1,24576	1,07578	1,00744	0,82665	0,78274	0,64007	0,60488	0,95949
Slovenya	1,00925	0,98192	1,05857	0,92287	0,94881	0,83975	0,72932	0,72678	0,77300	0,82299	0,81381	0,87035	0,90590	0,87718
Malta	1,02343	0,99796	0,77296	0,79002	0,76604	0,94322	0,98350	0,85174	0,90037	0,72124	0,73966	0,58000	0,23939	0,79304
Polonya	0,29916	0,46135	0,44508	0,49708	0,55702	0,66323	0,59602	0,63515	0,66952	0,73911	0,72499	0,64152	0,60272	0,57938
Litvanya	0,13015	0,13966	0,23155	0,37673	0,32711	0,39399	0,42603	0,55886	0,61765	0,71384	0,55374	0,49798	0,67599	0,43410
Çek Cumhuriyeti	0,30260	0,35829	0,38621	0,33164	0,34179	0,27227	0,22880	0,36780	0,43374	0,53676	0,56768	0,50382	0,50623	0,39520
Letonya	0,35240	0,25489	0,22627	0,22831	0,28665	0,24546	0,32842	0,41537	0,46818	0,43114	0,53583	0,32865	0,48494	0,35281
Macaristan	0,62281	0,47179	0,43383	0,36565	0,39960	0,35633	0,32160	0,16456	0,14864	0,09724	0,08929	0,05337	-0,00104	0,27105
Slovak Cumhuriyeti	0,34966	0,36212	0,27035	0,29460	0,27509	0,09668	0,08315	0,16274	0,17786	0,22916	0,22377	0,36298	0,32720	0,24734
Hırvatistan	0,09183	-0,01058	-0,04645	0,05927	0,06367	0,00987	0,12422	0,21904	0,24523	0,20333	0,18670	0,13167	0,12554	0,10795
Türkiye	0,10528	0,11236	0,08778	0,02926	0,04422	0,15774	0,09225	-0,14794	-0,15438	-0,19156	-0,19324	-0,33541	-0,29097	-0,05266
Romanya	-0,18271	-0,14284	-0,26255	-0,22653	-0,21326	-0,26340	-0,18798	-0,11262	-0,01765	-0,01871	-0,03148	-0,12165	-0,12824	-0,14689
Bulgaristan	-0,18350	-0,25468	-0,21257	-0,18510	-0,22032	-0,22786	-0,26729	-0,24687	-0,26465	-0,16844	-0,16112	-0,15154	-0,15519	-0,20762

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 1. Yolsuzluğun Kontrolü 2007-2019 Ortalaması

Grafik-1’de incelenen ülkelerde Yolsuzluğun Kontrolü alt bileşeninin 2007-2019 dönemi için ortalama değerleri yer almaktadır. Bu bileşene ait ortalama değerler incelendiğinde, Estonya’nın en yüksek ortalama değerle Yolsuzluk Kontrolünde en başarılı ülke olduğu görülmektedir. Yolsuzluğun Kontrolü bileşenine göre, en başarısız ülke ise en düşük değere sahip olan Bulgaristan’dır. En düşük değere sahip olan Bulgaristan’ı sırasıyla Romanya ve Türkiye takip etmektedir. GKRY, Slovenya ve Malta’nın Estonya dışında incelenen diğer ülke ortalamalarına kıyasla Yolsuzluğun Kontrolünde daha yüksek ortalama değerlere sahip oldukları göze çarpmaktadır. İncelenen on dört ülke arasında Yolsuzluk Kontrolü bileşenine göre Türkiye on ikinci sırada yer almaktadır.

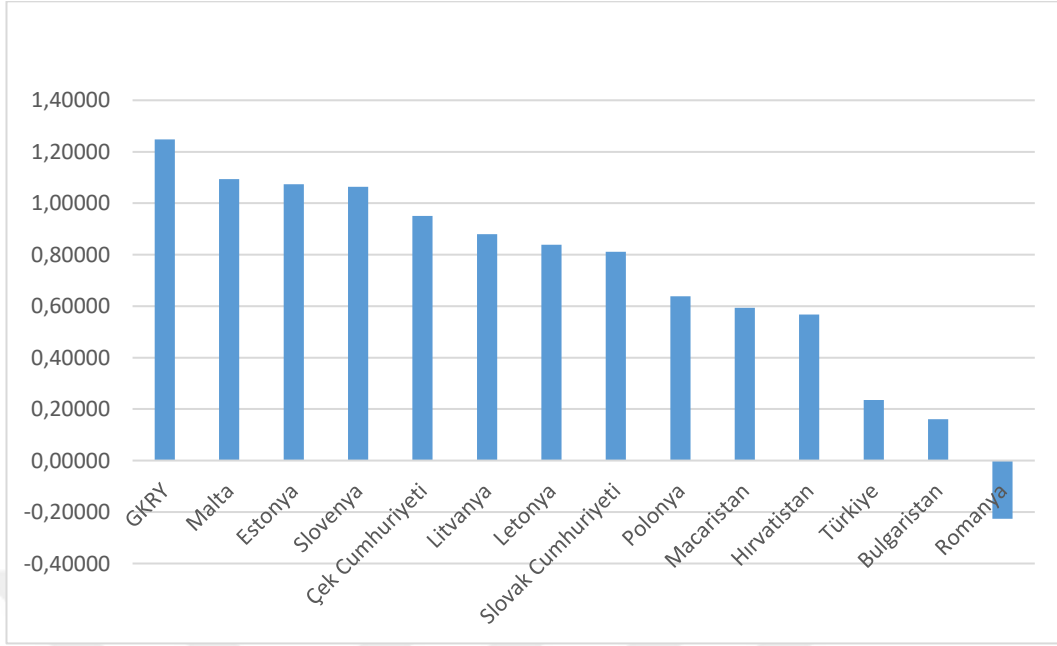
4.1.1.2 Hükümetin Verimliliği

Kamu hizmetlerinin kalitesi, kamu hizmetinin kalitesi ve siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ve hükümetin bu tür politikalara olan bağlılığının güvenilirliğine ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimlerinde verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 5. Hükümetin Verimliliği

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
GKRY	1,42762	1,53257	1,41833	1,53183	1,56367	1,39117	1,36662	1,14038	1,04862	0,96094	0,91998	0,92090	0,99249	1,24732
Malta	1,20634	1,27961	1,17400	1,19273	1,19534	1,24796	1,25787	1,02836	0,85043	0,95578	1,00437	0,96880	0,85842	1,09385
Estonya	1,03732	1,16184	1,00911	1,08570	1,07674	0,95454	0,97478	1,01668	1,06798	1,09086	1,10936	1,19194	1,17475	1,07320
Slovenya	0,93619	1,18783	1,15473	1,02644	0,98951	1,03165	1,01316	1,00516	0,97242	1,12726	1,17069	1,12581	1,08140	1,06325
Çek Cumhuriyeti	0,89533	1,01364	0,88324	0,90522	0,93098	0,92892	0,89182	1,01759	1,04651	1,03674	1,00533	0,92221	0,88564	0,95101
Litvanya	0,70187	0,61699	0,69356	0,74325	0,70380	0,83341	0,83174	0,98265	1,18493	1,07007	0,96534	1,07240	1,04338	0,88026
Letonya	0,48001	0,55850	0,62381	0,70881	0,69814	0,83845	0,88903	0,95855	1,08944	1,00526	0,90379	1,04345	1,10503	0,83864
Slovak Cumhuriyeti	0,73206	0,86484	0,86898	0,83712	0,83255	0,83638	0,78913	0,87624	0,83772	0,89407	0,80066	0,70746	0,67390	0,81162
Polonya	0,38723	0,47324	0,53176	0,64095	0,62075	0,67563	0,72251	0,82738	0,79878	0,70657	0,64304	0,66265	0,60163	0,63786
Macaristan	0,70848	0,70732	0,67320	0,66667	0,67493	0,62884	0,65497	0,53344	0,49725	0,46430	0,52213	0,48731	0,49537	0,59340
Hırvatistan	0,47421	0,57000	0,59685	0,62232	0,56125	0,70669	0,70119	0,69296	0,51385	0,49429	0,57131	0,45692	0,40997	0,56706
Türkiye	0,30656	0,26866	0,27798	0,29497	0,34864	0,40852	0,38122	0,36524	0,22299	0,04848	0,07671	0,00610	0,04839	0,23496
Bulgaristan	-0,00754	-0,04731	0,16616	0,11484	0,11009	0,14189	0,15734	0,07874	0,20868	0,29590	0,26019	0,27188	0,33900	0,16076
Romanya	-0,31908	-0,32417	-0,35975	-0,26553	-0,32898	-0,31195	-0,07442	-0,02599	-0,05613	-0,16904	-0,17213	-0,25344	-0,28124	-0,22630

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 2. Hükümetin Verimliliği 2007-2019 Ortalaması

Grafik-2’de 2007-2019 döneminde Hükümet Verimliliği alt bileşenine ait ortalama değerleri göstermektedir. Ülkelerin -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, GKRY Hükümet Verimliliği bileşeninde en yüksek ortalama değere sahip olan ülkedir. GKRY’yi sırasıyla yaklaşık aynı ortalama değerlere sahip olan Malta, Estonya ve Slovenya takip etmektedir. İncelenen on dört ülkenin onu 0.6 puanın üstünde bir ortalama veriye sahiptir. Bu bileşene ait veriler incelendiğinde, en düşük ortalama değere sahip ülkenin Romanya olduğu ve Romanya dışında diğer ülkelerin endeks puanlamasına göre artı değere sahip olduğu görülmektedir. Romanya’yı takiben en düşük ortalama değere sahip olan ülkeler sırasıyla Bulgaristan ve Türkiye’dir. Araştırmaya dâhil edilen on dört ülke arasında Hükümet Verimliliği bileşenine göre Türkiye on ikinci sırada yer almaktadır.

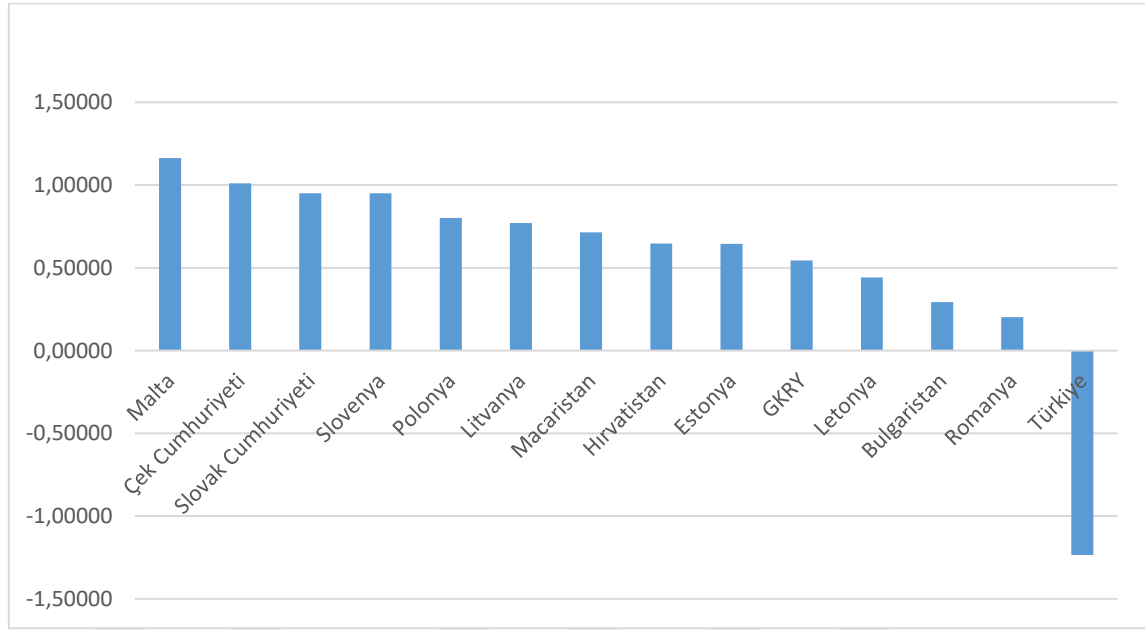
4.1.1.3 Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması

Terörizm dâhil olmak üzere siyasi istikrarsızlık ve / veya siyasi nedenli şiddet olasılığına ilişkin algıları ölçer. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimleri cinsinden verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 6. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Malta	1,26868	1,27267	1,24898	1,25346	1,06394	1,06508	1,04276	1,12550	1,06394	1,08044	1,24914	1,29051	1,09019	1,16271
Çek Cumhuriyeti	1,01504	1,04985	0,90506	0,98923	1,10912	1,05411	1,08478	0,98999	0,97919	0,97612	0,99982	1,03887	0,95209	1,01102
Slovak Cumhuriyeti	1,03583	1,08077	0,91905	1,05332	0,97476	1,08840	1,11952	1,03912	0,87455	0,72117	0,90979	0,75074	0,78279	0,94998
Slovenya	1,09775	1,14795	0,93481	0,86651	0,96921	0,93511	0,88225	0,96577	0,95339	0,99044	0,87320	0,90821	0,81675	0,94934
Polonya	0,68274	0,91048	0,93808	1,01733	1,07206	1,04948	0,97336	0,84294	0,87485	0,50724	0,51825	0,50019	0,52151	0,80065
Litvanya	0,81728	0,74626	0,63121	0,71526	0,67120	0,78621	0,96453	0,74214	0,75979	0,82828	0,77562	0,74834	0,84219	0,77141
Macaristan	0,74717	0,75021	0,53567	0,68578	0,74325	0,67579	0,79665	0,66990	0,74630	0,65468	0,80638	0,75447	0,73253	0,71529
Hırvatistan	0,60472	0,57175	0,61159	0,60846	0,62375	0,60689	0,64267	0,61911	0,59073	0,66377	0,69187	0,81002	0,75547	0,64621
Estonya	0,63388	0,57078	0,56578	0,66137	0,61104	0,63647	0,74822	0,78026	0,62092	0,67391	0,64962	0,59491	0,63889	0,64508
GKRY	0,53715	0,63968	0,38918	0,45244	0,60798	0,63513	0,56335	0,55188	0,55087	0,60425	0,53773	0,49939	0,51651	0,54504
Letonya	0,56222	0,20459	0,34846	0,52785	0,32000	0,45363	0,59364	0,48727	0,44375	0,47907	0,46210	0,41514	0,44885	0,44204
Bulgaristan	0,35828	0,37063	0,35360	0,36009	0,30175	0,37983	0,17071	0,07854	0,01732	0,07733	0,33195	0,46398	0,54012	0,29263
Romanya	0,19838	0,17996	0,36022	0,27360	0,18609	0,08234	0,17913	0,04914	0,18911	0,27720	0,05636	0,05516	0,52551	0,20094
Türkiye	-0,81755	-0,82357	-1,03184	-0,91529	-0,96000	-1,22053	-1,24993	-1,08604	-1,49391	-2,00906	-1,78822	-1,30868	-1,34283	-1,23442

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 3. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması 2007-2019 Ortalaması

Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması alt bileşenine ait ortalama değerlerin yer aldığı Grafik-3 incelendiğinde -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, Malta'nın 1 puanın üzerinde bir değerle en yüksek ortalama değerlere sahip olduğu görülmektedir. Letonya, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin dışında incelenen diğer ülkeler 0,5 ile 1 arasında değişen ortalama değerlere sahiptir. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması bileşenine ait ülke ortalamalarına bakıldığında sıfırın altında ortalama değerlere sahip tek ülkenin Türkiye olduğu göze çarpmaktadır. Bu bileşen değerlendirilmesine göre, Türkiye sahip olduğu ortalama değere incelenen diğer ülkelere göre en düşük değere sahiptir. Türkiye ile aralarında ciddi ortalama değer farklılıkları olmasına rağmen en düşük ortalama değerlere sahip ülkeler sırasıyla Romanya ve Bulgaristan'dır. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması bileşeni verilerine göre, incelenen on dört ülke arasında Türkiye son sırada yer almaktadır.

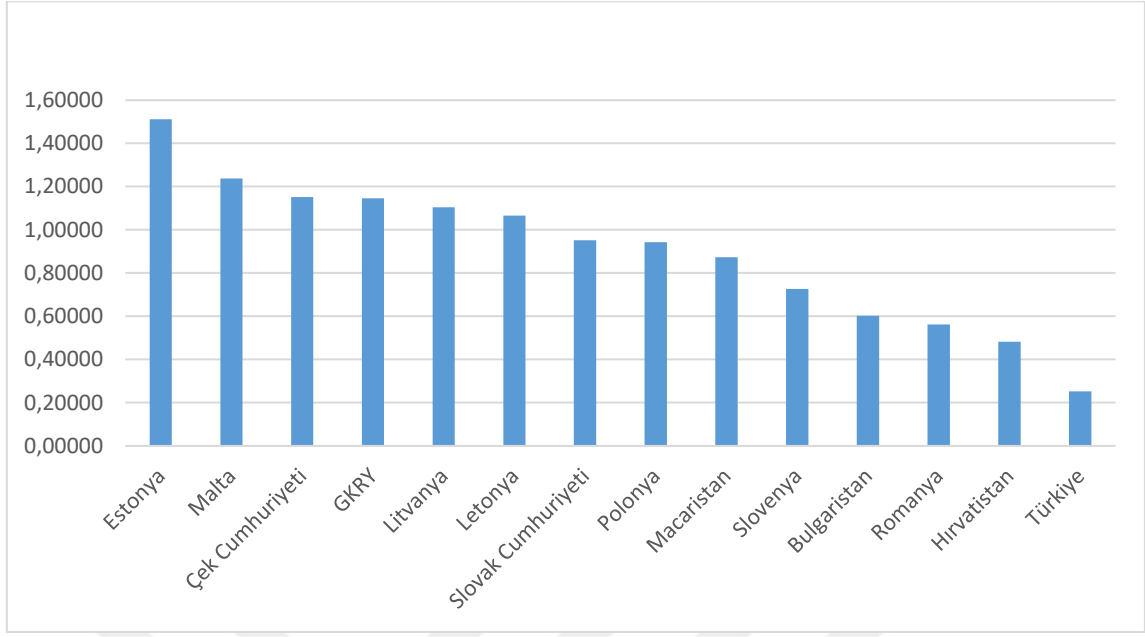
4.1.1.4 Düzenleyici Kalite

Hükümetin özel sektör gelişimine izin veren ve teşvik eden sağlam politikalar ve düzenlemeler oluşturma ve uygulama becerisine ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimleri cinsinden verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 7. Düzenleyici Kalite

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Estonya	1,35995	1,41946	1,39518	1,39047	1,39099	1,41709	1,44754	1,67656	1,66904	1,69814	1,64209	1,55247	1,59112	1,51155
Malta	1,14428	1,20185	1,36690	1,43089	1,33991	1,32794	1,29845	1,08309	1,16886	1,15679	1,28226	1,33717	0,95565	1,23800
Çek Cumhuriyeti	1,02321	1,15504	1,31166	1,29951	1,20114	1,05909	1,08549	1,00596	1,09886	0,98640	1,23261	1,27615	1,24513	1,15233
GKRY	1,33133	1,36788	1,36260	1,42331	1,23641	1,13075	0,91714	1,09886	1,06233	1,05263	1,03000	0,87321	1,01234	1,14606
Litvanya	1,08403	1,12398	0,95374	0,96215	0,93133	1,12394	1,15419	1,19372	1,27704	1,13622	1,15609	1,10250	1,15736	1,10433
Letonya	1,00793	1,02467	0,98559	0,98368	0,95981	1,01660	1,04387	1,17165	1,08880	1,08024	1,15446	1,14293	1,19269	1,06561
Slovak Cumhuriyeti	1,02125	1,11540	1,05008	1,00123	1,00464	1,04694	0,93413	0,88978	0,78866	0,88905	0,82382	0,80871	1,00678	0,95234
Polonya	0,77220	0,83224	0,95204	0,98089	0,92822	0,96048	1,04645	1,05491	1,00014	0,95200	0,88168	0,88463	1,01412	0,94308
Macaristan	1,19106	1,19564	1,08176	1,01651	1,03259	0,98797	0,90618	0,75199	0,76623	0,60342	0,64977	0,57505	0,60349	0,87398
Slovenya	0,79992	0,83419	0,91564	0,76126	0,69726	0,63064	0,63015	0,66163	0,62635	0,64027	0,57815	0,65412	1,00884	0,72603
Bulgaristan	0,62870	0,69730	0,66947	0,64956	0,54383	0,56326	0,53890	0,56832	0,56377	0,65852	0,62580	0,58974	0,53168	0,60222
Romanya	0,50785	0,58071	0,60276	0,64289	0,65826	0,55466	0,61177	0,58135	0,59680	0,58748	0,48817	0,42622	0,46205	0,56161
Hırvatistan	0,49116	0,50980	0,55988	0,57433	0,53730	0,45828	0,46307	0,39507	0,36402	0,35628	0,42411	0,53838	0,59101	0,48175
Türkiye	0,31729	0,25939	0,28010	0,29866	0,37034	0,42010	0,42908	0,39949	0,27088	0,19614	0,03514	0,01753	-0,00732	0,25283

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 4. Düzenleyici Kalite 2007-2019 Ortalaması

Grafik-4’de hükümetin özel sektör gelişimine izin veren ve teşvik eden politika ve düzenlemelerin uygulama becerisini içeren Düzenleyici Kalite alt bileşenine ait 2007-2019 dönemi için ortalama değerler yer almaktadır. Bu bileşene ait ortalamalara göre, en yüksek ortalama değere sahip ülke Estonya olup Estonya’yı sırasıyla Malta, Çek Cumhuriyeti ve GKRY takip etmektedir. -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, araştırmaya dâhil edilen tüm ülkelerin ortalama değerleri pozitifdir. İncelenen on dört ülkenin on biri 0,6 ve üzeri bir ortalama değere sahiptir. Düzenleyici Kalite bileşenine göre, en düşük ortalama değere sahip ülke ise Türkiye’dir. Türkiye’yi sırasıyla Hırvatistan ve Romanya takip etmektedir. Bu bileşen verilerine göre, incelenen on dört ülke arasında Türkiye en düşük ortalama değerle son sırada yer almaktadır.

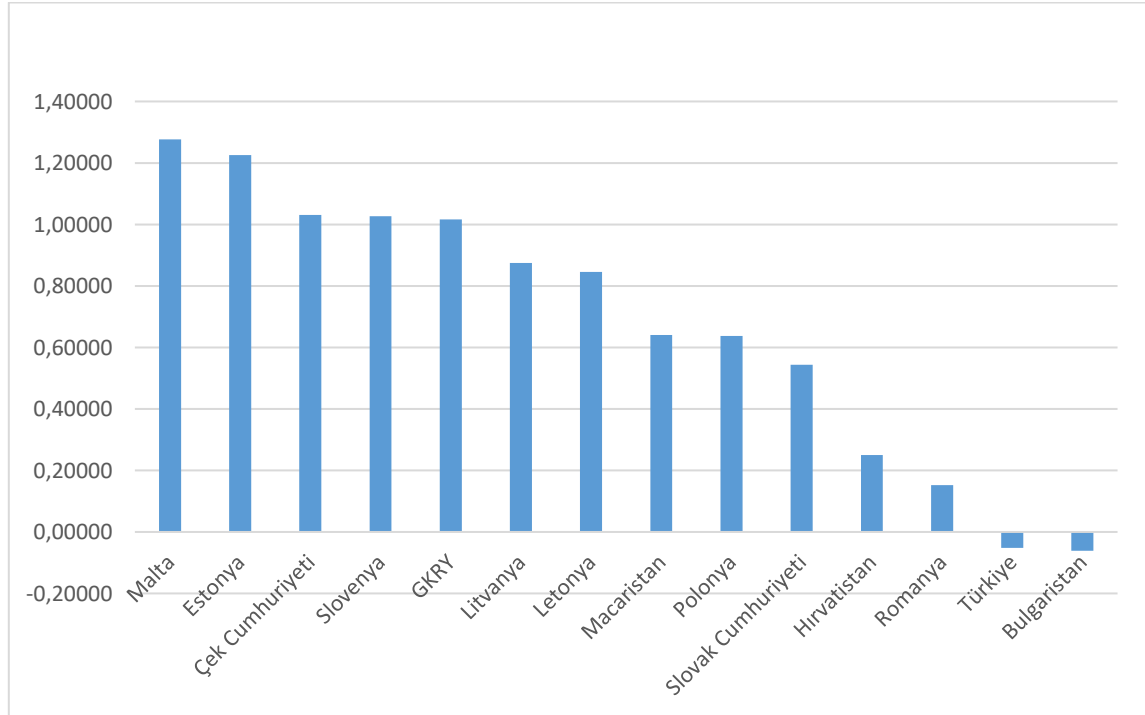
4.1.1.5 Hukuk Devleti

Temsilcilerin toplum kurallarına ne ölçüde güvendiğine ve bu kurallara ne ölçüde uyduğuna ve özellikle de sözleşmelerin uygulanmasına, mülkiyet haklarına, polise ve mahkemelere ve aynı zamanda suç ve şiddet olasılığına ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimleri cinsinden verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 8. Hukuk Devleti

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Malta	1,62964	1,62492	1,48071	1,41698	1,28683	1,34498	1,33308	1,19364	1,13559	0,99776	1,14362	1,05326	0,95223	1,27640
Estonya	1,17301	1,19912	1,13125	1,15971	1,18380	1,15711	1,19848	1,37289	1,33191	1,22636	1,28188	1,23984	1,28126	1,22589
Çek Cumhuriyeti	0,90590	0,91449	0,96259	0,94948	1,03692	1,04185	1,03977	1,15218	1,14809	1,03550	1,11670	1,04895	1,04650	1,03069
Slovenya	0,92382	1,00898	1,07543	1,00839	1,05285	1,01500	1,00079	1,00151	0,97457	1,08267	1,02347	1,05779	1,11842	1,02644
GKRY	1,11986	1,21648	1,21284	1,21625	1,07301	1,09963	1,03658	1,07702	1,03991	0,72134	0,88495	0,75288	0,75990	1,01620
Litvanya	0,72670	0,72248	0,72803	0,78236	0,77496	0,85042	0,83600	0,93918	1,00805	1,02936	0,99265	0,95669	1,02287	0,87460
Letonya	0,75926	0,80921	0,81435	0,78780	0,74702	0,78548	0,76785	0,87238	0,79459	0,95898	0,93138	0,95632	1,01392	0,84604
Macaristan	0,96417	0,92606	0,79649	0,78027	0,76469	0,61528	0,58269	0,50193	0,39994	0,42306	0,52968	0,55489	0,49313	0,64095
Polonya	0,42865	0,54650	0,62841	0,68357	0,76617	0,78041	0,81949	0,84060	0,80206	0,63622	0,47256	0,42745	0,45209	0,63725
Slovak Cumhuriyeti	0,49279	0,59027	0,53976	0,57112	0,60705	0,49230	0,47855	0,49603	0,50381	0,64680	0,57123	0,52857	0,55674	0,54423
Hırvatistan	0,08764	0,08638	0,16215	0,20195	0,21789	0,24561	0,29165	0,31969	0,20035	0,40918	0,33425	0,32439	0,36613	0,24979
Romanya	-0,09074	-0,01361	0,04541	0,04821	0,05695	0,04213	0,12502	0,16536	0,15754	0,36099	0,38754	0,32506	0,36400	0,15184
Türkiye	0,02123	0,08306	0,10489	0,11065	0,07478	0,03630	0,06696	0,00512	-0,11302	-0,20864	-0,25018	-0,31942	-0,28296	-0,05163
Bulgaristan	-0,04596	-0,10726	-0,03834	-0,06924	-0,11174	-0,08521	-0,10241	-0,04602	-0,09700	-0,06147	-0,04092	-0,02981	0,03590	-0,06150

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 5. Hukuk Devleti 2007-2019 Ortalaması

Grafik-5’de Hukuk Devleti alt bileşenine ait ortalama değerler yer almaktadır. 2007-2019 dönemine ait ülke verileri incelendiğinde en yüksek ortalama değere sahip ülke Malta’dır. Estonya ise Malta’ya en yakın ortalama değerle ikinci sıradadır. Malta ve Estonya’yı takiben sırasıyla yaklaşık ortalama değerle Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve GKRY gelmektedir. -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, sıfırın altında ortalama değerlere sahip ülkeler ise Bulgaristan ve Türkiye’dir. Hukuk Devleti bileşenine ait ortalama verilere göre, en düşük ortalama değerle Bulgaristan’ı sırasıyla Türkiye ve Romanya takip etmektedir. Bu bileşen bağlamında incelenen on dört ülke arasından Türkiye on üçüncü sırada yer almaktadır.

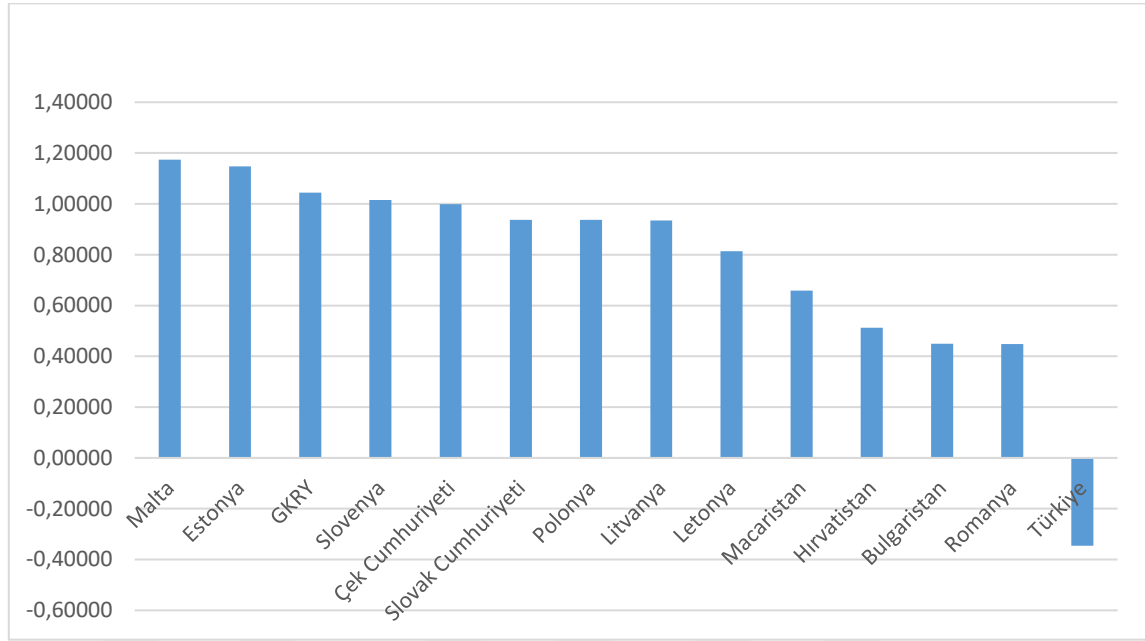
4.1.1.6 İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik

Bir ülke vatandaşlarının kendi hükümetlerini seçmeye ne ölçüde katılabileceklerinin yanı sıra ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve özgür bir medyaya ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimleri cinsinden verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 9. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Malta	1,24264	1,24974	1,15272	1,16721	1,14335	1,16539	1,15657	1,18427	1,20281	1,19637	1,16999	1,12342	1,11060	1,17424
Estonya	1,07301	1,09165	1,08552	1,10565	1,13373	1,11193	1,11685	1,17031	1,18686	1,20805	1,21328	1,21307	1,21047	1,14772
GKRY	1,06666	1,08403	1,06803	1,02339	1,05358	1,02202	0,98082	1,01997	1,03158	1,04664	1,05518	1,03819	1,07735	1,04365
Slovenya	1,06297	1,01737	1,05512	1,04864	1,05692	0,99978	1,00190	0,95611	0,98683	1,01092	1,00569	0,99214	1,00742	1,01552
Çek Cumhuriyeti	0,99528	1,03276	1,03305	1,01482	1,02266	0,97038	0,98453	1,02667	1,04276	1,02537	0,97230	0,93139	0,93685	0,99914
Slovak Cumhuriyeti	0,94744	0,93545	0,87625	0,91091	0,96598	0,97302	0,95955	0,95959	0,96543	0,96143	0,93671	0,87944	0,91100	0,93709
Polonya	0,87950	0,95348	1,02688	1,03760	1,02763	1,06428	0,99814	1,10511	1,03974	0,84418	0,78204	0,72498	0,69826	0,93706
Litvanya	0,88655	0,84966	0,90216	0,91563	0,86053	0,92951	0,94002	0,96159	0,97391	1,00003	0,98550	0,92348	1,02485	0,93488
Letonya	0,82892	0,78079	0,84994	0,79424	0,73678	0,77552	0,77042	0,84943	0,84653	0,84255	0,79657	0,81345	0,88495	0,81308
Macaristan	1,04106	0,96571	0,90969	0,89420	0,83697	0,74937	0,73719	0,55327	0,55997	0,40204	0,36683	0,31959	0,22006	0,65815
Hırvatistan	0,51798	0,46781	0,48628	0,47643	0,52108	0,54083	0,51374	0,51494	0,55551	0,52537	0,51235	0,50313	0,53478	0,51309
Bulgaristan	0,69094	0,57798	0,56048	0,53149	0,45008	0,40092	0,33727	0,36646	0,43257	0,40219	0,37991	0,32462	0,38492	0,44922
Romanya	0,49900	0,51415	0,46429	0,43212	0,37614	0,31853	0,31152	0,42813	0,48614	0,54090	0,51871	0,45900	0,48514	0,44875
Türkiye	-0,05332	-0,04129	-0,05552	-0,08482	-0,13685	-0,20693	-0,25133	-0,33842	-0,36772	-0,60718	-0,70568	-0,83131	-0,81470	-0,34578

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 6. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik 2007-2019 Ortalaması

Grafik-6’da incelenen politik risk bileşenlerinden sonuncusu olan İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik alt bileşenine ait ortalama değerler yer almaktadır. Bu bileşene ait ortalama değerler incelendiğinde Malta’nın en yüksek ortalama değerle ilk sırada yer aldığı ve Estonya’nın ise hukuk devleti alt bileşeninde olduğu gibi çok az bir ortalama değer farkıyla Malta’yı takiben ikinci sırada olduğu görülmektedir. Türkiye -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, sıfırın altında ortalama değere sahip tek ülkedir. En düşük değerle Türkiye’yi sırasıyla Romanya ve Bulgaristan takip etmektedir. Türkiye İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik bileşenine göre, araştırmaya dâhil edilen on dört ülke arasında son sırada yer almaktadır.

Politik risk bileşenleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, çalışmaya konu olan ülkeler bakımından politik risk alt bileşenlerine ait 2007-2019 ortalama verilerine göre, Türkiye incelenen altı alt bileşenin üçünde sonuncu diğer alt bileşenlerde ise son üç ülke arasında yer alarak en başarısız performans gösteren ülke durumundadır. Politik risk alt bileşenleri bağlamında en başarılı performans gösteren ülkeler ise Malta ve Estonya’dır. AB müktesebatında birçok konuda olduğu gibi politik ve kurumsal yapılara yönelik düzenleyici hükümler yer almaktadır. İncelenen seçili AB ülkelerinden özellikle Malta ve Estonya’nın politik risk alt bileşenlerinde Türkiye’ye göre daha başarılı ortalama verilere sahip olmasında, AB müktesebatına uyum süreçlerinde göstermiş oldukları başarının politik ve kurumsal yapılarına katkı sağladığı düşünülmektedir. AB yolunda fiili müzakere sürecinde olan Türkiye’nin ise tam üyelik sürecinde, AB müktesebatında yer alan ve birliğin aday ülkeler için zorunlu kıldığı düzenleyici hükümleri yerine getirmesi incelenen politik risk göstergeleri üzerinde olumlu etki yaratacaktır.

4.2. Ekonomik Risk

Ekonomik risk, bir yatırımın beklenen getirisinde önemli bir faktör olan ve ekonomik durum ile büyüme hızı gibi değişimleri ifade eden ülke riski faktörüdür. Bir ülkedeki risk durumu, ekonomi politikasının hedefini olumsuz yönde etkileyerek o ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünü azaltabilmektedir. Riskten korunmak için para ve maliye politikalarında geleneksel tedbirlerin alınması ve ekonomik büyümenin para politikaları ve mali disiplinin ile sağlanabilmesi şeklinde yapılması gerekmektedir (Topal ve Gül, 2016: 234).

Ekonomik Risk Derecelendirmesinin genel amacı, bir ülkenin hali hazırdaki ekonomisinin güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirmek için bir araç sağlamaktır. Genel anlamda, güçlü yönlerinin zayıf yönlerinden daha ağır bastığı durumlarda, düşük bir ekonomik risk sunacak ve zayıf yönlerinin güçlü yönlerinden ağır bastığı durumlarda yüksek bir ekonomik risk oluşturacaktır (Prsgroup, 14.09.2021). Çalışmada Ekonomik Risk Bileşenleri seçilirken Prsgroup tarafından hazırlanan ICRG endeksinde benimsenen makroekonomik bileşenler benimsenmiştir.

4.2.1. Ekonomik Risk Bileşenleri

Ekonomik riskin alt bileşenleri çeşitli risk endekslerince benimsenen bileşenler arasından seçilmiştir ve ilgili veriler AB veri tabanından (Eurostat) ve Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. İncelenen ekonomik risk göstergeleri; Cari Hesap Dengesi (GSYİH'ye Oranı), Yıllık GSYİH Artışı (%), Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden), Tüketici Fiyat Enflasyonu (Yıllık %), Reel Efektif Döviz Kuru (REER), Reel Faiz Oranı (%), İşsizlik (Toplam İşgücü İçindeki %) olarak yedi alt bileşenden oluşmaktadır.

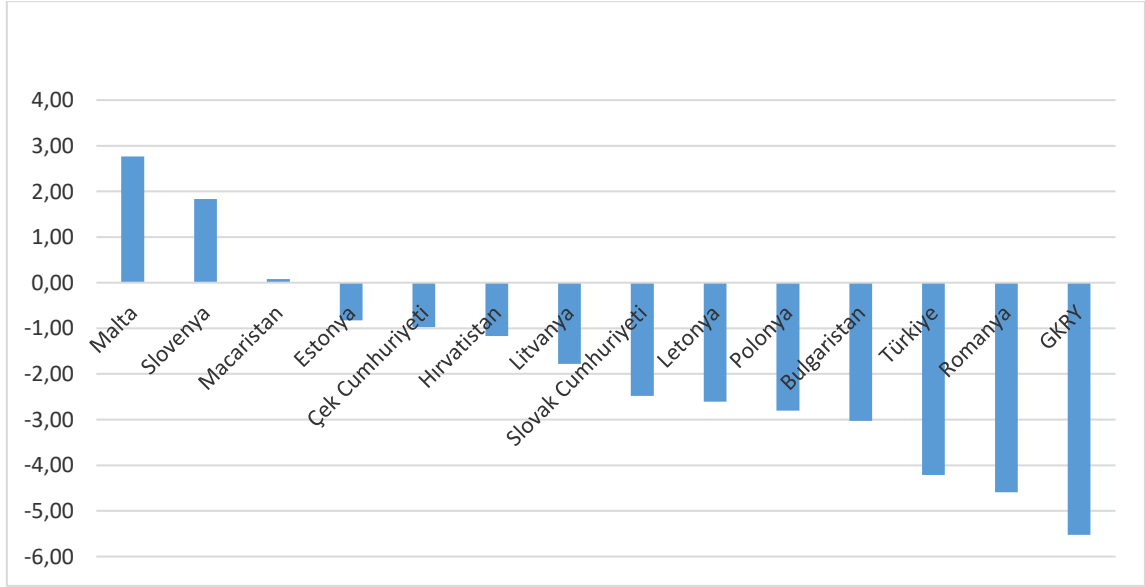
4.2.1.1 Cari Hesap Dengesi (GSYİH'ye Oranı)

Cari işlemler dengesi, net mal ve hizmet ihracatı, net birincil gelir ve net ikincil gelirin toplamıdır. (Dünya Bankası, 2021)

Tablo 10. Cari Hesap Dengesi (GSYİH'ye Oranı %)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Malta	-2,01	-0,85	-6,41	-4,64	-0,13	1,60	2,56	8,53	2,71	3,73	10,27	10,99	9,58	2,76
Slovenya	-4,20	-5,30	-1,08	-0,76	-0,84	1,29	3,29	5,10	3,82	4,79	6,25	5,85	5,63	1,83
Macaristan	-7,29	-7,04	-0,68	0,26	0,63	1,55	3,45	1,14	2,34	4,56	1,94	0,38	-0,20	0,08
Estonya	-14,81	-8,85	2,66	1,73	1,30	-1,86	0,30	0,65	1,75	1,24	2,31	0,91	1,96	-0,82
Çek Cumhuriyeti	-4,70	-1,86	-2,35	-3,52	-2,19	-1,51	-0,52	0,22	0,45	1,76	1,35	0,51	-0,27	-0,97
Hırvatistan	-7,91	-10,65	-6,53	-2,48	-1,67	-0,37	0,97	0,11	3,22	2,21	3,79	1,67	2,40	-1,17
Litvanya	-15,39	-13,57	2,33	0,20	-3,65	-1,60	1,70	3,40	-2,45	-0,80	0,97	1,52	4,21	-1,78
Slovak Cumhuriyeti	-5,36	-6,24	-3,39	-4,66	-4,95	0,94	1,82	1,18	-2,09	-2,71	-1,94	-2,17	-2,70	-2,48
Letonya	-20,73	-12,54	7,82	1,73	-3,30	-3,70	-2,76	-1,69	-0,61	1,56	1,31	-0,29	-0,65	-2,60
Polonya	-6,39	-6,71	-4,06	-5,39	-5,17	-3,73	-1,29	-2,10	-0,55	-0,52	0,02	-0,99	0,41	-2,81
Bulgaristan	-25,76	-21,81	-8,18	-1,91	0,47	-0,98	1,22	1,31	0,12	3,26	3,60	5,27	4,00	-3,03
Türkiye	-5,42	-5,12	-1,75	-5,74	-8,87	-5,45	-5,83	-4,14	-3,16	-3,09	-4,72	-2,67	1,16	-4,22
Romanya	-13,70	-11,66	-4,73	-5,10	-5,06	-4,81	-0,78	-0,18	-0,57	-1,40	-2,79	-4,35	-4,55	-4,59
GKRY	-7,64	-14,44	-6,70	-10,88	-2,20	-4,00	-1,46	-4,14	-0,42	-4,12	-4,98	-4,22	-6,63	-5,53

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 7. Cari Hesap Dengesi (GSYİH'ye Oranı %) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-7'de Cari Hesap Dengesi (GSYİH'ye Oranı %) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Ülkelerin cari denge ortalamalarına ait grafik incelendiğinde Malta, Slovenya ve Macaristan'ın cari dengelerinin fazla, incelenen diğer ülkelerin ise açık verdiği görülmektedir. Cari dengelerinin GSYİH'ye oranı en yüksek ortalama değere sahip ülkeler ise sırasıyla GKRY, Romanya ve Türkiye'dir. Türkiye bu alt bileşen bağlamında, incelenen on dört ülke arasında on ikinci sırada yer almaktadır.

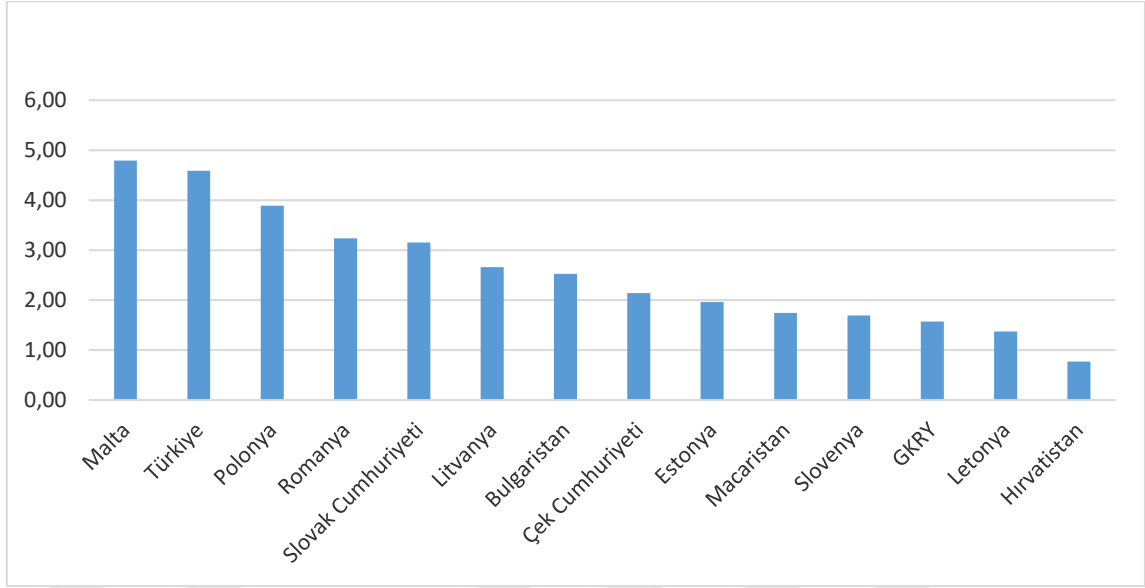
4.2.1.2 Yıllık GSYİH Artışı (%)

Sabit yerel para birimine dayalı piyasa fiyatları üzerinden yıllık GSYİH büyüme oranıdır. Toplamlar, sabit 2010 ABD dolarına dayanmaktadır. GSYİH, ekonomideki tüm yerleşik üreticilerin brüt katma değerinin toplamı artı ürün vergileri ve ürünlerin değerine dâhil olmayan tüm sübvansiyonların çıkarılmasıdır. Fabrikasyon varlıkların amortismanı veya doğal kaynakların tükenmesi ve bozulması için kesinti yapılmadan hesaplanır (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 11. Yıllık GSYİH Artışı (%)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Malta	4,77	3,83	-1,13	5,54	0,47	4,12	5,47	7,63	9,61	3,89	8,02	5,18	4,92	4,79
Türkiye	5,04	0,82	-4,82	8,43	11,20	4,79	8,49	4,94	6,08	3,32	7,50	2,96	0,92	4,59
Polonya	7,06	4,20	2,83	3,74	4,76	1,32	1,13	3,38	4,24	3,14	4,83	5,35	4,54	3,89
Romanya	7,23	9,31	-5,52	-3,90	1,91	2,04	3,77	3,61	2,95	4,70	7,32	4,47	4,15	3,23
Slovak Cumhuriyeti	10,83	5,57	-5,46	5,87	2,85	1,90	0,67	2,64	4,81	2,13	3,04	3,77	2,32	3,15
Litvanya	11,11	2,61	-14,84	1,65	6,04	3,84	3,55	3,54	2,02	2,52	4,28	3,94	4,34	2,66
Bulgaristan	6,56	6,09	-3,37	0,56	2,35	0,36	0,33	1,89	3,99	3,82	3,50	3,09	3,69	2,53
Çek Cumhuriyeti	5,57	2,69	-4,66	2,43	1,76	-0,79	-0,05	2,26	5,39	2,54	5,17	3,18	2,34	2,14
Estonya	7,57	-5,09	-14,43	2,69	7,44	3,12	1,35	2,99	1,84	3,19	5,50	4,36	5,00	1,96
Macaristan	0,24	1,06	-6,70	1,12	1,94	-1,38	1,86	4,23	3,82	2,14	4,32	5,41	4,58	1,74
Slovenya	6,98	3,51	-7,55	1,34	0,86	-2,64	-1,03	2,77	2,21	3,19	4,79	4,38	3,18	1,69
GKRY	5,10	3,65	-2,02	2,01	0,40	-3,45	-6,55	-1,83	3,22	6,44	5,15	5,24	3,08	1,57
Letonya	10,03	-3,33	-14,26	-4,41	6,47	4,25	2,31	1,07	4,01	2,37	3,25	4,02	2,05	1,37
Hırvatistan	5,07	1,89	-7,32	-1,32	-0,20	-2,39	-0,45	-0,34	2,43	3,50	3,44	2,81	2,86	0,77

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 8. Yıllık GSYİH Artışı (%) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-8’de Yıllık GSYİH Artışı (%) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Grafik 8’e göre, incelenen dönemde en yüksek ortalama büyüme oranıyla Malta’nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Malta’yı takiben ise en yüksek ortalama büyüme oranına sahip ülke Türkiye’dir. İncelenen ülkeler arasında ortalama büyüme oranı en düşük ülkeler ise sırasıyla Hırvatistan, Letonya ve GKRY’dir. Yıllık GSYİH Artışı (%) alt bileşeni, Türkiye’nin incelenen ekonomik bileşenlere ait alt bileşenler içerisinde en başarılı olduğu bileşen olup on dört ülke arasından ikinci sırada yer almaktadır.

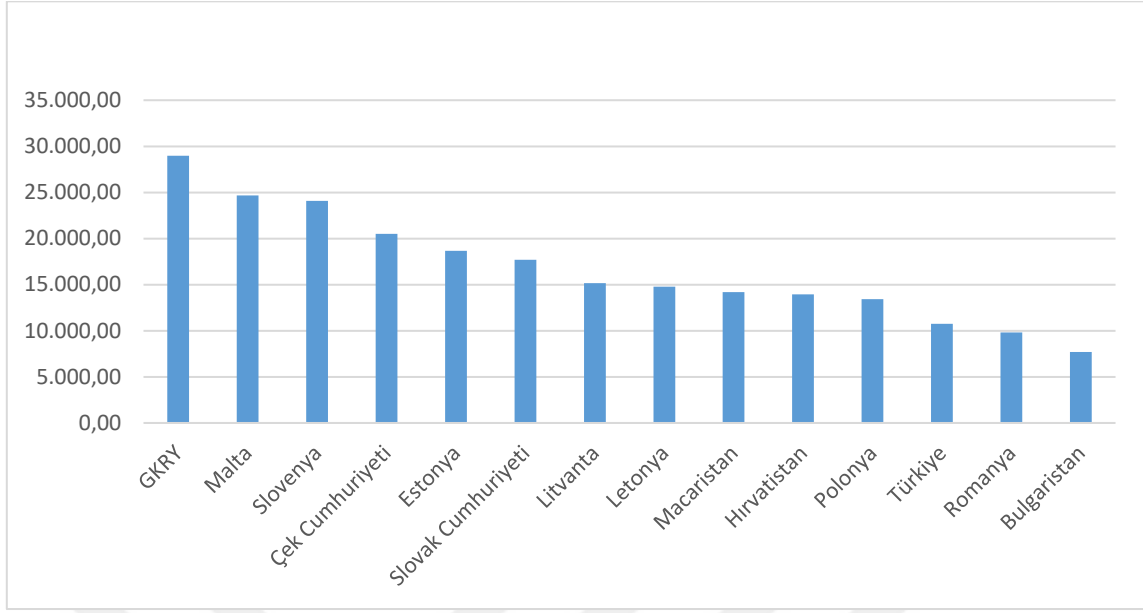
4.2.1.3 Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden)

Kişi başına GSYİH, gayri safi yurtiçi hasılanın yıl ortası nüfusa bölünmesiyle elde edilir. GSYİH, ekonomideki tüm yerleşik üreticilerin brüt katma değerinin toplamı artı ürün vergileri ve ürünlerin değerine dâhil olmayan tüm sübvansiyonların çıkarılmasıdır. Fabrikasyon varlıkların amortismanı veya doğal kaynakların tükenmesi ve bozulması için kesinti yapılmadan hesaplanır. Veriler, cari ABD doları cinsinden verilmiştir (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 12. Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
GKRY	31.244,93	35.397,36	32.109,24	31.023,64	32.396,39	28.912,16	27.729,19	27.129,63	23.333,71	24.532,52	26.338,69	28.689,71	27.858,37	28.976,58
Malta	19.485,87	22.205,36	21.083,28	21.799,17	23.155,55	22.527,64	24.771,08	26.754,27	24.921,60	25.617,83	28.091,86	30.437,22	29.820,60	24.667,03
Slovenya	23.787,65	27.483,34	24.694,23	23.509,54	25.095,13	22.643,10	23.496,60	24.214,92	20.881,77	21.663,64	23.512,82	26.115,91	25.946,18	24.080,37
Çek Cumhuriyeti	18.466,55	22.804,58	19.861,70	19.960,07	21.871,27	19.870,80	20.133,17	19.890,92	17.829,70	18.575,23	20.636,20	23.415,84	23.494,60	20.523,89
Estonya	16.741,94	18.227,12	14.794,97	14.790,82	17.621,55	17.534,42	19.174,10	20.367,10	17.522,23	18.437,25	20.458,46	23.170,71	23.723,31	18.658,77
Slovak Cumhuriyeti	16.085,61	18.677,29	16.531,67	16.750,80	18.361,57	17.481,90	18.260,02	18.674,34	16.310,99	16.508,67	17.556,60	19.406,35	19.266,28	17.682,47
Litvanya	12.285,45	14.945,00	11.820,78	11.990,66	14.392,53	14.373,06	15.726,63	16.564,96	14.258,23	14.998,13	16.885,41	19.176,18	19.601,89	15.155,30
Letonya	14.091,05	16.422,11	12.288,21	11.383,52	13.895,16	13.926,35	15.120,78	15.713,54	13.774,61	14.315,79	15.682,22	17.858,28	17.828,89	14.792,35
Macaristan	13.918,96	15.753,47	13.046,48	13.191,62	14.216,17	12.950,69	13.687,51	14.267,01	12.706,89	13.090,51	14.605,85	16.410,19	16.731,82	14.198,24
Hırvatistan	13.937,45	16.296,81	14.540,64	13.949,33	14.609,52	13.258,36	13.674,42	13.599,41	11.781,73	12.361,48	13.451,62	15.014,09	14.936,10	13.954,69
Polonya	11.254,52	13.996,03	11.526,06	12.613,01	13.879,56	13.097,27	13.696,47	14.271,31	12.578,50	12.447,44	13.864,68	15.468,48	15.692,51	13.414,29
Türkiye	9.791,65	10.940,99	9.103,71	10.742,43	11.420,77	11.795,32	12.614,48	12.157,34	11.006,25	10.895,32	10.591,47	9.455,59	9.126,56	10.741,68
Romanya	8.360,17	10.435,04	8.548,12	8.214,08	9.099,22	8.507,10	9.547,85	10.043,68	8.969,15	9.548,59	10.807,80	12.399,89	12.919,53	9.800,02
Bulgaristan	5.885,10	7.265,74	6.988,23	6.812,41	7.809,43	7.395,85	7.655,13	7.876,87	7.055,94	7.548,86	8.334,08	9.427,73	9.828,15	7.683,35

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 9. Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-9’da Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Grafik 10 incelendiğinde, en yüksek kişi başına düşen ortalama milli gelire sahip ülke GKRY’dir. GKRY’yi takiben Malta ve Slovenya en yüksek ortalama kişi başı milli gelire sahip ülkelerdir. Kişi Başı GSMH bileşeni bağlamında en düşük ortalama değere sahip ülkeler ise sırasıyla Bulgaristan, Romanya ve Türkiye’dir. Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden) alt bileşenine göre, on dört ülke arasında on ikinci sırada yer almaktadır.

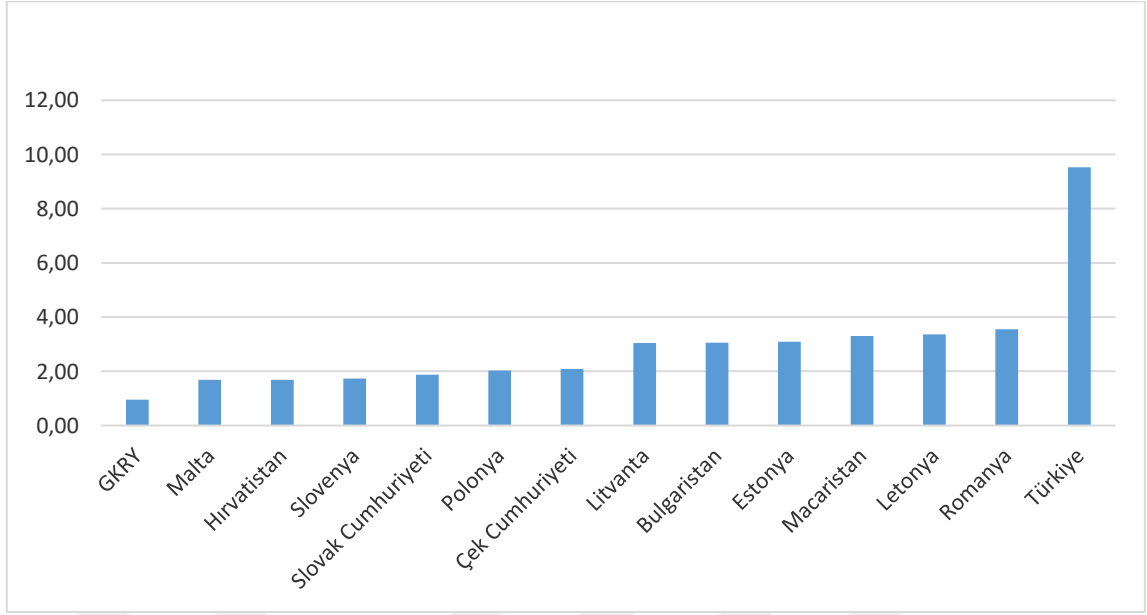
4.2.1.4 Tüketici Fiyat Enflasyonu (Yıllık %)

Tüketici fiyat endeksi ile ölçülen enflasyon, yıllık gibi belirli aralıklarla sabitlenebilen veya değiştirilebilen bir mal ve hizmet sepeti satın almanın ortalama tüketiciye maliyetindeki yıllık yüzde değişimi yansıtır. Bu hesaplamada genellikle Laspeyres formülü kullanılır (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 13. Tüketici Fiyat Enflasyonu (Yıllık %)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
GKRY	2,37	4,67	0,33	2,43	3,29	2,39	-0,40	-1,35	-2,10	-1,43	0,53	1,44	0,25	0,95
Malta	1,25	4,26	2,08	1,52	2,96	2,38	1,18	0,31	1,10	0,64	1,36	1,16	1,64	1,68
Hırvatistan	2,90	6,08	2,38	1,03	2,27	3,41	2,22	-0,22	-0,46	-1,13	1,13	1,50	0,77	1,68
Slovenya	3,66	5,65	0,84	1,80	1,80	2,60	1,77	0,20	-0,53	-0,06	1,43	1,74	1,63	1,73
Slovak Cumhuriyeti	2,76	4,60	1,62	0,96	3,92	3,61	1,40	-0,08	-0,33	-0,52	1,31	2,51	2,66	1,88
Polonya	2,46	4,16	3,80	2,58	4,24	3,56	0,99	0,05	-0,87	-0,66	2,08	1,81	2,23	2,03
Çek Cumhuriyeti	2,85	6,36	1,02	1,47	1,92	3,29	1,44	0,34	0,31	0,68	2,45	2,15	2,85	2,09
Litvanya	5,74	10,93	4,45	1,32	4,13	3,09	1,05	0,10	-0,88	0,91	3,72	2,70	2,33	3,04
Bulgaristan	8,40	12,35	2,75	2,44	4,22	2,95	0,89	-1,42	-0,10	-0,80	2,06	2,81	3,10	3,05
Estonya	6,60	10,36	-0,08	2,97	4,98	3,93	2,78	-0,11	-0,49	0,15	3,42	3,44	2,28	3,09
Macaristan	7,96	6,04	4,21	4,86	3,93	5,65	1,73	-0,23	-0,06	0,39	2,35	2,85	3,34	3,31
Letonya	10,09	15,40	3,53	-1,08	4,37	2,26	-0,03	0,62	0,17	0,14	2,93	2,53	2,81	3,37
Romanya	4,84	7,85	5,59	6,09	5,79	3,33	3,98	1,07	-0,59	-1,54	1,34	4,63	3,83	3,55
Türkiye	8,76	10,44	6,25	8,57	6,47	8,89	7,49	8,85	7,67	7,78	11,14	16,33	15,18	9,53

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 10. Tüketici Fiyat Enflasyonu (Yıllık %) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-10'da Kişi Başı GSMH (ABD Doları Cinsinden) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Grafik incelendiğinde, tüketici fiyatlarında oluşan enflasyon oranının en düşük ortalama değerle GKRY'de gerçekleştiği görülmektedir. GKRY'yi en düşük ortalama değerle Malta ve Hırvatistan takip etmektedir. Tüketici fiyatlarında oluşan enflasyon oranının en yüksek ortalama değere sahip olduğu ülkeler ise sırasıyla Türkiye, Romanya ve Letonya'dır. Türkiye bu alt bileşene göre, incelenen diğer ülkelerden negatif ayrılarak oldukça yüksek bir ortalama değere sahip olup on dört ülke arasında son sırada yer almaktadır.

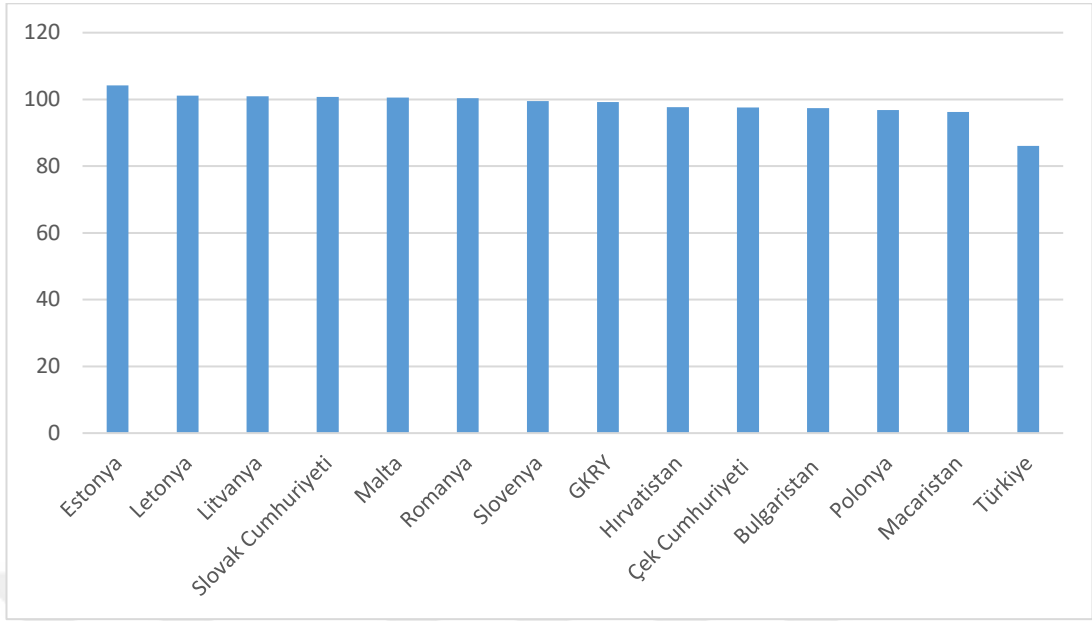
4.2.1.5 Reel Efektif Döviz Kuru (REER)

Reel efektif döviz kurları (REER'ler), bir ülkenin (veya para birimi alanının) fiyatını veya uluslararası piyasalardaki başlıca rakiplerine göre maliyet rekabet gücünü değerlendirmeyi amaçlar. Euro'nun REER'leri, tüketici fiyat endeksleri (TÜFE'ler) tarafından deflatör uygulanmış nominal efektif döviz kurlarıdır (NEER'ler). Uluslararası fiyat ve maliyet rekabet gücünün yaygın olarak kullanılan göstergeleridir. Burada 27 AB ülkesinin verilerine Türkiye'nin verileri eklenerek tablolastırılmıştır (Eurostat, 2021).

Tablo 14. Reel Efektif Döviz Kuru (REER)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Estonya	93,67	99,17	100,32	100,00	101,46	102,71	104,72	105,66	105,96	106,77	109,00	111,65	112,93	104,15
Letonya	92,05	100,78	104,76	100,00	101,34	102,18	100,24	100,81	101,07	101,24	102,16	103,33	104,84	101,14
Litvanya	91,09	96,31	101,54	100,00	101,10	101,59	101,53	101,75	100,99	101,85	103,70	104,84	105,82	100,93
Slovak Cumhuriyeti	89,43	96,07	102,41	100,00	101,18	102,61	102,92	102,92	102,34	101,94	101,39	102,23	103,68	100,70
Malta	96,69	97,86	100,00	100,00	99,67	100,44	100,09	100,72	101,71	102,47	102,15	102,27	102,59	100,51
Romanya	110,72	103,82	95,86	100,00	102,29	98,06	100,93	101,71	101,08	98,91	96,63	97,08	97,67	100,37
Slovenya	97,31	98,51	100,39	100,00	99,38	99,74	100,34	100,63	99,65	99,45	99,18	99,43	99,84	99,53
GKRY	99,52	99,78	100,21	100,00	100,51	101,41	100,88	100,80	99,30	97,96	97,14	96,43	95,77	99,21
Hırvatistan	95,91	99,34	100,40	100,00	97,33	97,02	97,22	96,57	96,45	96,78	97,30	97,83	97,37	97,65
Çek Cumhuriyeti	88,47	100,70	96,66	100,00	102,22	101,02	97,80	92,35	93,30	94,80	97,93	100,96	102,15	97,57
Bulgaristan	89,19	96,37	99,73	100,00	100,39	100,63	99,69	98,01	96,89	95,65	95,30	96,28	97,41	97,35
Polonya	100,35	108,19	91,81	100,00	97,73	97,46	96,70	97,10	96,24	91,83	94,06	93,51	93,50	96,81
Macaristan	100,09	101,71	96,05	100,00	99,53	99,47	97,15	93,26	92,74	92,72	93,98	92,13	92,17	96,23
Türkiye	92,17	92,05	86,96	100,00	88,30	94,94	91,97	87,20	90,06	87,62	77,97	64,15	65,62	86,08

Kaynak: Eurostat (2021)

Grafik 11. Reel Efektif Döviz Kuru (REER) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-11’de Reel Efektif Döviz Kuru (REER) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Bu bileşen bağlamında, incelenen ülkelerden Türkiye hariç diğer ülkelerin yerel para birimlerinin ABD doları karşısında 2007-2019 ortalama verilerine göre değişim yüzdeleri benzerdir. Estonya, Letonya, Litvanya, Slovak Cumhuriyeti, Malta ve Romanya’nın yerel para birimleri ABD doları karşısında değer kazanmış olup, diğer ülkelerin değer kayıpları ise minimum seviyededir. Türkiye Reel Efektif Döviz Kuru (REER) alt bileşenine göre, incelenen on dört ülke arasında son sırada yer almaktadır.

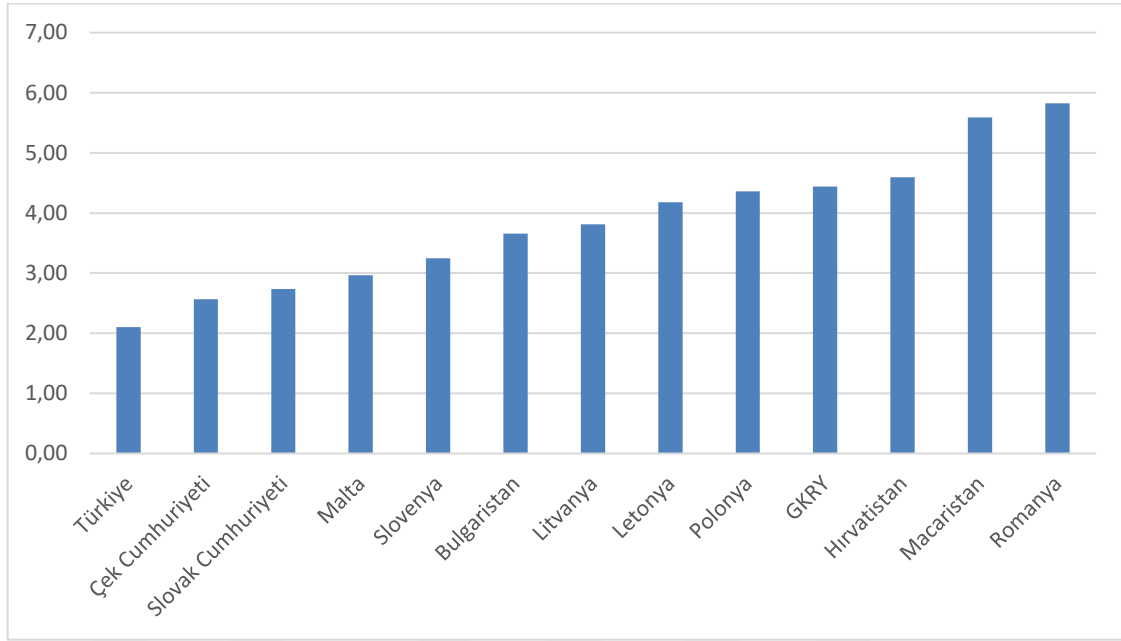
4.2.1.6 Reel Faiz Oranı (%)

Reel faiz oranı, GSYİH deflatörü tarafından ölçülen enflasyona göre ayarlanmış borç verme faiz oranıdır. Borç verme oranlarına ilişkin şartlar ve koşullar ülkeye göre farklılık gösterir, ancak bu durum karşılaştırılmalarını sınırlamaktadır (Eurostat, 2021).

Tablo 15. Reel Faiz Oranı (%)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
*Türkiye	6,80	5,82	9,79	3,60	2,16	0,01	1,85	-1,10	1,48	1,35	-1,00	-4,43	0,97	2,10
Çek Cumhuriyeti	4,30	4,63	4,84	3,88	3,71	2,78	2,11	1,58	0,58	0,43	0,98	1,98	1,55	2,57
Slovak Cumhuriyeti	4,49	4,72	4,71	3,87	4,45	4,55	3,19	2,07	0,89	0,54	0,92	0,89	0,25	2,73
Malta	4,72	4,81	4,54	4,19	4,49	4,13	3,36	2,61	1,49	0,89	1,28	1,39	0,67	2,97
Slovenya	4,53	4,61	4,38	3,83	4,97	5,81	5,81	3,27	1,71	1,15	0,96	0,93	0,28	3,25
Bulgaristan	4,54	5,38	7,22	6,01	5,36	4,50	3,47	3,35	2,49	2,27	1,60	0,89	0,43	3,65
Litvanya	4,54	5,61	14,00	5,57	5,16	4,83	3,83	2,79	1,38	0,90	0,31	0,31	0,31	3,81
Letonya	5,28	6,43	12,36	10,34	5,91	4,57	3,34	2,51	0,96	0,53	0,83	0,90	0,34	4,18
Polonya	5,48	6,07	6,12	5,78	5,96	5,00	4,03	3,52	2,70	3,04	3,42	3,20	2,35	4,36
GKRY	4,48	4,60	4,60	4,60	5,79	7,00	6,50	6,00	4,54	3,77	2,62	2,18	1,07	4,44
Hırvatistan	4,93	6,04	7,83	6,28	6,54	6,13	4,68	4,05	3,55	3,49	2,77	2,17	1,29	4,60
Macaristan	6,74	8,24	9,12	7,28	7,63	7,89	5,92	4,81	3,43	3,14	2,96	3,06	2,47	5,59
Romanya	7,13	7,70	9,69	7,34	7,29	6,68	5,41	4,49	3,47	3,32	3,96	4,69	4,54	5,82
Estonya	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A

Kaynak: Eurostat, (2021), *Türkiye'ye ait veriler TÜİK'den alınmıştır.

Grafik 12. Reel Faiz Oranı (%) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-12’de Oranı (%) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. İncelenen ülkelerden Türkiye en düşük ortalama reel faiz oranına sahiptir. Türkiye’yi takiben ortalama reel faiz oranına sahip ülkeler sırasıyla Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti’dir. En yüksek ortalama değere sahip ülkeler ise sırasıyla Romanya, Macaristan ve Hırvatistan’dır. Türkiye ise bu bileşene göre, en düşük ortalama reel faiz oranı ile incelenen on dört ülke arasında ilk sırada yer almaktadır. Veri kısıtı nedeniyle inceleme dönemi için Estonya’ya ait verilere ulaşılamamış olup, Türkiye’ye ait veriler ise TÜİK veri setinden elde edilmiştir.

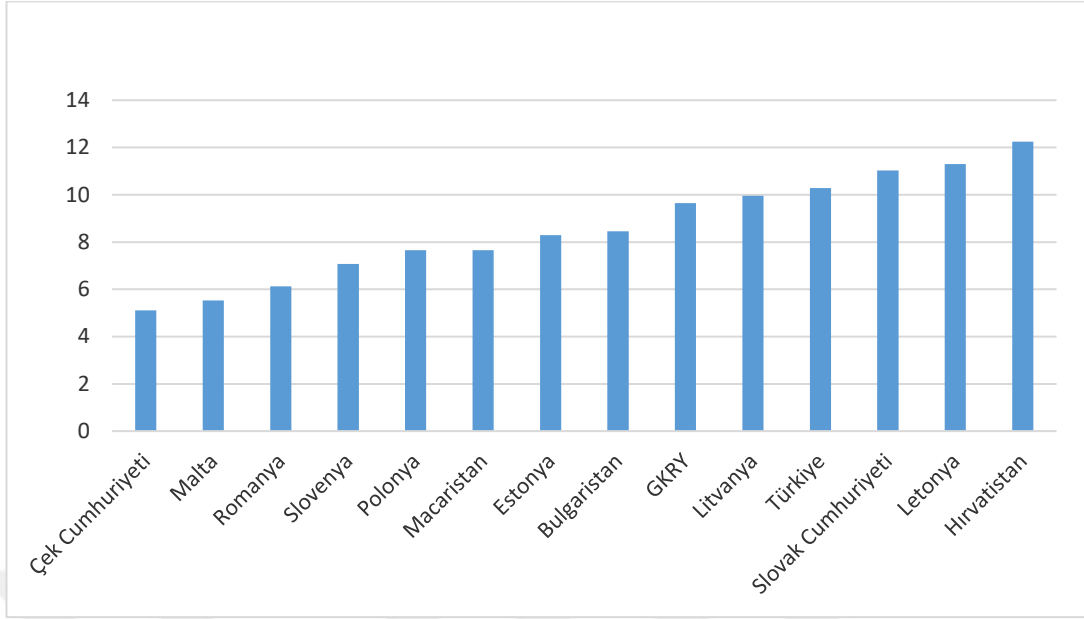
4.2.1.7 İşsizlik (Toplam İşgücü İçindeki %) (ILO tahminlerine göre modellenmiş)

İşsizlik, işsiz olan ancak çalışmaya istekli olan ve iş arayanların işgücü içindeki oranıdır (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 16. İşsizlik (Toplam İşgücü İçindeki %) (ILO Tahminlerine Göre Modellenmiş)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Çek Cumhuriyeti	5,32	4,39	6,66	7,28	6,71	6,98	6,95	6,11	5,05	3,95	2,89	2,24	1,93	5,11
Malta	6,47	5,98	6,89	6,85	6,38	6,20	6,11	5,73	5,38	4,69	4,00	3,72	3,47	5,53
Romanya	6,41	5,79	6,86	6,96	7,18	6,79	7,10	6,80	6,81	5,90	4,93	4,19	3,98	6,13
Slovenya	4,82	4,37	5,86	7,24	8,17	8,84	10,10	9,67	8,96	8,00	6,56	5,11	4,20	7,07
Polonya	9,60	7,12	8,17	9,64	9,63	10,09	10,33	8,99	7,50	6,16	4,89	3,85	3,47	7,65
Macaristan	7,41	7,82	10,03	11,17	11,03	11,00	10,18	7,73	6,81	5,12	4,16	3,71	3,40	7,66
Estonya	4,59	5,46	13,55	16,71	12,33	10,02	8,63	7,35	6,19	6,76	5,76	5,37	5,12	8,29
Bulgaristan	6,88	5,61	6,82	10,28	11,26	12,27	12,94	11,42	9,14	7,58	6,16	5,21	4,34	8,45
GKRY	3,92	3,66	5,36	6,26	7,86	11,80	15,87	16,09	14,91	12,95	11,05	8,37	7,27	9,64
Litvanya	4,25	5,83	13,79	17,81	15,39	13,37	11,77	10,70	9,12	7,86	7,07	6,15	6,35	9,96
Türkiye	8,87	9,71	12,55	10,66	8,80	8,15	8,73	9,88	10,24	10,84	10,82	10,89	13,49	10,28
Slovak Cumhuriyeti	11,14	9,51	12,03	14,38	13,62	13,96	14,22	13,18	11,48	9,67	8,13	6,54	5,56	11,03
Letonya	6,05	7,74	17,52	19,48	16,21	15,05	11,87	10,85	9,87	9,64	8,72	7,41	6,52	11,30
Hırvatistan	9,91	8,53	9,20	11,62	13,68	15,94	17,25	17,29	16,18	13,10	11,21	8,43	6,94	12,25

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 13. İşsizlik (Toplam İşgücü İçindeki %) (ILO Tahminlerine Göre Modellenmiş) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-13’de İşsizlik (Toplam İşgücü İçindeki %) (ILO Tahminlerine Göre Modellenmiş) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Bu bileşende incelenen dönem ortalamasına göre, en düşük işsizlik oranına sahip ülke Çek Cumhuriyeti olup Çek Cumhuriyeti’ni en düşük işsizlik ortalamasıyla sırasıyla Malta ve Romanya takip etmektedir. 2007-2019 ortalama verilerine göre, en yüksek işsizlik oranına sahip ülkeler sırasıyla Hırvatistan, Letonya ve Slovakya’dır. Türkiye ise bu bileşene göre, incelenen on dört ülke arasında on birinci sırada yer almaktadır.

Çalışmaya konu olan ülkeler bakımından ekonomik risk alt bileşenlerine ait 2007-2019 ortalama verileri incelendiğinde, Malta politik risk alt bileşenlerinde olduğu gibi ekonomik risk alt bileşenlerinde de en başarılı performans gösteren ülkedir. Türkiye ise on dört ülke içerisinde yedi alt bileşenin beşinde son dört ülke arasında yer almaktadır. Bir alt bileşende birinci, bir alt bileşende ise ikinci sıradadır. Türkiye’nin ekonomik risk alt bileşenlerinden birinci sırada yer aldığı Reel Faiz Oranı alt bileşeninde göstermiş olduğu başarı Tüketici Fiyat Enflasyonu (Yıllık %) alt bileşenindeki başarısızlık kaynaklıdır. Avrupa Birliği’nin aday konumunda olan ülkeler için zorunlu kıldığı düzenleyici hükümler arasında ülkelerin makroekonomik göstergeleri ile doğrudan ilişkili olan Maastricht kriterleri de yer almaktadır. Birlik, aday ve üye ülkeler için bu kriterlerin sağlanmasını ve sürdürülebilir olmasını istemektedir. Maastricht kriterlerinde incelenen ekonomik risk alt bileşenleriyle de ilişkili olan makroekonomik göstergelere yönelik “Üye devletlerde enflasyon oranı, fiyat istikrarı konusunda en başarılı performansa sahip üç üye ülkenin ortalamasını 1,5 puandan fazla geçmeyecektir. Üye devletlerin bütçe açıkları GSYİH’nin % 3’ünden fazla olmayacaktır. Herhangi bir üye devletin uzun dönem faiz oranları ortalaması, en düşük enflasyon oranına sahip üç üyenin uzun dönem faiz oranları ortalamasını 2 puandan fazla geçmeyecektir. Son 2 yıl itibarıyla üye ülke parası diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmiş olmamalıdır.” gibi kesin hükümler yer almaktadır.

İncelenen seçili AB ülkelerinin müzakere ve tam üyelik sonrası süreçte bu kriterlere uyum çabalarının ekonomik risk alt bileşenlerindeki risk seviyelerine olumlu yansıdığı söylenebilir. Türkiye'nin mevcut makroekonomik göstergelerine ait veriler Maastricht kriterlerini karşılamaktan uzaktır. Aday ülke konumunda olan Türkiye'nin söz konusu kriterlere uyum çabasının ekonomik risk görünümüne katkı sunması beklenmektedir.

4.3. Finansal Risk

Finansal Risk, ülkelerin sahip olduğu borçları geri ödeme gücünün olup olmadığının değerlendirilmesinde kullanılan önemli bir risk faktörüdür. Finansal risk değerlendirilmesinde kullanılan temel bazı risk değişkenleri; döviz kuru dengesi, dış borçlanma, yapılan ihracat ve ithalat rakamları olarak sayılabilir (Tükenmez ve Kutay, 2016: 633).

Finansal Risk değerlendirilmesinin genel amacı, bir ülkenin kendi ödeyebilme yeteneğini değerlendirmek için bir araç sağlamaktır. Esasen bu, bir ülkenin resmi, ticari ve ticari borç yükümlülüklerini finanse etme kabiliyetini ölçen bir sistemi gerektirir (prsgroup.com, 14.09.2021).

Bankacılık sistemi, gelişmekte olan ülkelerin mali sisteminin temelini oluşturmaktadır. Bankacılık sisteminde ahlaki tehlike ve ters seçim sorunlarına bağlı aksaklıklar, finansal riski artırarak sisteme olan güveni azaltmaktadır. Mevduatların güvenliğine ilişkin kaygılar paniğe yol açmakta ve sistem likidite krizine sürüklenmektedir (Ural, 2003: 21).

4.3.1. Finansal Risk Bileşenleri

Finansal riske ait bileşenler de yine çeşitli risk endekslerince benimsenen bileşenler arasından seçilmiştir ve ilgili veriler Dünya Bankası veri tabanı ve AB veri tabanından (Eurostat) elde edilmiştir. Çalışmada finansal riske yönelik dört alt bileşen incelenmiştir. Bu alt bileşenler ise Toplam Hükümet Borcu (GSYİH'ye Oranı), Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH %), Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %) ile Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH Oranı) şeklindedir.

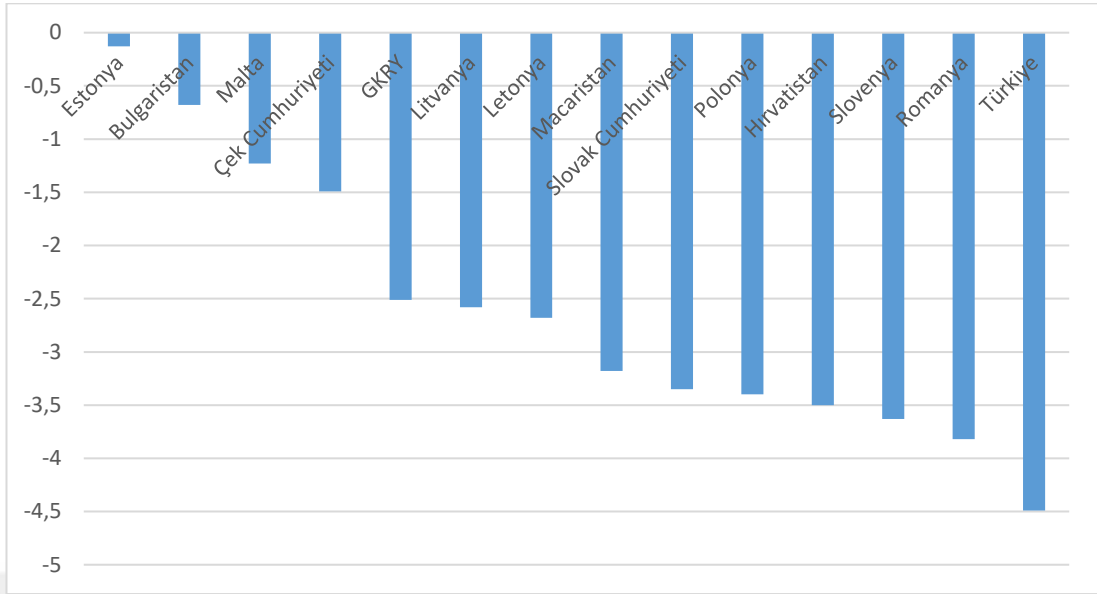
4.3.1.1 Toplam Hükümet Borcu (GSYİH'ye Oranı)

Borç, belirli bir tarihte ödenecek olan devletin sabit vadeli sözleşmeye dayalı yükümlülüklerinin tamamıdır. Döviz ve para mevduatları, hisse dışı menkul kıymetler ve krediler gibi yurtiçi ve yurtdışı yükümlülükleri içerir. Devletin elinde tutulan öz sermaye ve finansal türevlerin miktarı ile azaltılmış brüt devlet borçları tutarındır. Borç bir akıştan ziyade bir hisse senedi olduğu için, belirli bir tarihte, genellikle mali yılın son günü itibarıyla ölçülür (Eurostat, 2021)

Tablo 17. Toplam Hükümet Borcu (GSYİH'ye Oranı%)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Estonya	2,7	-2,6	-2,2	0,2	1,1	-0,3	0,2	0,7	0,1	-0,4	-0,7	-0,6	0,1	-0,13
Bulgaristan	1,1	1,6	-4,0	-3,1	-2,0	-0,3	-0,5	-5,4	-1,7	0,2	1,2	2,0	2,1	-0,68
Malta	-2,1	-4,1	-3,2	-2,3	-2,4	-3,4	-2,3	-1,6	-1,0	0,9	3,2	1,9	0,4	-1,23
Çek Cumhuriyeti	-0,6	-2,0	-5,4	-4,2	-2,7	-3,9	-1,3	-2,1	-0,6	0,7	1,5	0,9	0,3	-1,49
GKRY	3,2	0,9	-5,4	-4,7	-5,7	-5,8	-5,6	-8,8	-0,9	0,3	1,9	-3,5	1,5	-2,51
Litvanya	-0,8	-3,1	-9,1	-6,9	-8,9	-3,1	-2,6	-0,6	-0,3	0,2	0,5	0,6	0,5	-2,58
Letonya	-0,6	-4,3	-9,6	-8,6	-4,1	-1,4	-1,2	-1,6	-1,4	0,2	-0,8	-0,8	-0,6	-2,68
Macaristan	-5,1	-3,8	-4,8	-4,4	-5,2	-2,3	-2,6	-2,8	-2,0	-1,8	-2,4	-2,1	-2,1	-3,18
Slovak Cumhuriyeti	-2,1	-2,5	-8,1	-7,5	-4,3	-4,4	-2,9	-3,1	-2,7	-2,6	-1,0	-1,0	-1,3	-3,35
Polonya	-1,9	-3,6	-7,3	-7,4	-5,0	-3,8	-4,2	-3,6	-2,6	-2,4	-1,5	-0,2	-0,7	-3,40
Hırvatistan	-2,2	-2,9	-6,2	-6,5	-8,0	-5,5	-5,6	-5,5	-3,5	-0,9	0,8	0,2	0,3	-3,50
Slovenya	0,0	-1,4	-5,8	-5,6	-6,6	-4,0	-14,6	-5,5	-2,8	-1,9	-0,1	0,7	0,4	-3,63
Romanya	-2,7	-5,4	-9,1	-6,9	-5,4	-3,7	-2,1	-1,2	-0,6	-2,6	-2,6	-2,9	-4,4	-3,82
Türkiye	N/A	N/A	N/A	-5,8	-9,0	-5,4	-6,7	-4,7	-3,7	-3,1	-4,7	-2,7	0,9	-4,49

Kaynak: Eurostat (2021)

Grafik 14. Toplam Hükümet Borcu (GSYİH'ye Oranı %) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-14'de Toplam Hükümet Borcu (GSYİH'ye Oranı %) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Grafik incelendiğinde, Türkiye'nin kamu borcunun GSYİH'ye oranı alt bileşenine göre en yüksek borç ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Estonya ise toplam hükümet borcunun GSYİH'ye oranı bakımından en düşük borç ortalamasına sahip ülkedir. En yüksek borç ortalama değerine sahip olan Türkiye'yi sırasıyla Romanya ve Slovenya takip etmektedir. Bu bileşene göre, Türkiye incelenen on dört ülke arasında GSYİH'sine oranla en yüksek kamu borcuna sahip ülke olarak son sırada yer almaktadır. Türkiye ile ilgili istatistikler elde edilirken veri tutarlılığı sağlanması bakımından AB tarafından temin edilen veriler (Eurostat) kullanılmıştır. Eurostat Türkiye'ye ait 2007-2009 arası verilere yer vermediği için bu yıllar dikkate alınamamıştır.

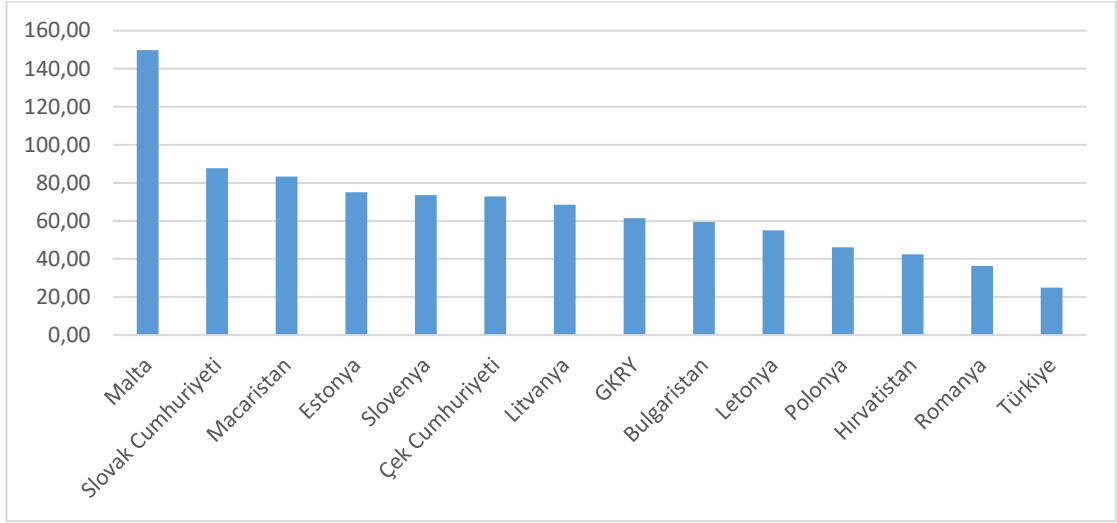
4.3.1.2 Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH %)

Mal ve hizmet ihracatı, dünyanın geri kalanına sağlanan tüm malların ve diğer piyasa hizmetlerinin değerini temsil eder. Bu değer mal, nakliye, sigorta, nakliye, seyahat, telif hakları, lisans ücretleri ve iletişim, inşaat, finans, bilgi, iş, kişisel ve devlet hizmetleri gibi diğer hizmetlerin değerini içerir. Çalışanların ücretlerini ve yatırım gelirini (eski adıyla faktör hizmetleri) ve transfer ödemelerini içermezler (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 18. Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH %)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Malta	129,24	148,5	147,02	150,95	160,59	163,12	155,97	149,81	154,62	151,03	150,77	142,77	143,82	149,86
Slovak Cumhuriyeti	83,38	80,15	68,04	77,21	84,91	90,92	93,50	91,50	92,01	93,71	95,16	96,22	92,44	87,63
Macaristan	77,94	79,28	74,40	81,27	86,19	86,11	85,58	87,29	87,60	86,50	86,01	83,89	82,19	83,40
Estonya	62,61	66,31	60,52	74,45	85,83	85,57	84,02	81,33	76,87	76,36	75,64	74,12	72,91	75,12
Slovenya	67,90	66,31	57,26	64,27	70,25	72,89	74,22	76,15	77,15	77,60	83,13	84,80	83,74	73,51
Çek Cumhuriyeti	66,10	62,95	58,35	65,54	70,82	75,65	76,06	81,95	80,56	79,11	79,03	76,97	74,39	72,88
Litvanya	51,64	57,62	51,79	63,94	72,88	78,23	78,67	72,27	68,78	67,59	73,60	75,25	77,45	68,44
GKRY	53,26	50,08	48,72	50,38	53,50	55,31	61,36	66,03	70,10	70,54	73,50	75,23	71,87	61,53
Bulgaristan	52,39	52,52	42,22	50,41	59,10	60,65	64,81	64,81	63,97	64,04	67,28	65,82	64,19	59,40
Letonya	38,32	39,37	42,36	53,45	57,88	61,11	59,93	61,17	60,28	59,61	61,63	61,42	60,13	55,13
Polonya	38,52	37,81	37,14	39,88	42,39	44,25	46,00	47,22	49,09	51,92	54,16	55,24	55,54	46,09
Hırvatistan	37,89	36,41	32,66	36,11	38,76	39,48	40,33	43,29	46,38	47,62	49,88	50,20	51,96	42,38
Romanya	24,71	26,16	26,02	32,38	37,06	37,53	40,03	41,43	41,39	41,78	42,02	41,86	40,35	36,36
Türkiye	21,89	23,57	23,37	21,19	22,99	24,36	23,79	25,21	24,53	23,08	26,04	31,20	32,74	24,92

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 15. Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH %) 2007-2019 Ortalaması

Grafik-15’de Mal ve Hizmet İhracatı (GSYİH %) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Grafik incelendiğinde, mal ve hizmet ihracatının GSYİH’sine ortalama yüzdesi en yüksek ülke Malta’dır. Bu bileşen bağlamında, Malta’nın incelenen diğer ülkelerden pozitif ayrılarak mal ve hizmet ihracatının GSYİH’sine ortalaması bakımından oldukça yüksek bir yüzdeye sahip olduğu göze çarpmaktadır. En yüksek ortalama değerle Malta’yı Slovakya ve Macaristan takip etmektedir. 2007-2019 ortalama verilerine göre, mal ve hizmet ihracatının GSYİH’sine oranı en düşük ülkeler ise sırasıyla Türkiye, Romanya ve Hırvatistan’dır. Türkiye incelenen on dört ülke arasında son sırada yer almaktadır.

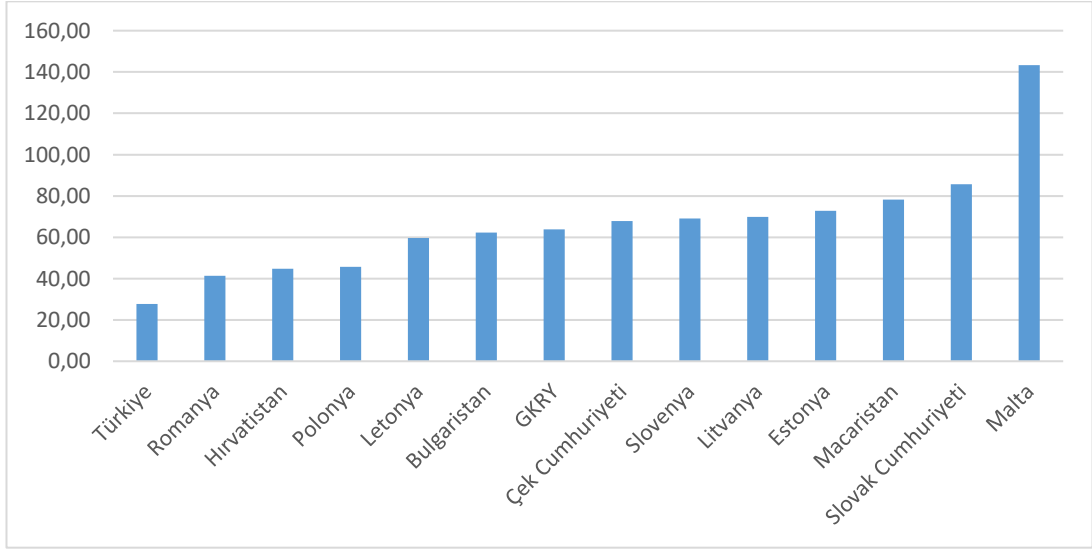
4.3.1.3 Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %)

Mal ve hizmet ithalatı, dünyanın geri kalanından alınan tüm malların ve diğer piyasa hizmetlerinin değerini temsil eder. Bu değer mal, nakliye, sigorta, nakliye, seyahat, telif hakları, lisans ücretleri ve iletişim, inşaat, finans, bilgi, iş, kişisel ve devlet hizmetleri gibi diğer hizmetlerin değerini içerir. Çalışanların ücretlerini ve yatırım gelirini (eski adıyla faktör hizmetleri) ve transfer ödemelerini içermezler (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 19- Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortalama
Türkiye	25,96	26,98	23,42	25,50	30,31	28,47	28,73	28,56	26,56	25,24	29,72	31,34	29,94	27,75
Romanya	38,79	39,02	32,45	39,01	42,94	42,82	40,94	41,85	42,21	42,82	44,49	45,27	44,21	41,29
Hırvatistan	46,32	46,65	38,28	37,79	40,47	41,10	42,36	43,68	46,16	46,50	49,27	51,05	52,21	44,76
Polonya	42,32	43,09	38,13	42,05	44,56	45,01	44,56	46,25	46,34	48,16	50,39	52,18	50,83	45,68
Letonya	57,40	52,06	44,36	55,55	63,63	66,42	64,27	64,11	62,00	59,28	62,27	62,21	60,97	59,58
Bulgaristan	71,22	72,27	50,47	53,27	58,73	63,84	65,25	65,78	63,01	59,09	62,95	63,27	60,98	62,32
GKRY	58,02	62,84	54,07	58,72	57,32	57,23	59,78	65,09	67,49	68,84	73,88	73,68	72,94	63,84
Çek														
Cumhuriyeti	63,68	60,79	54,45	62,49	67,04	70,88	70,36	75,62	74,62	71,48	71,51	71,03	68,37	67,87
Slovenya	69,23	68,42	55,86	63,22	69,03	69,49	69,54	69,40	69,15	69,06	74,15	76,31	75,28	69,09
Litvanya	64,75	69,23	53,55	65,95	75,57	77,62	77,22	70,45	69,77	66,87	71,28	73,39	72,24	69,84
Estonya	71,40	70,21	55,59	68,08	80,07	83,92	81,36	77,86	72,97	72,79	71,68	71,54	68,90	72,80
Macaristan	77,40	78,92	70,37	76,00	80,10	79,35	78,59	80,95	79,64	77,82	79,19	79,49	79,07	78,22
Slovak														
Cumhuriyeti	82,95	81,92	68,20	77,52	84,20	85,41	87,90	86,68	88,94	90,76	92,95	94,33	92,04	85,68
Malta	133,07	150,32	147,93	150,89	159,12	159,56	148,36	137,83	144,85	139,87	133,95	127,18	129,89	143,29

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 16. Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %) 2007-2019 Ortalaması

Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verilerinin yer aldığı Grafik-16 incelendiğinde, mal ve hizmet ithalatının GSYİH'sine ortalama yüzdesi en düşük ülke Türkiye'dir. Türkiye'yi takiben en düşük ortalama yüzdeye sahip ülkeler sırasıyla Romanya ve Hırvatistan'dır. Mal ve hizmet ithalatının GSYİH'sine ortalama oranı en yüksek ülkeler ise sırasıyla Malta, Slovakya ve Macaristan'dır. Bu alt bileşene göre, incelenen ülkeler arasında Türkiye mal ve hizmet ithalatının GSYİH'sine ortalama oranı en düşük ülke konumundadır.

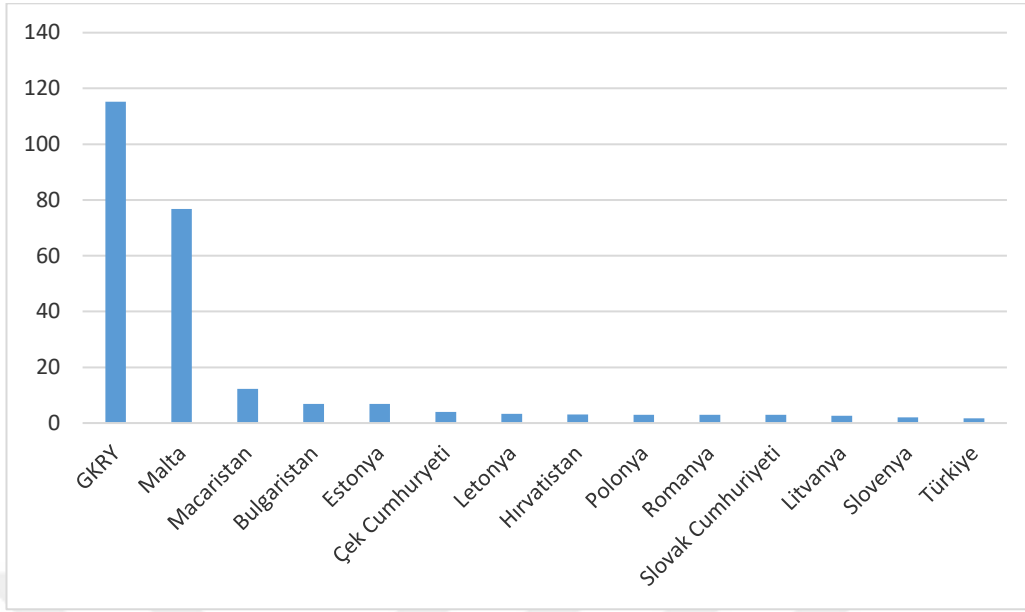
4.3.1.4 Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH Oranı)

Net doğrudan yabancı yatırım, yatırımcının kendi ülkesi dışında bir ekonomide faaliyet gösteren bir işletmede kalıcı bir yönetim payı (oy hisselerinin yüzde 10'u veya daha fazlası) elde etmek için yaptığı net yatırım girişleridir. Ödemeler dengesinde gösterildiği gibi öz sermaye, kazançların yeniden yatırımı, diğer uzun vadeli sermaye ve kısa vadeli sermayenin toplamıdır. Bu seri, raporlama ekonomisine yabancı yatırımcılardan gelen net girişleri (yeni yatırım girişlerinden ülkeden başka ülkelere giden yatırımlar çıktıktan sonra) gösterir ve GSYİH'ye oranlanır (Dünya Bankası, 2021).

Tablo 20- Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH Oranı)

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Ortamala
GKRY	9,57	44,16	249,11	120,59	146,73	280,13	108,64	223,43	145,95	40,61	53,56	-24,90	100,67	115,25
Malta	449,08	163,22	16,61	102,31	80,99	35,12	4,83	1,34	32,82	23,68	29,42	30,10	27,96	76,73
Macaristan	50,37	47,42	-2,13	-15,71	7,56	8,39	-2,64	9,26	-4,21	54,17	-8,48	-40,29	56,36	12,31
Bulgaristan	31,25	18,91	7,49	3,64	3,65	3,29	3,56	1,92	4,37	2,76	3,39	2,73	3,01	6,92
Estonya	13,51	8,12	9,51	13,28	4,83	7,76	4,37	6,70	-3,13	3,85	6,46	4,04	9,87	6,86
Çek Cumhuriyeti	7,26	3,72	2,54	4,86	1,82	4,52	3,48	3,86	0,90	5,53	5,14	3,34	4,26	3,94
Letonya	8,74	4,00	-0,57	1,98	5,53	3,84	3,28	3,33	2,98	1,20	3,79	1,24	3,17	3,27
Hırvatistan	7,67	7,42	4,87	2,56	1,98	2,56	1,59	5,46	0,10	0,80	0,85	1,95	1,88	3,05
Polonya	5,83	2,73	3,19	3,83	3,51	1,48	0,15	3,65	3,15	3,88	2,23	3,00	2,41	3,00
Romanya	5,79	6,38	2,66	1,93	1,29	1,79	2,02	1,93	2,43	3,32	2,81	3,04	2,95	2,95
Slovak Cumhuriyeti	5,85	4,62	1,71	2,33	5,47	1,88	1,02	-0,36	1,72	5,29	4,44	2,13	2,20	2,95
Litvanya	6,55	3,61	-0,96	2,97	4,32	1,58	1,65	0,74	2,50	2,74	2,90	2,42	2,88	2,61
Slovenya	3,93	1,95	-0,69	0,66	1,70	0,07	0,21	2,04	4,02	3,23	2,47	2,84	3,97	2,03
Türkiye	3,24	2,58	1,32	1,17	1,93	1,56	1,42	1,42	2,23	1,59	1,29	1,65	1,22	1,74

Kaynak: Dünya Bankası (2021)

Grafik 17. Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH Oranı)

Grafik-17’de Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYİH Oranı) alt bileşenine ait 2007-2019 ortalama verileri yer almaktadır. Grafik incelendiğinde, net doğrudan yabancı yatırımların GSYİH’ye oranı en yüksek ortalama değerle GKRY’de gerçekleştiği görülmektedir. GKRY’yi takiben %76,73 ile Malta takip etmektedir. Araştırmaya dâhil edilen diğer ekonomilerin net doğrudan yabancı yatırımlarının GSYİH’lerine ortalama oranları benzer olup, bu alt bileşen bağlamında en düşük ortalama değere sahip ülkeler sırasıyla Türkiye, Slovenya ve Litvanya’dır. Türkiye incelenen on dört ülke arasında son sırada yer almaktadır.

2007-2019 dönem ortalama verilerine göre finansal risk alt bileşenleri genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye incelenen dört alt bileşen bağlamında üç alt bileşende sonuncu, bir alt bileşende ise birincidir. Diğer risk bileşenlerinde olduğu gibi finansal risk alt bileşenlerinde de en başarılı performans gösteren ülke Malta’dır. Türkiye çalışmada incelenen risk bileşenleri içerisinde en başarısız performansı finansal risk bileşenlerinde sergilemiştir. Mal ve Hizmet İthalatı (GSYİH %) alt bileşeninde seçili ülkeler arasında birinci sırada yer alan Türkiye’nin bu alt bileşende birinci sırada yer alması şu şekilde açıklanabilir; Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, ithalat rakamlarında sadece mal ve hizmet ithalatının dikkate alınmış olduğudur. Yani Türkiye’nin toplam ithalatında önemli paya sahip olan petrol ve türevi ürünler bu rakama dâhil değildir. Türkiye gibi petrol ve türevi ürünler bağlamında dışa bağımlı bir ülkede bu rakam toplam ithalat rakamlarında önemli bir pay sahibi olacaktır. Bu durum incelenen diğer ülkeler için de aynı olmakla beraber enerjiye bağımlılık noktasında her ülkenin durumu farklılık arz etmektedir.

SONUÇ

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde bazı tarihler önemli dönüm noktalarını temsil etmeleri bakımından önem arz etmektedir. 1959 yılında AET'ye ilk başvurusunu gerçekleştiren Türkiye Cumhuriyeti günümüze kadar kilometre taşı sayılabilecek çeşitli dönüm noktalarından geçmiştir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Antlaşması, 1999 AB Devlet ve Hükümet Başkanları Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye verilen adaylık statüsü, 2005 yılında müzakerelerin başlaması ve 2007 yılında müzakere sürecinin bir evresi olarak başlayan Fiili Müzakere Süreci bu dönüm noktalarından bazılarıdır. Özellikle 2007'de başlayan ve günümüzde halen devam etmekte olan Fiili Müzakere süreci Türkiye'nin AB üyeliği konusunda son dönemeçlerinden birisi olması hasebiyle önemlidir. Niteliği ve Türkiye'ye etkileri bakımından ise altı çizilmesi gereken bir süreçtir. Fiili Müzakere süreci, aday ülkenin kendi hukuksal düzenlemelerini AB müktesebatına uyumlaştırmak için çeşitli adımlar attığı bir süreci ifade ettiğinden bu sürecin aday ülke üzerindeki etkilerinin nispeten daha yapısal ve belirgin olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Fiili Müzakere süreci, Türkiye'nin politik, ekonomik, finansal durumunda ve bu unsurlar çerçevesinde ortaya çıkabilecek riskler üzerinde de etkileri olması beklenen bir süreçtir.

Bu çalışmada temel olarak, Türkiye'nin ilgili dönem içindeki politik, ekonomik ve finansal risk durumu incelenmiş ve gerek AB üyelik süreci gerekse de ilgili unsurların yapısal durumları itibarıyla Türkiye ile kıyas edilebilecek olan AB üyesi ülkelerle karşılaştırma yapılmıştır. Söz konusu ülke grubu olarak AB'nin beşinci genişleme döneminde AB üyesi olan ve çoğunluğu Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan merkezi ve doğu Avrupa ülkeleri seçilmiştir. Türkiye'nin ve bu ülkelerin politik, ekonomik ve finansal risk durumları belirli bir dönem için incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Dönem olarak Türkiye'nin Fiili Müzakere sürecine başladığı ve beşinci genişleme döneminin büyük çoğunlukla tamamlandığı 2007-2019 yılları seçilmiştir. 2019 yılında dönemin sonlandırılması ise incelenen verilerin ilgili tüm ülkeler için sağlıklı ve eksiksiz bir şekilde elde edilmesi amacına yöneliktir.

Çalışmada politik risk görünümü, Dünya Bankası tarafından yayınlanan ve altı bileşenden oluşan Yönetim Göstergeleri (Governance Indicators) dikkate alınarak incelenmiştir. Dünya Bankası tarafından yayınlanan bu altı yönetim göstergesi ise Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Verimliliği, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması, Düzenleyici Kalite, Hukuk Devleti, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirliktir. Bu göstergelere ait detaylı bilgilere tez içerisinde yer verilmiştir. Ekonomik risk görünümünün analizi için çeşitli uluslararası risk endeksleri incelenerek yedi adet ekonomi verisi dikkate alınmıştır. Bunlar Cari Hesap Dengesi, Yıllık GSYİH Artışı, Kişi Başı GSMH, Tüketici Fiyat Enflasyonu, Reel Efektif Döviz Kuru, Reel Faiz Oranı ve İşsizliktir. Bu ekonomik göstergeler için veriler Dünya Bankası veri tabanı, Avrupa Birliği veri tabanı (Eurostat) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'ten alınmıştır. Finansal Risk görünümü için yine çeşitli uluslararası endeksler incelenmiş ve dört ekonomik bileşen Finansal Risk görünümünün tespiti için değerlendirmeye alınmıştır. Bunlar Toplam Hükümet Borcu, Mal ve Hizmet İhracatı, Mal ve Hizmet İthalatı, Net Doğrudan Yabancı Yatırımlardır. Bu ekonomik göstergeler için veriler Dünya Bankası veri tabanı ve Avrupa Birliği veri tabanı (Eurostat)'tan alınmıştır. İlgili göstergelere ait tablolar ve tabloların detaylı yorumlarına yine tezin içeriğinde genişçe yer verilmiştir.

Çalışmada incelenen dönem olan 2007-2019 arası yıllar için Türkiye'nin ve seçili AB üyesi ülkelerin politik risk durumu Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Verimliliği, Siyasi İstikrar ve Şiddet

/ Terörizmin Olmaması, Düzenleyici Kalite, Hukuk Devleti, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik bileşenlerinden oluşan Dünya Bankası Yönetim Göstergeleri incelendiğinde, Türkiye'nin incelenen politik risk alt bileşenlerinin tamamında araştırmaya dâhil edilen on dört ülke arasında sıralama olarak hep son üç ülke arasında olduğu görülmüştür. Yolsuzluğun Kontrolünde on ikinci sırada, Hükümetin Verimliliğinde on ikinci sırada, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmamasında on dördüncü sırada, Düzenleyici Kalitede on dördüncü sırada, Hukuk Devleti hususunda on üçüncü sırada ve İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik de ise on dördüncü sırada olduğu görülmüştür. Dünya Bankasının Yönetim Göstergeleri için oluşturduğu endeks -2,5 ile +2,5 arasında puanlanmaktadır. Türkiye'nin incelenen on üç yıllık ortalaması göz önüne alındığında Yolsuzluğun Kontrolü bileşeninde puanı -0,05266, Hükümetin Verimliliği bileşeninde puanı 0,23496, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması bileşeninde puanı -1,23442, Düzenleyici Kalite bileşeninde puanı 0,25283, Hukuk Devleti bileşeninde puanı -0,05163, Hesap Verebilirlik bileşeninde ise puanı -0,34578 olarak gözlemlenmiştir.

Yolsuzluğun Kontrolü bileşeninde genel itibarla bir düşüş, Hükümetin Verimliliği bileşeninde 2016 yılına kadar daha stabil bir seyir var iken 2016 sonrası düşüş, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması bileşeninde iniş çıkışlar olmakla beraber genel itibarla düşüş, Düzenleyici Kalite bileşeninde 2014 sonrası belirgin bir düşüş, Hukuk Devleti bileşeninde 2016 sonrası belirgin bir düşüş, Hesap Verebilirlik bileşeninde ise 2016 sonrası belirgin bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu veriler ışığında Türkiye'nin Dünya Bankası Yönetim Göstergelerine göre seçili ülkelere göre genel anlamda politik olarak görece daha riskli olduğu söylenebilir.

2007-2019 dönemi için ülkelerin ekonomik risk görünümünü içeren alt bileşenler incelendiğinde, Türkiye on dört ülke arasında Cari Hesap Dengesinde on ikinci, Yıllık GSYİH Artışında ikinci, Kişi Başı GSMH bileşeninde on ikinci, Tüketici Fiyat Enflasyonunda on dördüncü, Reel Efektif Döviz Kurunda on dördüncü, Reel Faiz Oranında birinci ve İşsizlik bileşeninde ise on birinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin inceleme dönemi için Yıllık GSYİH Artış ve Reel Faiz Oranı alt bileşenlerinde oldukça başarılı bir performans sergilediği görülmektedir. 2007-2019 döneminde yıllık ortalama büyüme oranı % 4,58 olup Yıllık GSYİH Artış bileşeni bağlamında Malta'dan sonra en yüksek büyüme oranına sahip ülke konumundadır. Türkiye'nin Reel Faiz Oranı alt bileşeninde, 2007-2019 döneminde % 2.1 ortalama değerle ilk sırada yer almasında yine bir ekonomik alt bileşen olarak değerlendirmeye alınan TÜFE'nin inceleme döneminde ortalama % 9,53 oranında gerçekleşmesi etkilidir.

İnceleme dönemi için ülkelerin finansal risk görünümünü içeren Toplam Hükümet Borcu, Mal ve Hizmet İhracatı, Mal ve Hizmet İthalatı, Net Doğrudan Yabancı Yatırımlar alt bileşenlerine göre ise Türkiye Mal ve Hizmet İthalatı alt bileşeni hariç incelenen diğer alt bileşenlerde araştırmaya dâhil edilen on dört ülke arasında son sırada yer almaktadır. Finansal risk bileşeni, Türkiye'nin incelenen risk görünümüleri içerisinde en başarısız performans gösterdiği risk bileşenidir.

2007-2019 dönemi için incelenen on yedi alt bileşen bağlamında araştırmaya dâhil edilen on dört ülke içerisinde Türkiye; politik risk alt bileşenlerinin üçünde sonuncu, birinde on üçüncü, ikisinde on ikinci, ekonomik risk alt bileşenlerinin ikisinde sonuncu, ikisinde on ikinci, birinde on birinci, birinde ikinci, birinde birinci, finansal risk alt bileşenlerinin üçünde sonuncu, birinde birinci ülke olmuştur. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye 2007-2019 dönemi için seçili ülkeler arasında risk görünümü en yüksek ülke konumundadır. İncelenen alt bileşenlere göre ise ekonomik risk alt bileşenlerinde, politik ve finansal risk alt bileşenlerine kıyasla nispeten daha başarılı performans sergilediği görülmektedir. Avrupa Birliği'nin AB müktesebatında yer alan, aday

ülkelere tam üye olabilmeleri için zorunlu kıldığı ülkelerin politik, ekonomik ve finansal görünümüne katkı sunacak düzenleyici hükümler ve kriterler yer almaktadır. İncelenen seçili AB ülkelerinin bu hüküm ve kriterlere uyum sürecinde daha başarılı performans gösterdikleri görülmektedir. AB tam üyelik yolunda fiili müzakere sürecinde olan Türkiye'nin de eksik kriterleri yerine getirmesinin çalışmaya konu olan risk görünümüleri üzerinde olumlu etki yaratması beklenmektedir.

Bu çalışma belirli bir dönem için seçilen bileşenlere göre Türkiye'nin politik, ekonomik ve finansal risk görünümünü ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmamızın elde edilen veriler ışığında net gözlemlenebilir sonuçlar ortaya koyduğu söylenebilir. Bu çalışmamızın ileride yapılacak olan diğer akademik çalışmalar için bir örnek teşkil etmesi ve farklı dönemler için farklı risk unsurlarının gözlem ve kıyas yoluyla incelenerek çeşitli sonuçlara varabilecek yeni çalışmalara yol açması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, E. (2017). Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencilerinin Avrupa Birliği Algısı. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 9-38.
- Alper, A. E. (2018). BRICS-T Ülkelerinde Politik İstikrar Ve Ekonomik Performans İlişkisi Üzerine Bir Analiz. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 49-56.
- Altuntuğ, E. G. (2003). Avrupa Birliği Genişleme Sürecinin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri (*Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü*).
- Ann Pettifor (2017). Brexit and its Consequences, *Globalizations*, 14:1.
- Artan, S. ve Hayaloğlu, P. (2015). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumsal Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Örneği, *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 15, Sayı: 4, ss.551- 564.
- Ayaydın, H., Pala, F., & Barut, A. (2016). Ülke riskinin hisse senedi getirisine etkisi: Ampirik analiz. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 5(10), 66-75.
- Aydemir, A. F. , (2013). Avrupa'da Birlik Oluşturma Sürecine Tarihsel Bakış. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri, Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi*. (pp.1-14).
- Aydınoglu, İ. (2012). Ortak Pazar Karşısında Türk El Emegi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (26).
- Aykın, S. M., & Gürsoy, K. (2011). Müzakere Sürecinde Türkiye'ye Yönelik Avrupa Birliği Mali Yardımları: Taahhütler ve Gerçekleşmeler. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 159-179.
- Balan, F. (2016). Politik İstikrar Ve Devlet Harcamaları İlişkisi: 1986-2013 VAR Analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 519-537.
- Barışık, S., & Şimşek, T. (2015). Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Müzakere Başlangıcı Sonrası Türkiye Ekonomisi'nde Thirlwall Yasası'nın Geçerliliği. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 7(2), 21-33.
- Bayır, H. (2010). Avrupa Birliği Sürecinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı*, Ankara.
- Biçen, Ö. F. (2020). Politik istikrar ekonomik büyümeyi sağlamada yeterli bir faktör müdür? Brıctst ülkeleri üzerine bir inceleme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(43), 119-139.
- Bilson, C. M., Brailsford, T. J. ve Hooper, V. C. (2002). The Explanatory Power of Political Risk in Emerging Markets, *International Review of Financial Analysis*, 11, ss. 1-27.
- Bozkurt, E. (2018). Son Gelişmeler Işığında Türkiye'de Avrupa Birliği Algısı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(2), 267-288.
- Chaib, B. & Siham, M. (2014), "The Impact of Institutional Quality in Attracting Foreign Direct Investment in Algeria", *Topics in Middle Eastern and African Economies*, Vol: 16, No: 2, pp.142-163.
- Cherian, J. A. ve Perotti, E. (2001). Option Pricing and Foreign Investment under Political Risk, *Journal of International Economics*, 55, ss. 359- 377.
- Çağrı, E. (2012). Avrupa Birliği Ed. Rıdvan Karluk vd., Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- Çömlekçi, M. F., & Bahadır, N. H. (2020). Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri ve Seçim Gündemlerinde Medyada Türkiye Söylemi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1130-1141.
- Demez, S., Turan, İ. & Kızılkaya, F. (2019). NIC Ülkelerinde Politik İstikrar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 485-499.
- Demirbaş, İ. F. (2010). *Avrupa Birliği Eğitim Politikaları Ve Türkiye* (Master's thesis, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya).
- Demirel, H. (2003) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyeliği ve Kıbrıs Problemi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Demirtaş, G. ve Akçay, S. (2006). Kurumsal Faktörlerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Kanıt, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Vol. 8, No. 2, ss. 15-34.
- Duru, B. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası, *İmaj Yayınevi*, 1-17.

- Ela, M. (2020). Türkiye’de Politik Devir ve Devlet Borçları İlişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 3110-3133.
- Erb, B. C., Harvey, R. C., & Viskanta, E. T. (1996). Political Risk, Economic Risk And Financial Risk. *Financial Analysts Journal*, 52(6), 29-46.
- Erdoğan, S. (2015). Avrupa Birliği Genişlemesi ve Ulusüstü Avrupa Birliği Kurumları: Yeni Kurumsalcı Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Ankara.
- Erhan, Ç., & Akdemir, E. (2016). Türkiye–Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde İlk On Yılın Muhasebesi 2005-2015. *Bilig*, (78), 7-35.
- Erkal, G., Akıncı, M., & Yılmaz, Ö. (2015). Politik İstikrarsızlık ve Yolsuzluk İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi/Relationship of Political Rights And Corruption: A Panel Data Analysis. *Ege Akademik Bakış*, 15(3), 327.
- Felek, Ş. (2016). Türkiye’de AB Doğrudan Yatırımları, Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, Denizli.
- Goldberg, C. S. ve Veitch, J. M. (2010). Country Risk and Financial Integration-A Case Study of South Africa, *Research in International Business and Finance*, 24, ss 138-145.
- Gülcan, Y., Akgüngör, S. & Kuştepe, Y. (2020). 2023 Hedefleri Kapsamında 15 Temmuz Darbesinin Türkiye Ekonomisine Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(15 Temmuz), 107-131.
- Günaydın, G. (2006). Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Türkiye Kırsal ve Tarımsal Politikalar. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Ankara.
- Gür, T. H., & Akbulut, H. (2012). Gelişmekte Olan Ülkelerde Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Sosyoekonomi*, 17(1).
- Gürsoy, Y. ve Beşgöl, Ö., O. (2013). Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişimi, *Hiperlink Yayınları*, 21-35.
- Güzel, S. Ç. (2015). 2002 Sonrası Dönemde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 69-85.
- Hacıtahtiroğlu, K., & Aslan, Z. (2006). Avrupa Birliği Genişleme Evrelerinde İzlenen Siyaset ve Türkiye İlişkileri. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*, İstanbul.
- Hassan, M. K., Maroney, C. N., El-Sady, H. M., & Telfah, A. (2003). Country Risk And Stock Market Volatility, Predictability, And Diversification In The Middle East And Africa. *Economic Systems*, 27(1), 63-82.
- Henderson, A., Jeffery, C., Wincott, D., & Wyn Jones, R. (2017). How Brexit was made in England. *The British Journal of Politics and International Relations*, 19(4), 631-646.
- İmamoviç, A. (2007). Avrupa Birliği Genişleme Politikaları Çerçevesinde Norveç’in Konumu, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Düzeltilmiş Tez, İstanbul.
- İncekara, A., & Savrul, M. (2011). Küreselleşme, Büyüme Ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Journal of the Faculty of Economics/İktisat Fakültesi Mecmuası*, 61(2).
- Kakışım, C., & Erdoğan, S. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 399-420.
- Kalaycı, C., & Küçükali, C. (2018). Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Geleceği: Gümrük Birliği’nin Güncellenmesi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 6(3), 13-23.
- Kamacı, A. (2019). Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 20 OECD ülkesi için panel veri analizi. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 75-85.
- Kara, E., & Karabıyık, L. (2015). The Effect Of Country Risk On Stock Prices: An Application İn Borsa İstanbul. *Suleyman Demirel University The Journal Of Faculty Of Economics And Administrative Sciences*, 20(1), 225-239.

- Kara, F. (2006). Ülke Riskinin Finansal Piyasalara Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- Karluk, R. (1998). Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yayınları. *Baskı, İstanbul*.
- Karluk, Rıdvan (2013), Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkılmaz Sokak, *Beta Yayıncılık*, İstanbul.
- Kartal, G., & Öztürk, S. (2018). Orta Doğu ülkelerinde politik istikrarsızlık, enerji güvenliği ve ekonomik büyüme ilişkisi.
- Kaya, A., Düzgüt, S. A., Gürsoy, Y., & Beşgül, Ö. O. (2011). Avrupa Birliği'ne Giriş, Tarih, Kurumlar ve Politikalar. *İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, (s 3).
- Kaya, E. (2015). Ülke Riskinin Yabancı Portföy Yatırımları Üzerindeki Etkisi. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 29(4).
- Kaya, H. P. (2019). Politik ve Finansal Riskin BİST İmalat Sektörünün Performansı Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(1), 30-45.
- Kaya, K. (2007). Avrupa Birliği ve Geleceği. *Türk İdare Dergisi*, http://www.icisleri.gov.tr/_icisleri/TurkIdareDergisi/UploadedFiles/A.KadirKaya, 2043-54.
- Kılıç, B. & Keser, A. (2020). Avrupa Birliği'ne Üye Ve Aday Ülkelerde Yönetişim İle Ekonomik Veriler Arasındaki İlişki. *Beykoz Akademi Dergisi*, 8(1), 265-279.
- Kırankabeş, M. C. (2004). Ülke Riskinin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi (1984-2003 Dönemi Türkiye Değerlendirmesi), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kütahya.
- Kırbaçoğlu, F., & Tüfekçi, Ö. (2019). Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçler Politikası: BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Meydan Okumaları. *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(1), 39-70.
- Kök, R., Ekinci, R. & Yalçınkaya, A. E. A. (2017). Ülke Riski Bileşenlerinin Reel Sektör Üzerindeki Etkisi: Azerbaycan-Kazakistan-Rusya ve Türkiye Örneği. *Bilig*, (83), 281-302.
- Kutlu, E. (2008). Avrupa Birliği. *Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi*. 181-202.
- Kutlu, Ö., Kahraman, S., & Dinçer, S. (2019). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikalarının Analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 1-14.
- Le, Q. V. & Zak, P. J. (2006). Political Risk And Capital Flight, *Journal Of International Money And Finance*, Volume 25, Issue 2, s. 308-329.
- Mads Dagnis Jensen & Holly Snaith (2016). When politics prevails: the political economy of a Brexit, *Journal of European Public Policy*, 23:9, 1302-1310.
- Mor, H., (2010). Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci Ve Sorunları. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 499-541.
- Mumcu, C. (2005). Türkiye ve Avrupa Birliği müzakere süreci. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl:4 Sayı:8 Güz 2005/2 s.173-188
- Nedir, A., & Oluşum, T. İ. V. (2002) Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri. 1-23.
- Oğuz, İ. H. (2019). Politik İstikrar ve Çevresel Sürdürülebilirlik. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-11.
- Oral, İ. O. & Yılmaz, C. (2017). Finansal ve Politik Risk Endeksinin Bist Sinai Endeksi Üzerindeki Etkisi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 33(33), 192-202.
- ÖCAL, A. T. (2018). Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri Sürecinde Türkiye'de Sosyal İçerme Uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 80, Ekim 2018, s. 130-144
- Özdemir, A. & Salihoğlu, M. (2019). Ekonomik ve Politik Faktörlerin İnsani Gelişmişlik Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 21-35.
- Özer, M. A. (2009). Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin eşliğinde Türkiye. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(1), 89-105.
- Paksoy, S., & Kılıç, S. B. (2013). Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türkiye'nin Üyelik Olasılığının Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 81-96.

- Pehlivanlı, R. & Demirkılıncı, S. (2016). Yönetimi–Hukuk, Uluslararası İlişkiler–Kamu, Özel Sayısı, Kongre Kitabı.
- Poyraz, E. (2009). Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı*, Doktora Tezi, İstanbul
- Sampson, T. (2017). Brexit: the economics of international disintegration. *Journal of Economic perspectives*, 31(4), 163-84.
- Sayın, Y. (2016). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri Ve Müzakere Fasılları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(2), 41-62.
- Serbes, H., & Tokatlıoğlu, M. (2019). Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye Ve Batı Balkan Ülkelerinin Ekonomik Ve Mali Performansı: Küresel Kriz Sonrası Bir Değerlendirme. *Journal of Life Economics*, 6(2), 163-196.
- Şahin, H. (2019). Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türkiye'nin Üyelik Olasılığının Değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı*, Adana
- Şanlısoy, S. (2020). Türkiye'de Politik İstikrarsızlık İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi. *Bilig*, (92), 85-114.
- Taş, R. (2020). Türkiye-Avrupa Birliği Müzakerelerinde Kıbrıs Sorununun Etkisi ve Bugünkü Durum. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 43-54.
- Tatoğlu, E. Y. & Taşkiran, C. T. D. (2006). Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951-1995) (*Doctoral Dissertation, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı*).
- Topal, M. H. & Gül, Ö. S. (2016). Ekonomik Risk İle Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Gümüşhane University Electronic Journal of the Institute of Social Science/Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 7(15).
- Topaloğlu, E. E., & Korkmaz, T. (2021). Politik Riskin Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Pay Piyasası Endeks Getirilerine Etkisi: G7 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi*, (1), 97-115.
- Tutal, O. (2014). Ekonomik Gelişme Ve Doğal Kaynakların Laneti İlişkisi: Politik İstikrar Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, İstanbul.
- Tükenmez, N. M., & Kutay, N. (2016). Ülke Riskinin Hisse Senetleri Getirileri Üzerine Etkisi: Türkiye ve Arjantin Piyasaları İçin Bir Karşılaştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 631-645.
- Türe, H., Gökten, S. & Başer, F. (2016). Politik Risk ve Ekonomik Gelişmişlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesinde Kapsamlı Bir Yaklaşım. *İşletme Araştırmaları Dergisi/Journal of Business Research-Türk*, 8(4), 187-201.
- Ural, M. (2003). Finansal Krizler ve Türkiye. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 11-29.
- Yalçinkaya, Ö. & Kaya, V. (2017). Politik İstikrarın/İstikrarsızlığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Dünyanın En Büyük İlk Yirmi Ekonomisi Üzerinde Bir Uygulama 1996-2015. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 277-298.
- Yapraklı, S., & Güngör, B. (2007). Ülke Riskinin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi: İMKB 100 Endeksi Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(02), 199-218.
- Yaşa, A. A., Şanlısoy, S., & Özen, A. (2020). Bütçe Tutarlılığı ile Politik İstikrarsızlık İlişkisi: Türkiye'de 1984-2018 Dönemi Analizi. *Sosyoekonomi*, 28(44), 337-354.
- Yıldırım, H. H., & Sakarya, Ş. (2019). Bankacılık Sektörü Açısından Türkiye Ve Avrupa Birliğine Üye Ülkelerin Karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 443-454.
- Yılmaz, A. (2019). Politik İstikrar Endeksi – Ekonomik Göstergeler Arasındaki Etkileşim: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler İçin Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik Bilim Dalı*, İstanbul.

- Yılmaz, Ö. & Kaya, V. (2005). Genişleme Sürecindeki Avrupa Birliği: Ekonomik Performansa Dayalı Kümeleme Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 361-376.
- Yiğit, D. (2006). Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır*.
- Yiğit, M., İnaç, H. & Güner, Ü. (2007). Genişleme, Mali Yardım Ve Ekonomik Büyüme Perspektiflerinden AB'nin İlk Dört Genişlemesinin Analizi.
- Yücesan, M. & Yağış, O. (2019). Ekonomik Finansal Ve Politik İstikrarın İşsizlik Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin ARDL Sınır Testi Ve Nedensellik Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14(2), 153-165.

GAZETE HABERLERİ

- BBC. (2021). Brexit: Birleşik Krallık'ta referandum sonrası 5 yılda neler değişti? Erişim Adresi <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57576648>, Erişim Tarihi: 25/12/2021

İNTERNET KAYNAKLARI

- AB Bakanlığı. (2019). AB'ye Genel Bakış. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf, Erişim Tarihi: 09/01/2021
- AB Bakanlığı. (2019). Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html, Erişim Tarihi: 22.01.2021.
- AB Bakanlığı. (2019). Müzakere Sürecine İlişkin Sıkça Sorular. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/muzakere-surecine-iliskin-sikca-sorular-sorular_44460.html, Erişim Tarihi: 22.01.2021.
- AB Bakanlığı. (2019). Tarama Süreci. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/tarama-sureci_38.html Erişim Tarihi: 25.12.2021
- AB Bakanlığı. (2020). Avrupa Birliği'nin Genişlemesi. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html, Erişim Tarihi: 09.01.2021.
- AB Bakanlığı. (2021). Avrupa Birliği'nin Tarihçesi. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html, Erişim Tarihi: 08.01.2021.
- Dünya Bankası. (2021). Governance Indicators. Erişim Adresi <https://info.worldbank.org/governance/wgi/> Erişim Tarihi: 25.12.2021
- European Union. (2021). Erişim Adresi https://europa.eu/european-union/index_en, Erişim Tarihi: 10/01/2021.
- Eurostat. (2021). EMU convergence criterion series. Erişim Adresi https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/IRT_LT_MCBY_A__custom_1238966/default/table?lang=en, Erişim Tarihi: 01/10/2021.
- Eurostat. (2021). Exports of goods and services in % of GDP. Erişim Adresi <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00003/default/table?lang=en>, Erişim Tarihi: 01/10/2021.
- Eurostat. (2021). Government deficit/surplus, debt and associated data. Erişim Adresi https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/GOV_10DD_EDPT1_custom_1238844/default/table?lang=en, Erişim Tarihi: 01/10/2021.
- Eurostat. (2021). Imports of goods and services in % of GDP. Erişim Adresi <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00004/default/table?lang=en>, Erişim Tarihi: 01/10/2021.
- Eurostat. (2021). Industrial countries' effective exchange rates. Erişim Adresi https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ERT_EFF_IC_A_custom_1238939/default/table?lang=en, Erişim Tarihi: 01/10/2021.
- Öz Yazılım LTD. ŞTİ. (2021). Politik Risk Yönetimi Ve Anlaşmalar. Erişim Adresi <http://www.ozyazilim.com/ozgur/marmara/uluslararası/politikrisk.htm>, Erişim Tarihi: 07.09.2021.
- TBMM. (2021). Avrupa Birliği'nin Tarihçesi. Erişim Adresi https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/ab_tarihce.pdf, Erişim Tarihi: 26.12.2021.
- The PRS Group. (2012). International Country Risk Guide Methodology. Erişim Adresi <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2012/11/icrgmethodology.pdf>, Erişim Tarihi: 14/09/2021.